SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Ana Bilim Dalı

KIRILGAN BEŞLİ ÜLKELERİNDE FİNANSAL TABANA YAYILMA GÖSTERGELERİ

Yüksek Lisans Tezi

Ayşenur EKERER

Sivas

Eylül 2025

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Ana Bilim Dalı

KIRILGAN BEŞLİ ÜLKELERİNDE FİNANSAL TABANA YAYILMA GÖSTERGELERİ

Yüksek Lisans Tezi

Ayşenur EKERER

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Yusuf DEMİR

Sivas
Eylül 2025

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

…/…./…

Ayşenur EKERER

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmamın hazırlanmasında bilgi, rehberlik ve yol göstericiliğiyle bana destek veren danışman hocam Doç. Dr. Yusuf Demir'e teşekkür ederim. Tez jürimde yer alarak yapıcı eleştirileri ve değerli katkılarıyla çalışmama katkıda bulunan Doç. Dr. Yunus Emre Birol'a teşekkür ederim.

Bu süreçte yanımda olan aileme ve yakınlarıma teşekkür etmek isterim.

Her şeyden önce, sevgisiyle, sabrıyla ve bitmek bilmeyen fedakârlıklarıyla her zaman yanımda olan, zor anlarımda bana güç veren ve her başarımda mutluluğumu en içten şekilde paylaşan sevgi dolu annem Canan Ekerer'e sonsuz teşekkür ederim. Sevgili Babam Ahmet Ekerer'e anlayışı, desteği ve güven veren varlığı için minnettarlığımı sunarım. Beni her zaman motive eden sevgili kuzenim Eda Başak Yıldırım'a moral kaynağım olduğu ve bu süreçte bana destek sağladığı için teşekkür ederim. Sevgili Halam Gül Ekerer'e süreç boyunca hem manevi desteğiyle yanımda olduğu hem de sunduğu katkılar için ayrıca teşekkür ederim. Sevgili anneannem Şükriye Yıldırım'a ve sevgili Gülüşan Torun'a değerli katkıları ve emekleri için teşekkür ederim. Duaları ve sevgisiyle her zaman yanımda olan sevgili babaannem Hacer Ekerer'e teşekkürlerimi sunarım.

Bu süreçte bana destek veren tüm aileme, arkadaşlarıma ve yakınlarıma da içtenlikle teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ..... **i**

KISALTMALAR ..... **iii**

TABLO LİSTESİ ..... **v**

ŞEKİL LİSTESİ ..... **vii**

ÖZET ..... **ix**

ABSTRACT ..... **xi**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM **3**

1.FİNANSAL TABANA YAYILMA: KAVRAMSAL ÇERÇEVE **3**

1.1. Finansal Tabana Yayılmanın Tanımı 4

1.2. Finansal Tabana Yayılmanın Önemi 9

1.3.Finansal Tabana Yayılmanın Göstergeleri 15

1.3.1. Hesap Sahipliği 16

1.3.2.Kredi ve/veya Banka Kartı 19

1.3.3. Tasarruflar 20

1.3.4. Borçlanma 22

1.3.5. Dijital Ödeme 24

1.3.6. Mobil Para Hesabı Sahipliği 26

1.4. Finansal Okuryazarlık 29

1.4.1. Finansal Eğitim 37

1.4.2. Finansal Farkındalık 49

1.4.3. Piyasa Davranışı ve Tüketicinin Korunması 50

İKİNCİ BÖLÜM 55

2. FİNANSAL TABANA YAYILMA VE FİNANSAL DIŞLANMA 55

2.1. Finansal Erişim 64

2.1.1. Finansal Hizmetlerin Uygun Maliyetle Sunulması 68

2.2. Finansal Dijitalleşme 70

2.2.1. Finansal Dijitalleşme Hizmetlerinin Yaygınlaşması 79

2.3. Finansal İstikrar 82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 89

3. ÜLKE ÖRNEKLERİ İLE FİNANSAL TABANA YAYILMA 89

3.1. Kırılgan Beşli Ülkeleri 90

3.2.Kırılgan Beşli Ülkeleri ve Finansal Tabana Yayılma 92

3.3. Kırılgan Beşli ve Finansal Tabana Yayılma Göstergeleri 92

3.3.1.Türkiye'de Finansal Tabana Yayılma 92

3.3.2.Hindistan'da Finansal Tabana Yayılma 97

3.3.3. Endonezya'da Finansal Tabana Yayılma 102

3.3.4. Brezilya Brezilya'da Finansal Tabana Yayılma 107

3.3.5. Güney Afrika'da Finansal Tabana Yayılma 112

3.3.6. Kırılgan Beşli Ülkelerinde Finansal Tabana Yayılma Göstergelerinin Karşılaştırılması 118

SONUÇ 121

KAYNAKÇA 125

ÖZGEÇMİŞ 149

KISALTMALAR

FIAP : Finansal Kapsayıcılık Eylem Planı

IMF : Uluslararası Para Fonu

AfDB **:** Afrika Kalkınma Bankası

ADB : Asya Kalkınma Bankası

OECD : Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü

INFE **:** Uluslararası Finansal Eğitim Ağı

SDG **:** Sürdürülebilir Kalkınma Planı

PISA : Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı

FOMO **:** Fırsatı Kaçırma Korkusu

CHFS **:** Çin Hanehalkı Finans Anketi

DFI **:** Dijital Finansal Kapsayıcılık

FinTek **:** Finansal Teknoloji

UPI **:** Birleşik Ödeme Arayüzü

DFL **:** Dijital Finansal Okuryazarlık

DFS : Dijital Finansal Hizmetler

MFS **:** Mobil Finansal Hizmetler

ADFI **:** Afrika Dijital Finansal Kapsayıcılık Fonu

FSR **:** Finansal İstikrar Raporu

FSI **:** Finansal Sağlamlık Göstergeleri

RBI **:** Hindistan Merkez Bankası

NFIS **:** Ulusal Finansal Kapsayıcılık Stratejisi

FED **:** ABD Merkez Bankası

FII **:** Finansal Kapsayıcılık Endeksi

TBB : Türkiye Bankalar Birliği

TUSİAD **:** Türk Sanayici ve İş adamları Derneği

SPK : Sermaye Piyasası Kurulu

PMJDY **:** Pradhan Mantri Jan Dhan Yojana

VPA : Sanal Ödeme Adresi

BNPL **:** Şimdi Al, Sonra Öde

IMPS **:** Anında Ödeme Hizmeti

OJK **:** Finansal Hizmetler Otoritesi

BI : Endonezya Merkez Bankası

SNLKI **:** Finansal Okuryazarlık Ulusal Stratejisi

ASEAN **:** Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği

BCB **:** Brezilya Merkez Bankası

SASSA **:** Güney Afrika Sosyal Güvenlik Kurumu

FSCA Finansal Sektör Davranış Otoritesi

FSR Kanunu : Finansal Sektör Düzenleme Kanunu

FSTC :Finansal Sektör Dönüşüm Konseyi

FSC **:** Finansal Sektör Şartı

IFWG : Hükümetlerarası FinTek Çalışma Grubu

KGSYH :Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurtiçi Hasıla

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Kırılgan Beşli Ülkelerinin Ekonomik Analizi (2024) 91

Tablo 2. Türkiye'de Finansal Tabana Yayılma Göstergeleri (2011- 2024) 96

Tablo 3. Hindistan'da Finansal Tabana Yayılma Göstergeleri (2011-2024) 100

Tablo 4. Endonezya'da Finansal Tabana Yayılma Göstergeleri (2011- 2024) .. 106

Tablo 5. Brezilya'da Finansal Tabana Yayılma Göstergeleri (2011-2024). 111

Tablo 6. Güney Afrika'da Finansal Tabana Yayılma Göstergeleri (2011-2024). 117

Tablo 7. Kırılgan Beşli Ülkelerin 2024 yılı Finansal Tabana Yayılma Verileri 118

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Hesabı olan yetişkinler (%), 2024 18

Şekil 2. Finansal Tabana yayılma ve Finansal Dışlanma Paradoksu 64

Şekil 3. Türkiye'de Finansal Tabana Yayılma Göstergeleri (2011-2024) 97

Şekil 4. Hindistan'da Finansal Tabana Yayılma Göstergeleri (2011-2024). 101

Şekil 5. Endonezya'da Finansal Tabana Yayılma Göstergeleri (2011-2024). 107

Şekil 6. Brezilya'da Finansal Tabana Yayılma Göstergeleri (2011-2024). 112

Şekil 7. Güney Afrika'da Finansal Tabana Yayılma Göstergeleri (2011-2024). 118

Şekil 8. Kırılgan Beşli Ülkelerinde Finansal Tabana Yayılma Göstergelerinin Karşılaştırılması 119

ÖZET

Son yıllarda teknolojik gelişmeler, finansal piyasaları daha karmaşık hale getirirken, bireyler daha fazla uzun vadeli sonuçlar doğuran finansal kararlarla karşı karşıya kalmaktadır. Finansal tabana yayılma, birey ve işletmelerin ihtiyaçlarını karşılayan uygun fiyatlı, finansal ürün ve hizmetlere erişebilmesi ve bunları etkin biçimde kullanabilmesi olarak tanımlanmaktadır. 2024 yılı itibarıyla dünya genelinde yaklaşık 1,3 milyar yetişkin hala finansal hizmetlerinden yararlanamamaktadır. Dijital bankacılık ve mobil ödemeler gibi teknolojik çözümler kapsayıcılığı hızlandırmaktadır. Ancak, finansal okuryazarlık eksikliği, altyapı yetersizlikleri ve sosyoekonomik engeller tabana yayılmanın önündeki başlıca sorunlar olarak öne çıkmaktadır. Bu tez, finansal tabana yayılmanın Kırılgan Beşli ülkeleri (Brezilya, Endonezya, Hindistan, Güney Afrika ve Türkiye) üzerindeki etkilerini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Araştırmada, 2011-2024 dönemine ait finansal tabana yayılma göstergeleri (hesap sahipliği, kredi-banka kartı sahipliği, borçlanma, tasarruf, dijital ödemeler ve mobil para hesabı sahipliği) Dünya Bankası Global Findex veri setinden elde edilmiştir. Bulgular, Kırılgan Beşli ülkelerinde finansal tabana yayılmanın, tüm yetişkinlerin finansal hizmetlere erişiminin sağlanmasının yoksulluğu ve eşitsizliği azaltma, yatırımları ve girişimciliği teşvik etme, finansal istikrarı güçlendirme ve ekonomik büyümeyi destekleme açısından önemli katkılar sunduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Tabana Yayılma, Finansal Hizmetler, Dijital Finans.

ABSTRACT

In recent years, while technological developments have made financial markets more complex, individuals are faced with financial decisions that have more long-term consequences. Financial inclusion is defined as the ability of individuals and businesses to acquire access to affordable financial products and services that meet their needs and to use them effectively. As of 2024, approximately 1.3 billion adults worldwide still lack access to financial services. Technological solutions such as digital banking and mobile payments are accelerating inclusion. However, inadequate financial literacy, infrastructure deficiencies, and socio-economic barriers are the main obstacles to financial inclusion. This thesis is aiming to evaluate the effects of financial inclusion on the Fragile Five countries (Brazil, Indonesia, India, South Africa, and Turkey). In the study, financial inclusion indicators (account ownership, credit and debit card ownership, borrowing, saving, digital payments, and mobile money account ownership) for the period 2011-2024 were obtained from the World Bank Global Findex dataset. The findings of the study show that financial inclusion in the Fragile Five countries contributes significantly to reducing poverty and inequality, promoting investment and entrepreneurship, strengthening financial stability, and supporting economic growth by ensuring that all adults have access to financial services.

Keywords: Financial Inclusion, Financial Services, Digital Finance.

GİRİŞ

Önümüzdeki on yılda dijitalleşme, küreselleşme, göç hareketleri ve iş gücü yapısındaki dönüşüm gibi çok katmanlı dinamikler; ülkelerin ekonomik, sosyal ve politik koşulları belirleyici hale gelmekte, bu çerçevede yoksul kesimler için finansal tabana yayılma da köklü biçimde etkilenmektedir. Ekonomik kalkınma veya büyüme, bir ekonomideki birçok değişkene bağlıdır, ancak bu konuda finans sektörünün önemli bir rolü bulunmaktadır. Finansın ekonomideki önemini açıklayan kapsamlı bir literatür mevcuttur. Yetişkin bireylerin finans sektörüne katılımı, paranın halk arasında dolaşımını sağlamak, işletmeleri büyütmek, istihdam olanakları yaratmak ve toplumsal refahı artırmaktadır. Finansal tabana yayılma, insani gelişmenin temel direklerinden biri olarak tanımlanmaktadır. Birçok ülke, finansal tabana yayılmanın gerekliliğini kabul etmekle kalmamış bunu ulusal bir strateji olarak benimsemiştir.

Finansal tabana yayılma, nüfusun her bir üyesinin uygun fiyatlı resmi finansal hizmetlere erişimi ve bu hizmetleri kullanabilmesini ifade etmektedir. Finansal tabana yayılma, insanların refahlarını artırmak ve daha iyi bir yaşam sürmek için kullanabilecekleri resmi kredi ve diğer finansal ürün ve hizmetlere erişim sağladığı için önem arz etmektedir (Demirguc-Kunt vd., 2015: 3).

2010 yılında, G20 Zirvesi'nde liderler finansal tabana yayılma gündemini ve uygulanmasını ileriye taşımayı amaçlamışlardır. 2011 yılında, Dünya Bankası Grubu finansal hizmetlere olan talep ile ilgili ilk küresel analizi başlatmıştır. Şu ana kadar, çok sayıda ampirik çalışma, dünya çapında finansal tabana yayılmanın büyümesini, yoksulluk ve eşitsizlik gibi konulara etkilerini ve birçok kalkınma enstitüsü, (örneğin, Uluslararası Para Fonu-IMF; Afrika Kalkınma Bankası-AFDB; Asya Kalkınma Bankası (ADB); Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) gibi bankacılık hizmetlerinden yararlanamayan nüfusu bankacılık hizmetlerine dahil etmenin yollarını anlamak amacıyla finansal tabana yayılma üzerine araştırmalar finanse etmektedir (Polloni-Silva vd., 2021: 890). Bu kuruluşların ortak çabaları, resmi hesap sahipliğinde önemli artış, banka şubelerinin yaygınlaşması, ATM kullanımının yaygınlaşması, çok sayıda fintek sağlayıcısının ortaya çıkması, mobil cüzdanların yaygınlaşması ve ulusal

finansal kapsayıcılık stratejilerinin geliştirilmesi gibi, finansal tabana yayılmayı artırmayı amaçlayan sonuçlara yol açmaktadır (Ozili 2025: 2).

Finansal tabana yayılmayı artırmak için başlatılan girişimler arasında, günümüz toplumlarının çoğunda en dikkat çekici girişim, bankacılık hizmetlerinden yararlanamayan ve savunmasız kesimlerin finansal erişimini, finansal hizmetleri karşılanabilirliğini ve finansal okuryazarlığını artırmak için teknolojik yeniliklerin ve dijital araçların kullanılması öne çıkmaktadır. Dolayısıyla bu bireyler başkalarından bağımsız olarak kendi finansal geleceklerini yönetebilir ve refahlarını artıracak kararlar alabilirler. Teknoloji odaklı bu girişimler, dijital finansal tabana yayılmayı en üst seviyeye çıkarmayı da amaçlamaktadır (Ozili 2025: 2). Bu kişiler finansal olarak dışlanmış kişiler olarak tanımlanmaktadır. Finansal dışlanma ise, sosyal istikrarsızlığa yol açarak gelir eşitsizliğini artırmaktadır. Ayrıca, ekonomik, sosyal ve siyasi eşitsizliği ve insan hakları üzerindeki etkilerini ifade eden sosyal dışlanma ile de bağlantısı bulunmaktadır (Bekele 2023: 301).

Finansal tabana yayılma, 21. yüzyılın ilgi çekici bir konusu haline gelmiştir ve gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler arasında hala önemli bir uçurum yaratmaktadır. Dünya Bankası Global Findex raporuna göre, finansal olarak dışlanmış yetişkinlerin neredeyse tamamı gelişmemiş ülkelerde yaşamaktadır (Arshad vd., 2021: 1).

Bu çalışma üç bölümde oluşmaktadır. İlk bölümde, finansal tabana yayılmanın tanımı, kapsamı, önemi, göstergeleri ve finansal okuryazarlık ile ilgili kavramsal çerçeve ele alınmıştır. İkinci bölümde, finansal dışlanma, finansal erişim, finansal dijitalleşme ve finansal istikrar ile ilgili kavramsal bir çerçeve oluşturulmuş ve ilgili literatürdeki çalışmalar sunulmuştur. Üçüncü bölüm ise, araştırmanın amacı ve kapsamı, ele alınan kırılgan beşli (Brezilya, Endonezya, Hindistan, Güney Afrika ve Türkiye) ülkelerinin finansal tabana yayılmada gösterdiği gelişmelere odaklanmaktadır. Ardından, bu ülkelerin finansal tabana yayılma göstergeleri ve verileri incelenmekte ve genel değerlendirmeler yer almaktadır. Sonuç kısmında ise finansal tabana yayılmanın artırılmasına yönelik politika önerileri sunulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.FİNANSAL TABANA YAYILMA: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Finansal tabana yayılma kavramı, akademik literatürde ilk olarak Elgers ve Clark (1972) tarafından ele alınmıştır. Zaman içinde, bu konu artan bir ilgiyle araştırılmaya devam etmiştir (Chhatoi vd., 2021: 148).

Gelişmekte olan ülkeler bağlamında, 1980'lerden 1990'lara uzanan dönem, finansal deregülasyonun yaşandığı ve 2000'li yılların başında modern finansal paradigmaların ortaya çıktığı dönüşüm süreci olarak öne çıkmaktadır. Sanayileşmeyi tetikleyici önemli bir rol oynamasına rağmen, bankacılık sistemi ekonomik analistler arasında farklı görüşlerle karşı karşıya kalmakta ve özellikle yoksulluk içinde olan belirli demografik kesimlerin dışlanmasına yol açmaktadır. Bu sorunların çözümü amacıyla, "finansal tabana yayılma", "finansal kapsayıcılık", "finansal içerme" ve "finansal katılım" terimleri ile eş anlamlı olarak kullanılan kavram kalkınma tartışmalarında temel bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır (Sebai vd., 2024: 1).

Finansal tabana yayılma politika yapıcılar tarafından insanların geçim kaynaklarını iyileştirmenin, yoksulluğu azaltmanın ve ekonomik kalkınmayı ilerletmenin bir yolu olarak görülmektedir. İlerlemeye rağmen, finansal tabana yayılmada bölgeler, gelir, cinsiyet ve diğer birçok boyutta büyük boşluklar bulunmaktadır. Aynı zamanda, finansal tabana yayılma makroekonomik etkileri konusunda kanıtlar eksiklik göstermektedir. Bunun nedeni kısmen, ülkeler arasında finansal tabana yayılamaya ilişkin tutarlı makro düzeydeki verilerin yakın zamana kadar yetersiz olmasıdır. Ayrıca, birkaç istisna dışında, 2007 ABD subprime krizi tüm gücü ile ortaya çıkarana kadar makro ekonomistlerin dikkatini çekmemiştir (Sahay vd., 2015: 4).

Finansal tabana yayılma, küresel ölçekte hem ülkelerin hem de uluslararası kuruluşların dikkatini çeken öncelikli gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. Örneğin, 2010 yılında G20 zirvesinde küresel kalkınmanın önemli bileşenlerinden biri olarak kabul edilen finansal kapsayıcılık, kapsayıcı ekonomik büyüme için bir araç

olarak ortaya çıkmıştır. Aynı zirvede, küresel kalkınmanın ana gündemi olarak kabul edilen finansal kapsayıcılık için "Finansal Kapsayıcılık Eylem Planı" onaylanmış ve "Küresel Finansal Kapsayıcılık Ortaklığı"nın kurulması duyurulmuştur. Bundan sonra, finansal kapsayıcılık dünya çapında altmıştan fazla hükümetin resmi hedefleri arasında yer almış ve 2015 sonrası Birleşmiş Milletler üye devletlerinin Kalkınma Gündeminde ana hedef olarak benimsenmiştir (Güz ve Poyraz 2024: 702).

Dünya çapında topluluklar ve ekonomiler dijital çağa geçerken, dijital ödemelerin finansal kapsayıcılığı artırarak yoksulluğu azaltma ve ekonomik büyümeyi teşvik etme gücüne dair kanıtlar hızla artmaktadır. Bu potansiyeli fark eden G20 Finansal Kapsayıcılık Eylem Planı, insanların ekonomik hayata tam olarak katılabilmeleri için ihtiyaç duydukları finansal hizmetlere erişimin gerçek anlamda iyileştirilmesi için dijital ödemelerin ve mobil teknolojinin kullanılması gerektiğini belirtmektedir. Bu nedenle, G20'nin Finansal Kapsayıcılık Eylem Planı'nın (FIAP) uygulanmasına yardımcı olmaktadır (GPFI 2015 : 6)

Finansal tabana yayılma, 21. yüzyılın en dikkat çekici konularından biri haline gelmiş olup, halen az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler arasında önemli bir uçurum yaratmaktadır. Global Findex raporuna göre, banka hesabına erişimi olmayan yetişkinlerin büyük çoğunluğu az gelişmiş ülkelerde yaşamaktadır. Bu bireylerin neredeyse yarısı Bangladeş, Çin, Pakistan, Endonezya, Meksika, Hindistan ve Nijerya gibi yedi ülkede yoğunlaşmaktadır. Hem küresel politika yapıcılar hem de akademisyenler ve finans profesyonelleri, finansal tabana yayılmanın maksimum seviyeye çıkarılmasını vurgulamaktadır (Arshad vd., 2021: 1).

1.1. Finansal Tabana Yayılmanın Tanımı

Finansal tabana yayılma bir ekonomi içerisinde herhangi bir nedenden dolayı finansal sistemin dışında kalan bireylerin veya grupların finansal sisteme dâhil edilme sürecidir. Finansal kapsayıcılığın arttırılması finansal gelişmişliğin ilk adımı olarak özetlenebilir (TCMB 2019: 72)

Finansal tabana yayılma, temel olarak bireylerin ve işletmelerin ihtiyaçlarını karşılayan, uygun fiyatlı, sorumlu ve sürdürülebilir şekilde sunulan finansal ürün ve

hizmetlere erişebilmesi ve bunları etkin biçimde kullanabilmesini ifade etmektedir (World Bank 2025).

Finansal tabana yayılma; hane halkı ve işletmelerin ihtiyaç duydukları finansal hizmet ve ürünlere, uygun maliyetlerle, sürekli ve verimli bir biçimde erişebilmelerini ifade etmektedir. Bu kavram, aynı zamanda finansal tüketicilerin korunmasını ve finansal okuryazarlığın geliştirilmesini de kapsamaktadır (Demir 2023: 170).

Finansal tabana yayılma, finansal hizmetlere ihtiyaç duyan tüm bireylerin ve işletmelerin gereksinim duydukları finansal ürünlere erişimini sağlamayı ifade etmektedir. Ayrıca, bu ürünleri etkin bir şekilde kullanabilmeleri de finansal kapsayıcılığın önemli bir boyutu olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra, finansal hizmetlerin etkili bir şekilde sunulması ile bireylerin ve işletmelerin bu hizmetleri kullanabilmeleri için gerekli bilgi ve becerilere sahip olmaları da sürecin önemli bileşenleridir. Finansal tabana yayılmanın sağlanmasında yalnızca finansal hizmetlere erişim değil, aynı zamanda bu hizmetlerin düzenli ve etkin kullanımı ile hizmet kalitesi de kritik unsurlar arasında yer almaktadır. Kavramsal olarak finansal tabana yayılma, finansal hizmetlere uygun erişimi, finansal tüketicilerin korunmasını ve finansal okuryazarlığı kapsayan bütüncül bir çerçeve sunmaktadır (World Bank 2014b).

Finansal tabana yayılma; (i) kredi, tasarruf, sigorta ve ödeme sistemleri dâhil olmak üzere kapsamlı finansal hizmetlere erişimin sağlanması, (ii) erişilebilir, uygun maliyetli, güvenilir, müşteri haklarını gözeten ve kaliteli hizmetlerin sunulması, (iii) kırsal kesimde yaşayan bireyler, kadınlar ve engelliler gibi dezavantajlı grupların da finansal hizmetlerden yararlanabilmesi, (iv) bireylerin finansal bilgi ve becerilerinin geliştirilerek para yönetimi konusunda etkin kararlar alabilecek yeterliliğe ulaşması ve (v) güçlü bir finansal altyapı, şeffaf düzenleyici çerçeve ile çeşitlilik ve rekabetin hâkim olduğu bir piyasa yapısının varlığı şeklinde tanımlanmaktadır (Demir 2023: 170).

Finansal tabana yayılma, bir ekonominin tüm üyeleri için resmi finansal sistemin erişilebilirliğini, mevcudiyetini ve kullanımını kolaylaştıran bir süreci ifade etmektedir. Bu süreç, bireylerin ve işletmelerin bankacılık hizmetleri, kredi, sigorta ve ödeme sistemleri gibi finansal ürünlere adil ve etkin bir şekilde erişimini sağlamayı

hedeflemektedir. Finansal tabana yayılma, ekonomik katılımı artırarak yoksulluğun azaltılmasına ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklemektedir (Sarma ve Pais 2011: 613). Paylaşılan refahı artırarak bir ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmasında güçlü bir rol oynamaktadır (Siddiqui 2023). Basitçe hane halkları ve firmalar tarafından resmi finansal hizmetlere erişim olarak tanımlanmaktadır. Politika yapıcılar bunu insanların geçim kaynaklarını iyileştirmenin, yoksulluğu azaltmanın ve ekonomik kalkınmayı ilerletmenin bir yolu olarak görmektedir (Sahay vd., 2015: 4).

Finansal tabana yayılma, tüm toplum kesimlerinin finansal sisteme erişimini sağlamak ve bu sistemi etkinleştirmektir. Bu süreç, ekonomik kalkınmayı desteklerken aynı zamanda yoksullukla ilgili sorunların giderilmesine de katkı sağlamaktadır (Kaligis vd., 2018: 351).

Finansal tabana yayılma, sosyo-ekonomik ve finansal kalkınmaya katkı sağlama potansiyeli nedeniyle giderek daha fazla dikkat çekmektedir. Finansal hizmetlere erişimi genişleterek hem finansal hem de finansal olmayan kaynakların daha verimli tahsis edilmesini sağlar, kapsayıcı büyümeyi teşvik eder ve dezavantajlı bireyler arasında daha büyük gelir eşitliği yaratmaktadır (Ngonyanı 2022: 54).

Hindistan'daki Rangarajan Komitesi, finansal tabana yayılmayı, kırılgan grupların (düşük gelirli ve dezavantajlı kesimler) gibi finansal hizmetlere zamanında ve yeterli şekilde, uygun maliyetlerle erişimini sağlama süreci olarak tanımlamaktadır (Rangarajan Committee 2008: 1).

Finansal tabana yayılma, toplumun her kesiminin ihtiyaç duyduğu tüm finansal araçlara ulaşmak ve bunları kullanmaktır. Bu kavram, finansal ürünleri kullanmak için gerekli bilgi ve becerileri de içermektedir (Bozkurt ve Karakuş 2020: 101).

Son yıllarda finansal tabana yayılma hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için çok boyutlu makroekonomik istikrar, sürdürülebilir ve kapsayıcı ekonomik büyüme, istihdam yaratma, yoksulluğun azaltılması ve gelir eşitliğinin sağlanması için dinamik bir araç olarak algılanmaktadır. Dahası, finansal kapsayıcılık, Birleşmiş Milletler'in Milenyum Kalkınma Hedeflerine ulaşmada aşamalı ve tamamlayıcı bir yaklaşım olarak görünmektedir (Omar ve Inaba 2020: 1).

Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) /Uluslararası Finansal Eğitim Ağı (INFE), finansal tabana yayılmayı, uygun maliyetli, zamanında ve yeterli

düzeyde düzenlenmiş finansal ürün ve hizmetlere erişimin teşvik edilmesi ve bu hizmetlerin toplumun tüm kesimleri tarafından daha yaygın şekilde kullanılması süreci olarak tanımlamaktadır. Bu süreç, finansal farkındalık ve eğitim de dâhil olmak üzere, mevcut ve yenilikçi yaklaşımların uyarlanarak uygulanmasını kapsamaktadır. Temel amacı ise, finansal refahı artırmanın yanı sıra ekonomik ve sosyal tabana yayılmayı teşvik etmektir (Atkinson ve Messy 2013: 11).

Finansal tabana yayılma, yetişkin bireylerin uygun finansal hizmetlere erişimini sağlamanın yanı sıra bu hizmetleri etkili bir şekilde kullanabilmelerini ifade etmektedir. Bu hizmetlerin, tüketici açısından güvenli ve sorumlu bir şekilde sunulması, sağlayıcı açısından ise sürdürülebilir olması gerekmektedir. Finansal tabana yayılma, düzenlenmiş bir finansal sistem içinde gerçekleşmektedir. Bireylerin bir banka veya başka bir finans kuruluşunda ya da mobil para hizmet sağlayıcısı aracılığıyla bir mevduat veya işlem hesabına sahip olmasıyla başlar. Bu tür hesaplar, para gönderme ve alma, tasarruf yapma veya birikim sağlama amacıyla kullanılabilmektedir. Finansal kapsayıcılık aynı zamanda, bireylerin eğitim ve iş fırsatlarına yatırım yapabilmelerine imkân tanıyan resmi finansal kuruluşlardan krediye erişimini de içermektedir. Bunun yanı sıra, finansal riskleri daha etkin yönetebilmelerini sağlayan resmî sigorta ürünlerinin kullanımını da kapsamaktadır (Demirguc-Kunt vd., 2017: 2).

Finansal tabana yayılma, bireylerin yalnızca verimlilik kriterleri dışındaki faktörler nedeniyle temel finansal hizmetlere erişimden dışlanmadığı bir ekonomik durum olarak tanımlanmaktadır (Maity ve Majumder 2025: 15). Ayrıca finansal kapsayıcılığın, toplumun dezavantajlı kesimleri de dahil olmak üzere tüm topluma, düşük maliyetle ve yargılamaya tabi tutulmadan finansal ürün ve hizmetlere kolay erişim sağlamak olduğunu vurgulamaktadır (Kamal vd., 2021: 511).

Finansal tabana yayılma, en yaygın biçimde resmi bir finansal kurumdan krediye erişim çerçevesinde ele alınsa da bu kavram çok daha geniş bir perspektife sahiptir. Resmi finansal hesaplar, yalnızca kredileri değil, aynı zamanda mevduatları da içermekte olup, bu hesapların kullanım sıklığı, erişim biçimi ve kullanım amaçları farklı boyutlarda değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra, mobil telefonlar aracılığıyla sağlanan mobil para gibi resmi hesaplara alternatif finansal araçlar da mevcuttur.

Bankacılık hizmetlerinin dışında kalan temel finansal hizmetlerden biri ise, özellikle sağlık ve tarım sektörlerinde önemli bir rol oynayan sigorta hizmetleridir (Morgan ve Pontines 2014: 5).

Finansal tabana yayılma, yoksulluğun azaltılması, gelir eşitsizliğinin giderilmesi ve finansal sistemin istikrarının sağlanması yoluyla ekonomik büyümeyi teşvik etmeyi amaçlayan ulusal bir politika olarak değerlendirilmektedir. Finansal kapsayıcılık, bireylerin finansal hizmetleri kullanmalarının önündeki tüm engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik çabaların tamamını ifade etmektedir. Dünya Bankası tarafından farklı ülkelerde gerçekleştirilen çeşitli araştırmalara göre, finansal kapsayıcılık yoksulluğun sona erdirilmesi ve ekonomik ilerlemenin sağlanması açısından hayati önem taşımaktadır (Agustina ve Hafidh 2025: 201).

Finansal tabana yayılmanın sağlanması bakımından sadece finansal hizmetlere erişim değil aynı zamanda finansal hizmetlerin düzenli ve etkin kullanımı ve kalitesi de önemli hususlardır. Kavram olarak, finansal tabana yayılma, finansal hizmetlere uygun erişimi, finansal tüketicilerin korunmasını ve finansal okuryazarlığı içermektedir (Terzi 2017: 257).

Finansal tabana yayılma, finansal ürün ve hizmetlerin mevcudiyeti, erişilebilirliği ve kullanımı olmak üzere üç temel boyutu kapsayan bir kavramsal çerçeve ile tanımlanmaktadır. Bu kapsamda, "mevcudiyet", finansal kurumların altyapı kapasitesine işaret eder ve banka şubesi sayısı, kayıtlı temsilciler ile ATM'lerin sayısı gibi göstergelerle ölçülmektedir. "Erişim" veya "yayılım" finansal hizmetlerin topluma ne ölçüde ulaştığını yansıtır; mobil bankacılık, internet bankacılığı ve dijital cüzdan hesaplarının sayısı gibi göstergeler üzerinden değerlendirilir. "Kullanım", finansal ürünlerin fiilen benimsenmesini ifade etmektedir (Arebo vd., 2024: 3).

Finansal tabana yayılma, düşük maliyetle ve dezavantajlı ile düşük gelirli gruplar gözetilmeksizin toplumun tüm üyelerine sunulan temel bankacılık finansal hizmeti olarak tanımlanmaktadır (Dev 2006: 4310). Araştırmalar, finansal katılımın, toplumun her bireyine uygun maliyetle finansmana erişim ve bulunabilirlik üzerine odaklandığını göstermektedir. Finansal kapsayıcılık, toplumda finansal ürün ve hizmetlere erişimi olmayan kesimleri resmi finansal hizmetlere dahil etmeyi amaçlamaktadır. Ancak, araştırmacı, tek bir faktörün yeterli olmadığını; finansal

tabana yayılmanın, toplumun her bireyinin olumlu ve eşit şekilde katkıda bulunduğu ve toplumun dezavantajlı kesimlerine destek sağladığı bir süreç olduğunu vurgulamaktadır (Kamal vd., 2021: 511).

Son araştırmalara göre, finansal kapsayıcılık, mobil para hesapları gibi finansal varlıklara sahip olmak ve bunları kullanmak, risk yönetimi (sigorta), tasarruf hesapları, krediye erişim ve havale alma gibi çok yönlü bir kavramdır (Mishra vd., 2024: 1).

1.2. Finansal Tabana Yayılmanın Önemi

Finansal tabana yayılma, finansal unsurların veya bütçelemenin belirli bir bölgedeki dezavantajlı kesimlerle bağlantı kurmasını ifade eden bir kavramdır. Bu süreç, zengin ve yoksul arasındaki uçurumu azaltmaya yönelik bir çaba olup, toplumun refahını ve yaşam standartlarını iyileştirmeyi amaçlamaktadır (Kaligis vd., 2018: 351).

Yoksul ve az gelişmiş ülkelerin finansal tabana yayılmaya odaklanması büyük önem taşımaktadır, çünkü bu süreç bireyleri eğitim, sağlık ve iş yatırımları için gerekli finansal araçlarla güçlendirerek ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir (Afonso ve Blanco-Arana 2024: 4). Finansal hizmetlere erişimin artırılması sayesinde bu ülkeler yoksulluğu azaltarak, gelir seviyelerini yükseltebilir ve ekonomik dayanıklılığı artırabilmektedir (Ediagbonya ve Tioluwani 2023: 104). Finansal tabana yayılma aynı zamanda daha fazla insanın resmî ekonomiye katılımını sağlayarak ekonomik eşitliği desteklemekte ve bu durum daha fazla istikrar ile kalkınmaya yol açabilmektedir. Sonuç olarak, finansal tabana yayılma, bu ülkeler için hayati önem taşıyan sürdürülebilir bir ekonominin temelini oluşturmaya yardımcı olmaktadır (Lee vd., 2023: 421).

Finansal tabana yayılma, yalnızca bireyler için değil, finansal piyasalar için de kritik bir rol oynamaktadır. Tam anlamıyla kapsayıcı olmayan finansal sistemler, ekonomik sorunlara yol açmanın yanı sıra dışlanan bireyler için de dezavantajlar yaratmaktadır. Finansal tabana yayılma yoksulluğu azaltırken, eşitliği ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi desteklemektedir (Brauchli 2021: 1).

Finansal tabana yayılma, hane halkı tasarruflarına, sermaye büyümesine, teknolojik modernizasyona, gelirdeki artışa ve finansal iradeye göre ekonomik büyümede hayati bir rol oynamaktadır. Finansal tabana yayılma, çeşitli değerli

finansal ürün ve finansal hizmetlerin hükümetler, araştırmacılar ve halk için önemli bir ilgi odağı haline gelmesinin yolu olmuştur. Finansal tabana yayılma, ekonomilerin son ekonomik zorluklarla başa çıkmasına ve ekonomik istikrar ve büyümeye ulaşmasına yardımcı olmaktadır (Affandi ve Malik 2021: 913).

Finansal tabana yayılma ve kapsayıcı büyümenin faydaları açıkça ortaya konmuştur. Finansal hizmetlere erişim, ailelere kapılar açar, tüketimi düzene sokmalarına ve eğitim ve sağlık yoluyla geleceklerine yatırım yapmalarına olanak tanımaktadır. Krediye erişim, işletmelerin genişlemesini, iş yaratmasını ve eşitsizliği azaltmasını sağlamaktadır. Finansal kapsayıcılığın, ekonomik fırsat ile sonuç arasında köprü görevi gördüğünü söylemek mümkündür (Furusawa 2016).

Finansal tabana yayılma, finansal hizmetlere erişimi artırarak ekonomik büyümeyi teşvik etmesi, yoksulluğun azalmasına katkı sağlaması ve genel finansal istikrarı güçlendirmesi bakımından az gelişmiş ülkeler için hayati öneme sahiptir (Bekele 2023: 301).

Finansal taban yayılma, ekonomideki tüm bireylerin resmi finansal sisteme kolay erişimini sağlayan bir süreçtir. Kapsayıcı finansal sistemler, kaynakların etkin tahsisini kolaylaştırarak sermaye maliyetlerini düşürebilir ve bireylerin finansal yönetimlerini iyileştirebilir. Ayrıca, kayıt dışı ve sömürücü kredi kaynaklarının yayılmasını önleyerek ekonomik verimliliği ve refahı artırmaktadır (Sarma ve Pais 2011: 614).

Finansal tabana yayılmanın genişletilmesi, ekonomik kalkınmayı teşvik etmenin yanı sıra gelir adaletsizliğini azaltma ve yoksulluğun önlenmesine katkı sağlama açısından kritik bir işlev üstlenmektedir. Aynı zamanda, ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği ve toplumsal refah düzeyinin artırılması için finansal hizmetlerin erişilebilirliğinin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Finansal sistemin daha kapsayıcı hale gelmesi, toplumun tüm kesimlerinin ekonomik gelişim sürecine katılımını teşvik ederek karşılıklı etkileşimi güçlendirmektedir. Bu doğrultuda, finansal kapsayıcılığı artırmaya yönelik başarılı bir politika geliştirebilmek için hükümetler, finansal kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri arasında etkin iş birliği sağlanmalı ve kapsamlı stratejiler hayata geçirilmelidir (Korkmaz vd., 2024: 17-18).

Global Findex 2021 anketinden elde edilen bulgular, bankasızlar arasında hesap sahipliğini artırarak ve halihazırda hesabı olanlar arasında finansal hizmetlerin kullanımını genişleterek (özellikle dijital ödemelerden yararlanarak) finansal kapsayıcılığı artırmak için yeni fırsatlar ortaya koymaktadır. Örneğin, bankasız yüz milyonlarca yetişkin, maaş, devlet transferleri veya tarımsal ürünlerin satışı gibi nakit ödemeler almaktadır. Bu ödemelerin bir kısmını dijitalleştirmek, hesap sahipliğini artırmanın kanıtlanmış bir yolu olarak sunulmaktadır (Demirguc-Kunt vd., 2021: 4).

Finansal tabana yayılmanın amacı, "bankacılık hizmeti almayan" nüfusu resmi finansal sisteme çekerek, tasarruflardan ödemelere, transferlerden krediye ve sigortaya kadar uzanan finansal hizmetlere erişme fırsatına sahip olmalarını sağlamaktır (Hannig ve Jansen 2010: 1).

Finansal tabana yayılma ile banka dışı nüfusun finansal sisteme dahil edilmesi böylece finansal hizmetlere erişimlerinin kolaylaştırılması amaçlanmaktadır. Finansal tabana yayılma ile çalışma çağı yaşındaki nüfusun yaklaşık yarısına tekabül eden 2 milyar bireyi finansal sisteme dahil edilmesi planlanmıştır (Terzi 2017: 262).

Finansal tabana yayılma, yoksulluğun azaltılmasında ve gelir eşitsizliğinin daraltılmasında önemli bir rol oynamaktadır (Kumar ve Pathak 2022: 969). Dünya genelinde ve farklı gelir gruplarındaki yetişkinler, çeşitli finansal hizmetlerden faydalanmaktadır. Ancak, düşük gelirli bireylerin büyük bir kısmı ağırlıklı olarak gayri resmî finansal hizmetlere yönelmektedir. Mevcut araştırmalar kesin bir kanıt sunmamakla birlikte, resmî finansal sisteme erişimin ve uygun kredi olanaklarının, bireylerin eğitim ve iş fırsatlarına yatırım yapmasını kolaylaştırabileceği öne sürmektedir. Uzun vadede, bu tür yatırımların ekonomik büyümeyi ve verimliliği artırma potansiyeli bulunmaktadır (Demirguc-Kunt vd., 2017: 2).

Gelişmekte olan bazı ülkelerde yapılan hesaplamalar, finansal tabana yayılmanın kişi başına düşen GSYH'yi artırdığını göstermektedir (Maity ve Majumder 2025: 17).

Finansal tabana yayılma, bankacılık varlık portföyünü genişleterek yatırım türlerini zenginleştirme, insanları daha fazla tasarruf yapmaya teşvik ederek tasarrufların temel istikrarını artırma, piyasa dalgalanmalarının riskini azaltma ve para politikasının etkin bir şekilde iletilmesine yardımcı olma gibi birçok olumlu etki

sağlamaktadır. Finansal tabana yayılma, gelişmekte olan ülkelerde daha önce finansal olarak marjinalleştirilmiş nüfusları resmi finansal sisteme entegre etmede önemli bir rol oynamaktadır. Bu, bireylerin finansal istikrarlarını iyileştirebilecek, yoksulluğu azaltabilecek ve gelir açıklarını kapatabilecek finansal ürün ve hizmetlere erişmelerini sağlamaktadır. Bu nedenle, finansal tabana yayılma, insanların sosyal refahını iyileştirmede önemli bir katkı sağlamaktadır (Putri vd., 2024: 214).

Finansal tabana yayılma, tasarruf kültürünü teşvik etmekte, girişimcilik ve kişisel acil durumlar için krediye erişimi artırmakta ve daha verimli ödeme mekanizmalarını mümkün kılmaktadır. İşletmelerin büyümesini sağlamak için bankalar, yoksul ve dezavantajlı kesimler için bir danışman rolü üstlenmektedir. Zor zamanlarda verilen doğru finansal tavsiyeler, bireylerin ve işletmelerin uzun vadeli başarısına önemli katkılar sağlayabilmektedir (Purbey 2020: 59).

Finansal tabana yayılma, yalnızca bireyler için değil, toplum genelinde de önemli faydalar sağlamaktadır. Ödemelerin nakit yerine finansal hesaplar aracılığıyla gerçekleştirilmesi, devletler veya işletmelerden bireylere ve bireylerden devlet veya işletmelere yapılan ödemelerin daha verimli ve şeffaf hale gelmesine katkıda bulunmaktadır (Demirguc-Kunt vd., 2017: 2-3).

Finansal tabana yayılmanın artması, tasarrufların artmasına katkı sağlayabilir, finansal sektörde esnekliği artırabilir ve iş ile girişim faaliyetlerini destekleyebilmektedir (Terzi 2017: 259).

Ayrıca, finansal kapsayıcılık, mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ'lerin) gelişimini destekleyerek yeni iş alanlarının yaratılmasını teşvik etmektedir. Uzun vadede, finansal kapsayıcılık, finansal sistemin istikrar ve verimliliğini artırarak ve üretken yatırımları teşvik ederek sürdürülebilir ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır. Buna ek olarak, finansal kapsayıcılık, yoksulların finansal şoklarla başa çıkmalarına, beşeri sermayeye yatırım yapmalarına ve varlık biriktirmelerine yardımcı olarak sosyal refahı artırmada da rol oynamaktadır (Putra vd., 2024: 9957).

Araştırmacılar ayrıca finansal taban yayılmanın iklim eylemiyle yakın bir ilişkiye sahip olduğuna inanıyor çünkü finansal tabana yayılma bireysel işletmelerin çevre dostu teknolojilere ve uygulamalara yatırım yapmasına yardımcı olmaktadır.

Örneğin, mikro finans küçük çiftçilerin organik tarım veya su tasarruflu sulama sistemleri gibi sürdürülebilir tarımı destekleyerek çevre dostu çiftçilik tekniklerini benimsemesine katkı sağlamaktadır. Benzer şekilde, finansal tabana yayılma bireysel işletmelerin yenilenebilir enerji projeleri, güneş panelleri, rüzgâr türbinleri veya enerji tasarruflu cihazlar gibi yeşil endüstrilere yatırım yapmasını sağlamaktadır. Girişimcilerin ve işletmelerin yatırım davranışlarındaki bu geçiş, iklim değişikliğine karşı daha savunmasız olan marjinal topluluklara yenilenebilir enerji erişimini artırarak toplumlarda iklim dayanıklılığını geliştirecektir. Finansal kapsayıcılık, erişilebilirliği ve karşılanabilirliği artırarak çevre üzerinde olumlu bir etkiye sahip olan yeşil teknolojiye kolay erişimi kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle, finansal tabana yayılma yeşil ekonomik büyümede ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 13'e ulaşmada önemli bir rol oynadığı sonucuna varılmaktadır. (Abbas vd., 2024: 3).

Finansal tabana yayılma, iklim değişikliği ve doğal afetlere karşı savunmasız olan kişiler ve işletmeler için dayanıklılık oluşturmaya yardımcı olmaktadır. Finansal hesabı olmayan dünyadaki 1,4 milyar yetişkinin %80'inden fazlası iklimden risk altında olan yerlerde yaşadıkları bilinmektedir. Dolayısıyla bu durum ekonomik ve çevresel şoklara karşı duyarlılıklarını artırdıkları anlamına gelmektedir (World Bank 2025). Ayrıca iklim bozulmasını azaltan daha iyi çevresel faaliyetlerin benimsenmesini teşvik etmektedir. Özellikle çiftçilerin güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi, biyokütle gibi temiz enerji teknolojilerine yatırım yapmak için sermaye veya kredi erişimi eksikliği yaşadığı yoksul topluluklarda, finansal tabana yayılmanın teşvik edilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu teknolojilerin kömür yakmaktan daha az maliyetli ve etkisinin daha büyük olduğu ortaya konmaktadır (Abbas vd., 2024: 3).

Son yıllarda finansal tabana yayılma, para politikası alanındaki en kritik konulardan biri haline gelmiştir. Birleşmiş Milletler'in 2019'da sponsor olduğu konferans da dahil olmak üzere çeşitli uluslararası konferanslar, en az gelişmiş ülkelerde yeterli düzeyde finansal tabana yayılmanın sağlanmasının gerekliliğini vurgulamış; bu olmadan bireyler ve şirketler ulusal ekonomiye tam olarak katılamamaktadır (Cicchiello vd., 2021: 1).

Finansal tabana yayılma, 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedef'inden (SDG) yedisine ulaşmak için bir katalizör görevi görmektedir. Ekonomik büyümeyi ve

istihdamı teşvik etmekte, kadınların ekonomik olarak güçlenmesini desteklemekte ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmaktadır. Finansal tabana yayılma girişimciliği ve işletmelerini büyümesini desteklemektedir. Kredi ve sermayeye erişim, güvenli tasarruflar ve verimli ödeme hizmetleri, küçük işletmelerin genişlemesini, iş yaratmasını ve ekonomik kalkınmayı yönlendirmesini sağlamaktadır. Sigortaya erişim, öngörülemeyen risklere ve finansal şoklara karşı koruma sağlayarak dayanıklılığı artırır, bireylere gönül rahatlığı sağlar ve girişimcilerin daha fazla güvenle girişimlerde bulunmalarına olanak tanımaktadır. Daha fazla insanı ve işletmeyi resmi ekonomiye getirerek, ekonomik faaliyeti güçlendirir, üretkenliği artırır, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin altyapısını oluşturmaktadır (World Bank 2025).

Finansal tabana yayılmanın güçlendirilmesi, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin temel amaçlarından biridir (Putra vd., 2024: 9956). Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri politikası, 17 önemli hedef içermektedir. Bunlardan 1, 2, 5, 8 ve 9 doğrudan finansal tabana yayılma ile ilişkilendirilmektedir.

SDG-1, bir ülkenin finansal kurumları ne kadar kapsayıcıysa, yoksul kesimlerinin ekonomik hedeflerine ulaşma konusunda o kadar yetkin hale gelebileceğini vurgulamaktadır.

SDG-2, finansal kapsayıcılığa erişimi olan çiftçilerin daha yüksek verim ve daha iyi gıda güvenliği sağlamak amacıyla daha fazla yatırım yapabileceğini belirtmektedir. Finansal kapsayıcılık, onların dışsal şoklara karşı varlıklarını korumalarına yardımcı olarak sigorta hizmetlerine erişimini sağlamaktadır (Pandey vd., 2022: 2).

SDG-5, toplumsal cinsiyet eşitliğini kapsar ve bu hedef finansal kapsayıcılıkla iç içe geçmiştir; çünkü finansal kapsayıcılık, kadınların sosyo-ekonomik gelişimini destekler. Bu durum, onların kayıt dışı sektörde sömürülme riskini azaltmakta ve üretken ekonomik faaliyetlere katılmalarını sağlamaktadır. Finansal kısıtlar ve teminat gösterememe durumu nedeniyle kadınlar çoğu zaman kredi temin edememektedir. Finansal tabana yayılma, potansiyel finansal gelişim olanaklarına erişim sağlamalarına yardımcı olmaktadır. Bu durum, hane halkı refahını artırarak kadınların çocuklarının sağlık ve eğitimine yatırım yapmalarını da mümkün kılmaktadır. Finansal tabana

yayılma kadınları güçlendirmektedir. Finansal hizmetler, ekonomik katılıma yönelik engelleri azaltarak, kadınlara iş kurma ve büyütme, hane halkı maliyesini yönetme ve geleceklerine yatırım yapma araçları ve kaynakları sağlamaktadır. Bu, onları etkileyen kararlarda seslerini güçlendirir ve finansal erişimdeki cinsiyet farklarını daraltarak daha geniş sosyal ve ekonomik eşitliği teşvik etmektedir (World Bank 2025).

SDG-8, uzun vadeli, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı; tam ve üretken istihdamı ve bireylerin geçmişlerinden bağımsız olarak herkes için insana yakışır işi teşvik etmektedir. Bu nedenle, dünya genelindeki resmi finansal kurumlar, ihtiyaç sahiplerine, küçük girişimcilere ve banka hizmetlerinden yararlanmayan bireylere tam finansman sağlamak amacıyla birçok önemli adım atmaktadır.

SDG-9, yenilikçiliğin ve sürdürülebilir sanayileşmenin desteklenmesini amaçlamaktadır (Pandey vd., 2022: 3).

Modern ekonomik sistemde herkes finansal kapsayıcılık faaliyetlerine dahil olmaktadır. Finansal kapsayıcılık, finansal aracılık hizmetlerinin kalite, miktar ve verimliliğini artıran bir sistem olarak bilinmektedir. Bu durum, yaşam kalitesinin iyileşmesine, daha fazla fırsatın ortaya çıkmasına ve ülkenin ekonomik büyümesinin desteklenmesine yol açmaktadır (Babajid vd., 2015: 629). Finansal tabana yayılma tasarruflarda ve yerel işletmelere yapılan yatırımlarda artış sağlandığını ortaya koymaktadır (Kamal vd., 2021: 512).

1.3.Finansal Tabana Yayılmanın Göstergeleri

2011 yılında Dünya Bankası, farklı finansal hizmetlerin kullanımına ilişkin sistematik göstergeler sağlamak amacıyla Küresel Finansal Kapsayıcılık (Global Findex) veri tabanını oluşturmuştur (Demirguc-Kunt ve Klapper 2012). Bu göstergeler, 2024 takvim yılı boyunca dünya çapında 141 ekonomide yaklaşık 145.000 yetişkin ile gerçekleştirilen ulusal düzeyde temsili anketlere dayanmaktadır (Klapper vd., 2025). Bu anketler 2011-2024 yılları arasında üçer yıl arayla gerçekleştirilmiştir. Veri tabanı, finansal tabana yayılmanın göstergelerinin dört alanını kapsamaktadır. İlk gösterge, resmi bir finansal kurumda bulunan hesaplara, bu hesapların kullanım mekanizmalarına, hesapların amaçlarına (kişisel veya ticari, işten, devletten veya aileden alınan ödemeler) ve hesap kullanımının önündeki engellere ve resmi hesaplara

alternatiflere (dijital ödeme sağlayıcıları) odaklanmaktadır. İkinci gösterge grubu, tasarruf davranışlarına odaklanmaktadır. Üçüncü gösterge, borçlanma kaynaklarına (resmi ve gayri resmi), borçlanma amaçlarına (ipotek, acil durum veya sağlık amaçları) ve kredi kartı kullanımına odaklanmaktadır. Dördüncü gösterge, sağlık ve tarım için sigorta ürünlerinin kullanımıyla ilgilenmektedir. Ancak, anket verileriyle geliştirilen bu tür bireysel göstergelerin, finansal kapsayıcılığın çok yönlü kavramını doğru bir şekilde yansıtamadığına dair eleştiriler de bulunmaktadır (Brauchli 2021: 18-19).

Finansal kapsayıcılığın düzeyini değerlendirmek için çeşitli göstergeler kullanılmaktadır. En yaygın kullanılan gösterge, her 1000 yetişkin kişiye düşen banka hesabı sayısıdır. Diğer bazı göstergeler ise her bir milyon kişiye düşen banka şubesi sayısı, ATM sayısı, banka kredisi miktarı ve banka mevduatı tutarıdır (Sarma 2008: 3-4). Ayrıca hanelerin ve işletmelerin işlemler, kredi kartları, ödemeler, tasarruflar ve sigorta gibi resmi finansal hizmetleri ve ürünleri de kapsamaktadır (Cicchiello vd., 2021: 1).

Dünya çapında, insanlar giderek daha fazla finansal hesaba sahip olmaktadır. 2011 yılında yetişkinlerin neredeyse yarısı bu tür hesaplara sahip değildi ve 2021 yılında bu oran % 26 idi, ancak 2024 yılında bu oran % 21'e düştüğü gözlemlenmektedir. Bu ilerlemeye rağmen, dünya çapında 1,3 milyar yetişkin hala finansal hesaba sahip değildir ve bu nedenle resmi finansal sistemden doğrudan yararlanamamaktadır (Klapper vd., 2025: 105).

1.3.1. Hesap Sahipliği

Hesap sahipliği, finansal tabana yayılma yönünde atılan önemli bir ilk adımdır. Ancak bir hesaba sahip olmaktan tam anlamıyla fayda sağlanabilmesi için, kişilerin bu hesabı güvenli ve pratik yollarla kullanabilmeleri gerekmektedir (Demirguc-Kunt vd., 2018: 7).

Hesap sahipliği, sunduğu işlevler nedeniyle finansal erişim ve finansal kapsayıcılığın temelini oluşturmaktadır. Bireylere, bir hesap aracılığıyla para saklama ve geleceğe yönelik tasarruflarını biriktirme imkanı sunmaktadır (Klapper vd., 2025: 83). Hesap sahibi olmak, fatura ödemeyi, krediye erişimi, alışveriş yapmayı veya havale gönderip almayı kolaylaştırmaktadır (Demirguc-Kunt vd., 2018: 17) Günümüzde yaygın olarak görülen birçok finansal davranış, 2011 yılında Global

Findex ilk kez yayımlandığında nerdeyse hiç varlık göstermemekteydi. O zamandan bu yana dijital bağlantı, mobil telefon sahipliği ve internet kullanımı ile bunun sonucunda ortaya çıkan mobil para ve diğer dijital olarak etkinleştirilmiş finansal hizmetlerin erişilebilirliği, birçok ekonomide finansal sektörleri dönüştürmüştür. Bu değişimin en görünür sonuçlarından biri, finansal hesaplara erişim ve kullanımda yaşanan hızlı artışlara işaret etmektedir. 2011 yılında dünya genelindeki yetişkinlerin % 51'i finansal hesaplara sahipken, 2024 itibarıyla bu oran % 79'a yükselmiştir. Ancak hesap sahipliği oranları, ekonomiler arasında önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Global Findex 2025 kapsamındaki 139 ekonomi arasında, hesap sahipliği oranı düşük gelirli, kırılgan ve çatışmalardan etkilenen bir ekonomi olan Nijer'de yalnızca % 15 seviyesindeyken; Kanada, Japonya ve Hollanda gibi yüksek gelirli ekonomilerde evrensel seviyelere ulaşmaktadır (Klapper vd., 2025: 83).

Hesap sahipliği, yalnızca bireyler açısından değil, daha geniş ekonomi düzeyinde de birçok olumlu kalkınma sonucu ile ilişkilendirilmektedir. Bunlar arasında artan tüketim, yoksulluğun azalması, üretkenliğin yükselmesi, daha yüksek tasarruf seviyeleri ve kaynakları paylaşma kapasitesinin artması gibi etkiler yer almaktadır (Klapper vd., 2025: 83).

İlk kategori, banka veya kredi birliği, kooperatif ya da mikrofinans kurumu gibi diğer resmi ve düzenlenmiş finansal kuruluşlardaki hesapları içermektedir. İkinci kategori ise, bir finansal kuruma bağlı olmayan ve fatura ödemek ya da para göndermek/ almak için kullanılan mobil telefon tabanlı hizmetlerden oluşmaktadır. Son yıllarda FinTek şirketlerinin artışı ve yeni sağlayıcılar ya da hizmet sunum kanalları biçimindeki yeniliklerin çoğalması, finansal hizmetlere erişimin daha da artmasına katkı sağlamaktadır (Beck 2020: 12). Hesap sahipliği, finansal tabana yayılmaya yönelik önemli bir ilk adımdır. Ancak bireylerin hesap sahipliğinden tam anlamıyla fayda sağlayabilmeleri için bu hesapları aktif biçimde kullanmaları da gerekmektedir (Brauchli 2021: 19).

Geleneksel olarak finansal tabana yayılma, kırsal alanlara banka şubeleri açmak olarak görülse de günümüzde finansal hizmetlerin ülke genelinde erişilebilir hale getirilmesini içeren daha geniş bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Finansal kapsayıcılık, zayıf kesimler ve düşük gelir grupları gibi kırılgan grupların ihtiyaç

duyduğu uygun finansal ürün ve hizmetlere, ana akım kurumsal aktörler tarafından, adil, şeffaf ve uygun maliyetle erişim sağlanmasını amaçlayan bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bankalar, zorlu dönemlerde doğru finansal tavsiyenin uzun vadede önemli farklar yaratabileceği göz önüne alınarak, yoksul ve dezavantajlı bireyler için danışmanlık rolünü üstlenmelidir (Purbey 2020: 59).

İşgücüne katılan kadınlar hem kazançlarını artırarak hem de birikim yaparak finansal sisteme dâhil olup banka hesabı açma olasılığını artırabilmektedir. Ayrıca, kadınların finansal sisteme katılmasıyla beraber bankacılık hizmetlerinin de yaygınlaşması beklenmektedir. Bunun ilk yolu da, bankalar için daha pratik ve ekonomik olması nedeniyle, ATM sayısının arttırılmasıdır (TCMB 2019: 76).

Örneğin, ATM ya da banka şubesi gibi erişim unsurlarının artması, maliyetlerin düşmesi ve hizmet kalitesinin yükselmesi durumunda, halkın bankacılık hizmetlerini daha yaygın bir şekilde kullanması beklenmektedir ancak bir araştırmada Şili, Malavi ve Uganda'da hesap sahipliğini artırmaya yönelik programların çok sayıda hesap açılmasını sağladığını, ancak bunların sadece küçük bir kısmının kullanıldığı tespit etmiştir (Barajas vd., 2020: 22).

Hesaplarını sadece tasarruf veya sadece kredi için kullanan neredeyse hiç kimse yoktur (Demirguc-Kunt vd., 2021: 97).

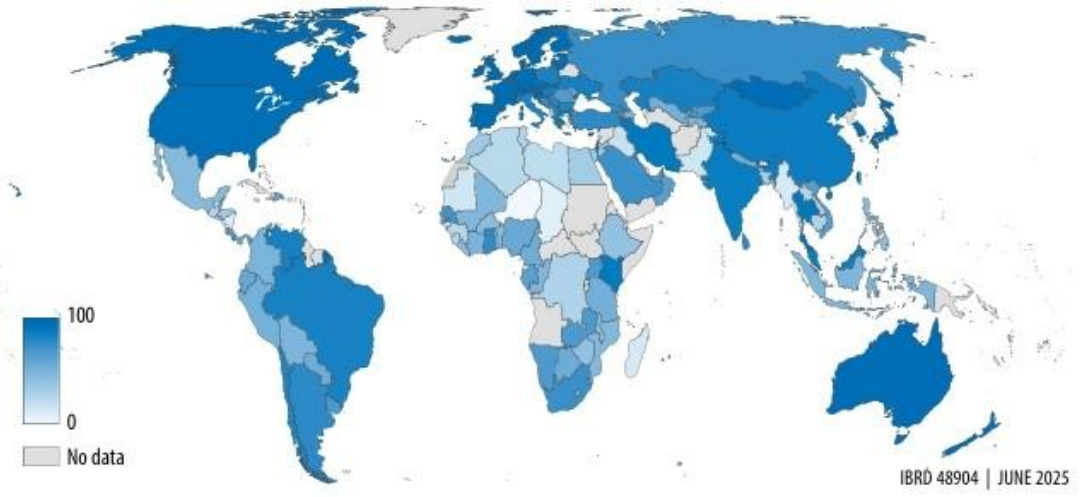

Şekil 1. Hesabı olan yetişkinler (%), 2024

Kaynak: Klapper vd., 2025

1.3.2.Kredi ve/veya Banka Kartı

Kredi veya banka kartı gibi ödeme kartları, hesap sahiplerine kolaylık sağlayabilmektedir. Bu kartlar sayesinde kullanıcılar, nakit çekmek zorunda kalmadan hesaplarından ödeme yapabilmektedirler. İnsanlar banka kartını hem hesaplarından doğrudan ödeme yapmak hem de banka gişesi yerine otomatik para çekme makinesi (ATM) aracılığıyla para çekmek için kullanmaktadır (Demirguc-Kunt vd., 2018: 58). Ayrıca insanlar genellikle büyük bir harcama veya yatırım için ihtiyaç duydukları nakit parayı bulamadıklarında borçlanmaktadır. Kredi kartları hem bir ödeme aracı hem de bir kredi kaynağı işlevi görmektedir. (Klapper vd., 2025: 152). Birçok ekonomide insanlar faturalarını ödemek ve günlük alışverişlerini yapmak için banka kartı yerine kredi kartı kullanmaktadır (Demirguc-Kunt vd., 2018: 59).

Yüksek gelirli ekonomilerde, finansal kurumlardan alınan krediler, kredi kartı kullanımı veya mobil para hesabı yoluyla yapılan resmi borçlanma, en yaygın kredi kaynağı olarak bilinmektedir (Demirguc-Kunt vd., 2021: 90). Gelişmekte olan ekonomilerde ise aile veya arkadaşlar en yaygın kaynak olarak bilinmektedir. Kredi kartları bir ödeme aracı olmakla birlikte, kredi kaynağı olarak da işlev görür. Kredi kartı sahipleri her hesap döneminde bakiyelerini tam olarak ödediklerinde ve dolayısıyla bakiyeleri üzerinden faiz ödemedikleri halde, kredi kartları kullanıldıkları her durumda kısa vadeli kredi sağlamaktadır. Bu nedenle, kredi kartlarının piyasaya sürülmesi kısa vadeli kredi talebini ve kullanımını etkilemektedir (Demirguc-Kunt vd., 2018: 76).

Hane halkı, finansman ihtiyaçlarının önemli bir kısmını bankalardan temin etmektedir. Bankalardan alınan krediler; konut, taşıt, dayanıklı tüketim malları ve çeşitli diğer ihtiyaçların karşılanmasında kullanılmaktadır. Bu durum yalnızca bireylerin değil, işletmelerin de krediye erişimini gerekli kılmakta ve böylece finansal tabana yayılma kavramı öne çıkmaktadır (Demir 2023: 171).

2021 yılında yüksek gelirli ekonomilerde, yetişkinlerin % 51'i son 12 ay içinde kredi kartı kullanmıştır. Resmi borçlanma yaptığını belirtenlerin yaklaşık üçte biri resmi bir finansal kurumdan veya mobil para sağlayıcısından borçlanırken, üçte ikisi kredi kartı kullanarak ancak finansal kurum veya mobil para sağlayıcısından borçlanmamıştır (Demirguc-Kunt vd., 2021: 90). 2024 yılında düşük ve orta gelirli

ekonomilerde, yetişkinlerin sadece % 15'i son 12 ay içinde kredi kartı kullanmıştır (Klapper vd., 2025: 156).

İşletme sahipleri, krediyi işletmelerini büyütmek için kullanmakta olup, bu durum dayanıklı mal harcamalarındaki artış ve işletme kârlarının yükselmesi ile kendini göstermektedir. İş kurma eğilimi düşük olan bireyler, yatırımlarını artırmak yerine, ağırlıklı olarak gıda ve ulaşım gibi tüketim harcamalarını artırmaktadır. Öte yandan, iş kurma eğilimi yüksek olan haneler, dayanıksız tüketim harcamalarını azaltarak, dayanıklı mal alımlarını artırmakta ve gereksiz harcamalarını kısmaktadır (Hannig ve Jansen 2010: 12-13).

Nakit işlemlerle geçimini sağlayan düşük gelirli bireyler, dijital finansal izleri bulunmadığı için bu sistemler tarafından düşük kredi puanı ile değerlendirilmekte veya tamamen dışlanabilmektedir. Bu durum, krediye en çok ihtiyaç duyan kesimlerin küçük işletme sahipleri, serbest çalışanlar ve kayıt dışı ekonomide yer alan bireylerin krediye erişimini engelleyerek yoksulluk döngüsünü pekiştirmesine neden olmaktadır (Shepherd-Barron 2025).

1.3.3. Tasarruflar

Ödeme yapmak ve almak, bir hesabın önemli kullanım alanlarından biridir. Bir diğeri ise tasarruf yapmaktır. (Brauchli 2021: 20). Tasarruf, farklı insanlar için farklı anlamlara gelebilen geniş bir kavramdır. Birçok kişi tasarrufu, günlük temel ihtiyaçlarının ötesinde, uzun vadeli hedefler veya daha büyük harcamalar için bir kenara ayırılan para olarak görür. Ancak insanlar, ay sonunda ödenmesi gereken faturalar da dahil olmak üzere günlük temel ihtiyaçlarını karşılamak için kısa vadede de para biriktirir. Çoğu kişi, günlük temel ihtiyaçlar için para ayırmayı tasarruf olarak görmez; bunu sadece nakit yönetimi olarak düşünür (Demirguc-Kunt vd., 2021: 84). Tasarruf, gelecekte yapılacak büyük bir satın alma, eğitim veya iş yatırımları, yaşlılıkta ihtiyaçlara hazırlık veya acil durumlar için bir yedek fon oluşturmak amacıyla yapılabilir. Bireyler çeşitli şekillerde tasarruf yaparlar. Global Findex anketi, birbirini dışlayan üç tür tasarruf türünü kapsamaktadır: i) resmi olarak tasarruf edilen para; yani resmi bir finansal kurumda, ii) yarı resmi olarak tasarruf edilen para ve iii) yalnızca diğer yöntemlerle (örneğin evde yastık altında veya hayvan, mücevher gibi) tasarruf edilen para. (Demirguc-Kunt vd., 2018: 70).

Gelişmekte olan ekonomilerde yetişkinlerin % 25'i bir hesap kullanarak tasarruf yaparken, daha da yüksek bir oran olan % 39'u nakit yönetimi amacıyla bir hesap kullanarak para biriktirmiştir. 2021 yılında, gelişmekte olan ekonomilerde tasarruf yapanların yarısından fazlası resmi bir hesap kullanmıştır. Bu, resmi yöntemlerin en yaygın tasarruf yöntemi olduğu ilk yıl olmuştur (Demirguc-Kunt vd., 2021: 100).

2024 itibariyle, düşük ve orta gelirli ekonomilerde yetişkinlerin % 40'ı bir hesap kullanarak resmi olarak tasarruf yapmıştır. Bu oran 2021'e göre 16 puanlık bir artışa tekabül etmektedir. Mobil para ve diğer dijital hesaplar, resmi tasarrufların bu artışını tetiklemektedir (Klapper vd., 2025).

Tasarruf, hanelerin nakit akışındaki dalgalanmaları yönetmelerini, tüketimlerini dengelemelerini ve iş sermayesi oluşturmalarını sağlar. Yoksul haneler, güvenilir bir tasarruf mekanizmasına erişimleri olmadığında ani harcama dürtülerine direnmekte zorlanmaktadır (Cull vd., 2014: 3). Tasarruf etme davranışının güçlendirilmesi, vatandaşların ekonomik krizleri daha az zorlukla atlatabilmeleri için dayanıklılık geliştirmelerini sağlamaktadır (BACEN 2018: 37).

Borçlanmak yerine tasarruf yapmak, düzensiz gelir düzenini dengeleyebilir ve temel hane halkı tüketim ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Tasarruf kültürü bir kez yerleşince, bazı insanlar küçük işletmeler kurmaya başlamaktadırlar. Grup tasarrufları zamanla biriktikçe, paranın güvenliği bir sorun haline gelebilir ve resmi bir finansal kurumun sağladığı güvenlik ihtiyacı daha da artabilmektedir. Bu nedenle tasarruflar, resmi finansal kapsayıcılığa giden yolda başlangıç için istikrarlı bir zemin oluşturmaktadır (Allan vd., 2013: 3).

Resmî bir finansal kurumda tasarruf yapılmasının da çeşitli faydaları bulunmaktadır. Bu durum, hırsızlık riskini azaltabilir, hane halkı refahını artırabilir ve kadınların ekonomik güçlenmesini destekleyebilmektedir Bir grup araştırmacı, Malavili tütün çiftçilerine yönelik resmî tasarrufu kolaylaştıran bir programı içeren rastgele kontrollü bir deneyi (RCT) analiz etmiş ve bu programın yalnızca bankacılık faaliyetlerini artırmakla kalmayıp, aynı zamanda hane refahını, tarımsal girdilere yapılan yatırımları ve sonraki dönem tarımsal verimi de artırdığını ortaya koymaktadır (Barajas vd., 2020: 22).

1.3.4. Borçlanma

İnsanlar, ellerinde olmayan nakde ihtiyaç duyduklarında, genellikle büyük bir harcama ya da yatırım için borç almayı tercih edebilmektedir. (Klapper vd., 2025: 151). Ayrıca insanların borçlanma amaçları arasında, genellikle en büyük finansal yatırım olarak görülen arazi veya ev satın alma da yer alabilmektedir (Demirguc-Kunt vd., 2018: 9). Bazı yetişkinler sağlık veya tıbbi faturaları ödemek için, bazıları ise bir iş kurmak ya da mevcut işlerini yürütmek amacıyla borç almaktadır (Klapper vd., 2025: 160). Buna ek olarak birçok birey günlük ihtiyaçlar için de borçlanmaya sıklıkla başvurabilmektedir. Örneğin, düşük ve orta gelirli ekonomilerde yetişkinlerin % 22'si kredi ile market alışverişi yapmaktadır. Bu uygulamanın yaygınlığı bölgelere göre büyük farklılıklar göstermektedir. Doğu Asya ve Pasifik'te neredeyse hiç kimse kredi ile market alışverişi yapmazken, Güney Asya ve Sahra Altı Afrika'da yetişkinlerin %40'ı kredi ile market alışverişi yapmaktadır (Klapper vd., 2025: 216).

Borçlanma, insanların hem acil ihtiyaçlarını karşılamaları hem de uzun vadeli hedeflerine ulaşmaları için başvurdukları bir yöntem haline gelmiştir. Bazen borç, yeterli nakitleri olmadığında başvurulan son çare olabilmektedir. Bu, maaş günleri arasında gerekli olan ev eşyaları gibi günlük bir harcama olabileceği gibi, ev ya da araba tamiri gibi daha büyük bir harcama da olabilmektedir. Birçok kişi bu tür durumları aile veya arkadaşlardan alınan gayri resmî kredilerle çözmektedir. Gayri resmî krediler faiz içerebilir ya da içermeyebilir; ancak genellikle borçlunun, gerektiğinde karşı taraftan borç almayı sosyal bir beklenti olarak taşıdığı bir döngü oluşturmaktadır. Bu beklenti, üyelerinin birbirine destek olduğu sıkı sosyal ağlarda yaygın olsa da aynı zamanda bireylerin tasarruf hedeflerine ulaşmasını engelleyen bir döngü yaratmaktadır (Klapper vd., 2025: 216).

Global Findex 2025'e göre düşük ve orta gelirli ekonomilerde, yetişkinlerin sağlık ya da tıbbi harcamalar için % 19'u borç aldığını ifade etmektedir. Bu oran 2021 yılında da benzerdi, ancak 2014 ve 2017 yıllarındaki % 11 civarındaki oranlara kıyasla bir artış göstermektedir (Klapper vd., 2025: 161). Düşük ve orta gelirli ekonomilerde katılımcıların yaklaşık % 11'i, yani her altı borçludan biri, iş amacıyla borç aldığını belirtmektedir (Klapper vd., 2025: 218).

Yüksek gelirli ekonomilerde, finansal kurumlardan alınan krediler, kredi kartı kullanımı veya mobil para hesabı yoluyla yapılan resmi borçlanma, en yaygın kredi kaynağı olarak bilinmektedir (Demirguc-Kunt vd., 2021: 89). Diğer finansal hizmetler bağlamında değerlendirildiğinde, resmî borçlanma, tasarruf yapma veya ödeme alma ve yapma kadar yaygınlık göstermemektedir (Klapper vd., 2025: 161).

Resmî borçlanmada kredi kartı kullanımı yüksek gelirli ekonomilerde baskındır ve gelişmekte olan ekonomilerde de artmaktadır. Yüksek gelirli ekonomilerde, borçlanmanın en yaygın yolu kredi kartı kullanımıdır; kredi kartları hem bir ödeme aracı hem de bir kredi kaynağı olarak işlev görmektedir. Kredi kartları, her kullanıldığında kısa vadeli kredi sağlar; kart sahipleri dönem borçlarını tamamen ödeseler ve bu bakiyeler üzerinden faiz ödemeseler bile bu durum geçerliliğini korumaktadır. Bu nedenle, kredi kartlarının bir ekonomiye girişi, kısa vadeli kredi talebi ve kullanımını etkileyebilir. Bazı gelişmekte olan ekonomilerde, kredi kaynağı olarak en yaygın olan aile ve arkadaş çevrenisi kapsamaktadır. Daha önce belirtildiği gibi, gelişmekte olan ekonomilerde borç alanların yaklaşık yarısı resmî yollardan borçlanırken, hemen hemen eşit oranda bir kesim ise kredi kaynağı olarak yalnızca aile ve arkadaşlarını göstermektedir. Ancak bazı gelişmekte olan ekonomilerde, aile ve arkadaşlar açık ara en yaygın kredi kaynağı olarak değerlendirilmektedir (Demirguc-Kunt vd., 2021: 93).

Cep telefonu sahipliğinin ve mobil finansal hizmetlerin erişilebilirliğinin artmasıyla birlikte ekonomilerde mobil para hesaplarının sunduğu borçlanma imkânları da genişlemektedir. Bir kişi mobil para hesabı üzerinden borçlanıyorsa, bu borç doğrudan mobil para sağlayıcısından gelmekte ya da sağlayıcı ile bir banka veya benzeri bir finansal kurum arasındaki bir ortaklık yoluyla sağlanmaktadır (Klapper vd., 2025: 158).

Bir finansal kurumdan borç almak, düşük gelirli haneler için faydalı olmaktadır. Bu sayede, bir aile üyesinden ya da gayriresmî bir borç verenden alınan borçlara kıyasla daha iyi koşullarda eğitim ya da iş için finansmana erişim sağlanabilir (Barajas vd., 2020: 22).

2024 yılında düşük ve orta gelirli ekonomilerde, yetişkinlerin % 59'u borç almıştır. Bu yüzde, resmi ya da gayri resmî kredi kullanan tüm yetişkinleri

kapsamaktadır. Borç alanların eşit bir kısmı resmî kaynaklara ve aile ya da arkadaşlara güvenmiştir. 2014 yılında yetişkinlerin % 15'i resmî olarak borç alırken 2024 yılında ortalama olarak yetişkinlerin % 24'ü yani borç alanların % 40'ı resmî yollardan borçlanmaktadır. Bu kişiler krediye banka ya da benzeri bir finansal kuruluştan aldıkları bir kredi, kredi kartı kullanımı ya da mobil para hesabı aracılığıyla ulaşmaktadır. (Klapper vd., 2025: 152).

1.3.5. Dijital Ödeme

Tanımı gereği, dijital ödemeler, bir mobil para hesabı, banka veya kredi kartı, cep telefonu veya internet kullanarak bir hesaptan ödeme yapmak veya cep telefonu veya internet kullanarak akrabalar veya arkadaşlara para göndermek veya faturaları ödemek için yapılan işlemleri içermektedir. Dijital ödemeler aynı zamanda mağaza içi ya da çevrimiçi alışverişlerde yapılan ödemeleri; kamu hizmeti faturalarının ödenmesini, yurt içi para havalelerinin gönderilmesini veya alınmasını; tarım ürünleri karşılığında ödeme alınmasını, ücret, devlet transferi veya kamu emekli maaşlarının doğrudan bir hesaba yatırılmasını ya da hesaptan alınmasını da tanımlamaktadır (Demirguc-Kunt vd., 2021: 55).

Daha gelişmiş bir dijital ekosistem, insanların paralarını hesaplarında tutmalarını teşvik ederek, paralarını daha güvenli bir şekilde saklamalarını sağlamakta, dürtüsel harcamaları azaltarak, dijital ödeme yapmanın kolaylığını artırabilmektedir (Klapper vd., 2025: 200).

Yakın tarihli bir çalışma, salgın dönemlerinde daha fazla insanın işlemlerini internet, mobil bankacılık hesapları ve ATM'ler aracılığıyla gerçekleştirdiğini ortaya koymaktadır. Ancak bu değişimler her zaman kalıcılık arz etmemekte ve dijitalleşmenin benimsenmesi genellikle daha genç ve daha varlıklı bireyler arasında yoğunlaşmaktadır (Demirguc-Kunt vd., 2021: 10).

Hükümetler için nakitten dijital ödemelere geçiş, yolsuzluğu azaltmakta ve verimliliği artırmaktadır. Hindistan'da emekli maaşlarının nakit yerine biyometrik akıllı kartlar aracılığıyla ödenmesi, fon sızıntısında % 47 oranında azalma kaydedilmiştir (Demirguc-Kunt vd., 2018: 2).

Araştırmalar, ödemelerin dijitalleştirilmesinin verimliliği artırdığını; ödeme hızını yükselttiğini ve ödeme gönderme ile alma maliyetlerini düşürdüğünü

göstermektedir. Ayrıca, dijital ödemeler güvenliği artırarak ilgili suç oranlarını azaltabilmektedir. Nakit yerine dijital kanallar aracılığıyla ödeme yapılması ise şeffaflığı artırarak yolsuzluğu azaltmaktadır. Dahası, dijital ödemelere geçiş, bireyler için resmî finansal sisteme ilk adımı temsil eder ve bu geçiş, tasarruf oranlarında önemli artışlara ve gayri resmî tasarruf yöntemlerinin yerini resmî olanların almasına yol açabilmektedir. Ancak hem işletmeler hem de hükümetler için asıl zorluk, dijital ödemelerin gerçekten nakit temelli alternatiflerden daha güvenli, daha uygun maliyetli ve daha şeffaf olmasını sağlamaktır (Demirguc-Kunt vd., 2018: 89).

Finansal tabana yayılmanın asıl hedefi, hesap sahiplerinin dijital ödemeler, tasarruflar ve uygun krediler yoluyla hesaplarını kullanmaktan fayda sağlamaktır. Özellikle kadınlar işlemlerinde daha yüksek güvenlik ve gizlilik elde etmektedir. Bangladeş'te yapılan bir saha deneyinde, fabrika işçilerinin maaşlarını doğrudan hesaba yatırıldığında daha fazla tasarruf yaptığı, nakit ödenen kontrol gruplarında ise böyle bir etki gözlemlenmediği bulunmuştur. Benzer şekilde Afganistan'daki işçiler, maaşlarının bir kısmını otomatik olarak mobil tasarruf hesaplarına yatırdıklarında, otomatik yatırımı benimsemeyen işçilere kıyasla daha yüksek tasarruf ve finansal güvenlik elde etmişlerdir (Demirguc-Kunt vd., 2021: 49).

Ancak, dijital ödemelerin düşük gelirli yetişkinlere tanıtılması, hesapları hedef alan dolandırıcılık ve oltalama (phishing) saldırıları, dijital kredilerde aşırı borçlanma ve finansal ürünlerin ücretleri ile maliyetleri hakkında müşterilere eksik ya da yanlış bilgi verilmesi gibi tüketici risklerini de beraberinde getirmektedir (Demirguc-Kunt vd., 2021: 50).

2025 Global Findex verilerine göre hesap sahiplerinin % 80'inden fazlası dijital ödeme yapmakta veya almaktadır. Düşük ve orta gelirli ekonomilerde, tüm yetişkinlerin % 62'si veya hesap sahiplerinin % 82'si 12 ay içinde en az bir dijital ödeme yapmış veya almıştır. Ancak, düşük ve orta gelirli ekonomilerde dijital ödeme kullanan yetişkinlerin oranı neredeyse iki katına çıkmıştır. 2014'te bu oran % 34 iken, 2024'te % 62'ye yükselmiştir. Dijital ödeme kullanan hesap sahiplerinin oranı açısından bakıldığında, bu oran 2014'te % 63 iken 2024'te % 82'ye çıktı. 2021'de ise COVID-19 pandemisi birçok yetişkinin ilk kez dijital ödeme yapmasına neden olmuş ve oran benzer şekilde % 80 civarına ulaşmıştır (Klapper vd., 2025: 166).

Gelişmekte olan ekonomilerde, hesabından doğrudan bir faturayı ödeyen yetişkinlerin yaklaşık üçte biri, bu işlemi COVID-19 pandemisinin başlamasından sonra ilk kez yapmıştır. Bu durum, pandeminin dijital benimsemeyi hızlandırmadaki rolüne dair bir kanıt olarak görülmektedir (Demirguc-Kunt vd., 2021: 51).

Çoğu insan alışkanlık nedeniyle nakit ödeme yapmaktadır. Dijital ödemeler, sadece bir alternatif olarak değil, nakitten daha iyi bir seçenek olarak algılanması gerekmektedir. Global Findex 2025'e göre dijital ödeme kullanımının önündeki engellerden en yaygın olarak verilen yanıt alışkanlıktı: Tüm bölgelerde insanlar, sadece alışkın oldukları için mağaza ödemelerini nakit yaptıklarını belirtmektedir. Bu durum, dijital ticari ödemelerin sağladığı faydaların, nakit ödemeye kıyasla yeterince cazip görülmediğini ya da alışkanlığın kırılmasını gerektirecek kadar güçlü olmadığını göstermektedir. Buna ek olarak, bazı işletmeler yalnızca nakit kabul etmkete ya da dijital ödemelerde ek ücret talep etmektedir. Ancak bu tür engeller, sadece nakit kullanıcılarının küçük bir kısmı tarafından dile getirilmektedir (Klapper vd., 2025: 180).

1.3.6. Mobil Para Hesabı Sahipliği

Bankacılık hizmetlerine erişimi olmayan yüz milyonlarca yetişkin, maaş, devlet transferleri veya tarım ürünlerinin satışından elde edilen gelirler gibi ödemeleri nakit olarak gerçekleştirilmektedir. Bu ödemelerin finansal kurum hesaplarına veya mobil para hesaplarına yönlendirilmesi, bankacılık hizmetlerine erişimi olmayan bireyler arasında hesap sahipliğini artırmak için bir giriş noktası oluşturmaktadır (Demirguc-Kunt vd., 2021: 52).

Mobil para hizmetleri ilk olarak insanların ülke içinde başka yerlerde yaşayan arkadaşlarına ve ailelerine para göndermesi için başlatılmış olsa da benimsenme ve kullanım bu amaçların ötesine yayılmaktadır (Demirguc-Kunt vd., 2021: 3). Mobil para hesapları, bireylerin para saklamasına ve elektronik ödeme göndermesine ya da almasına olanak tanımaktadır (Demirguc-Kunt vd., 2018: 17).

Kenya'da yapılan bir araştırmaya göre mobil para operatörü M-PESA, 2007 yılında faaliyete başladığında özellikle yurt içi havale pazarını hedeflemiş ve hizmetlerini "Eve para gönder" sloganıyla tanıtmıştır. Mobil para hesaplarının Sahra Altı Afrika'da yayılmasıyla birlikte, bu hesapların yurt içi havale ödemeleri için

kullanımı da artmış, ayrıca başka tür ödemeler için de kullanılmaya başlanmıştır (Demirguc-Kunt vd., 2021: 107).

Mobil para hesapları gibi dijital finansal hizmetler, kullanıcıların paralarını güvenli ve düşük maliyetli bir şekilde saklamalarına ve uzun mesafelere hızlıca para transfer etmelerine olanak tanır; bu da yurt içi para transferlerinin ve tüketimin artmasına yol açmaktadır. Kenya'da yapılan bir araştırma, gelirlerinde beklenmedik bir düşüş yaşayan mobil para kullanıcılarının, coğrafi olarak daha dağılmış bir aile ve arkadaş ağı aracılığıyla para alabildiğini ve hane harcamalarını azaltmak zorunda kalmadıklarını ortaya koymuştur. Bangladeş'te araştırmacılar, çok yoksul kırsal hanelere ve şehirdeki göç eden aile üyelerine mobil para hesapları tanıttıklarında, mobil paranın havale ödemelerini artırdığını tespit etmiştir. Bu da kırsal hanelerin gıda ve diğer ihtiyaçlar için daha fazla harcama yapmasına, borçlanmalarını azaltmasına ve aşırı yoksulluğun düşmesine katkı sağlamıştır (Demirguc-Kunt vd., 2021: 9).

Mobil telefonlardan yararlanmak, finansal hesap sahipliğini artırmaktadır. İnternete erişim ise olanakların yelpazesini daha da genişletmektedir. Bu teknolojiler, bankacılık hizmetlerine erişimi olmayan yetişkinlerin finansal hizmetlere erişmelerini engellediğini belirttikleri bazı bariyerlerin aşılmasına yardımcı olmaktadır. Mobil telefonlar, finansal bir kuruma gitmek için uzun mesafeler kat etme ihtiyacını ortadan kaldırabilmektedir. Dijital teknoloji, finansal hizmet sunma maliyetlerini düşürerek bu hizmetlerin daha erişilebilir hâle gelmesini sağlamaktadır (Demirguc-Kunt vd., 2018: 11). Birçok yüksek gelirli ekonomide, satış noktası terminallerinde kullanılan banka ve kredi kartları dijital ödemeler alanında hâkimiyetini sürdürmektedir. Buna karşılık, çoğu gelişmekte olan ekonomide bu tür kartlara sahip yetişkinlerin sayısı düşük seviyelerde bulunmaktadır. Ancak, mobil telefonların gelişmekte olan ekonomilerde giderek yaygınlaşması, bu ülkelerin doğrudan mobil ödemelere geçerek geleneksel kart sistemlerini atlamasına imkan sağlamaktadır. Bu da finansal hesap sahipliğini artırmak için önemli bir fırsat sunmaktadır (Demirguc-Kunt vd., 2021: 39).

COVID-19 pandemisi, insanların finansal işlemler için cep telefonlarını kullanmanın kolaylığını benimsemesiyle birlikte mobil para kullanımında artışa yol açmıştır (Demirguc-Kunt vd., 2021: 20). Mobil para hesaplarının yaygınlaşması, geleneksel olarak resmi finansal sistemin dışında kalan kadınlar, yoksul kesimler ve

diğer gruplara daha iyi hizmet verme fırsatları yaratmaktadır (Demirguc-Kunt vd., 2021: 3). 2014 yılında, dünya genelinde yetişkinlerin sadece % 2'si mobil para hesabına sahibiyken 2024 itibarıyla bu oran dünya genelinde % 15'e, düşük ve orta gelirli ekonomilerde ise % 18'e yükselmiştir (Klapper vd., 2025: 91).

Mobil para hesabı açmak için genellikle; kişisel kimlik kartı ve gerekli belgeler, bir mobil telefon ve telefon sahibinin adına kayıtlı bir SIM kartı gerektirmektedir. Bu gereklilikler sıralıdır: Kendi adına SIM kart alabilmek için kişilerin önce kişisel kimliğe sahip olmaları gerekir ve mobil para hesabı açabilmek için de adlarına kayıtlı bir SIM karta sahip olmaları gerekmektedir (Klapper vd., 2025: 116).

Mobil telefonlar ve internet, yeni bir finansal hizmetler neslinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu hizmetleri kullanmak, mutlaka gelişmiş cihazlar gerektirmez. Sahra Altı Afrika'da, nispeten basit, metin tabanlı mobil telefonlar mobil para hesaplarının yayılmasını sağlamıştır. Benzer hizmetler, gelişmekte olan dünyanın diğer bölgelerinde de bulunmaktadır. Ayrıca, bazı gelişmekte olan ekonomilerde finansal kurum hesapları aracılığıyla işlem yapmak için akıllı telefon teknolojisi giderek daha fazla kullanılmaktadır (Demirguc-Kunt vd., 2018: 89).

Akıllı telefon sahipliği, hesap sahipliğini ve hesap kullanımını artırmaktadır. Akıllı telefonlar genellikle sahiplerine temel telefonlara kıyasla daha geniş bir dijital hizmet yelpazesine erişim imkânı sunmaktadır. Finansal hizmetler bağlamında, bankacılık uygulamaları ve mobil para hesaplarına ilişkin uygulamalar, gerçek zamanlı hesap takibi, daha iyi bir kullanıcı deneyimi ve fatura ödemeleri, para transferleri ve bütçeleme araçları gibi özellikler sayesinde ek faydalar sağlayarak kullanıcıların finanslarını daha etkili şekilde yönetmelerini mümkün kılmaktadır. Bazı mobil para sağlayıcıları uygulamaları aracılığıyla dijital ve finansal okuryazarlık eğitimi de sunmaktadır. Bu ve benzeri özellikler, daha az finansal deneyime sahip olanlar da dâhil olmak üzere tüm finansal hesap sahipleri için akıllı telefon sahipliğinin faydasını artırmaktadır (Klapper vd., 2025: 119).

Son yıllarda mobil para hesaplarının sahipliği yaygınlaşırken, bu hesapların tasarruf amacıyla kullanımı da artmıştır. Düşük ve orta gelirli ekonomilerde, 2024 yılında yetişkinlerin % 9'u mobil para hesabı kullanarak resmi tasarruf yapmıştır

(Klapper vd., 2025: 139). Mobil para hesabı kullanarak tasarruf yapmak, banka ya da benzeri bir finansal kurumda hesap kullanmaya göre daha pratik olabilmektedir. Mobil para hizmeti sağlayıcılarının genellikle bankalar ve benzeri finansal kurumlardan daha geniş perakende ağlarına sahip olmaları nedeniyle, mobil para hesabı olan tasarruf sahipleri genellikle yerel olarak, daha sık ve daha küçük tutarlarda nakit yatırımı yapabilmekte, üstelik bunu önemli bir zaman veya işlem maliyeti olmadan gerçekleştirebilmektedir (Klapper vd., 2025: 140).

Yetişkinlerin, yarı resmi yollarla veya diğer yöntemlerle birikim yapmanın yanı sıra mobil para hesaplarını da kullanarak tasarruf etmeleri, mobil para hesaplarının tasarruf aracı olarak sunduğu kolaylık ve güvenliği ortaya koymaktadır (Demirguc-Kunt vd., 2021: 81).

1.4. Finansal Okuryazarlık

Finansal okuryazarlık terimi ilk olarak 1787 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya atılmış olup, John Adams'ın Thomas Jefferson'a yazdığı bir mektupta, kredi, para dolaşımı ve madeni paranın doğasına yönelik bilgisizlik nedeniyle Amerika'da ortaya çıkan karmaşa ve yaygın sıkıntının giderilmesi için finansal okuryazarlığa duyulan ihtiyacı kabul etmesiyle kullanılmaya başlanmıştır (Garg ve Singh 2016: 174).

Finansal okuryazarlık, OECD tarafından "sağlam finansal kararlar almak ve nihayetinde finansal refaha ulaşmak için gerekli finansal farkındalık, bilgi, beceri, tutum ve davranışların birleşimi" olarak tanımlanmaktadır. Finansal okuryazarlık, bireylerin bilinçli finansal kararlar almasını ve kişisel finansal konularda daha fazla kontrol geliştirmesini sağlayabilir. Finansal okuryazarlık ayrıca bireylerin finansal dolandırıcılıklardan kaçınmasına ve finansal manzaranın yeni yönlerinde gezinme konusunda kendilerine güvenmelerine yardımcı olabilir. Dahası, finansal okuryazarlık, bireylerin kısa vadeli gelir dalgalanmalarını yönetmeleri ve uzun vadeli finansal hedeflere ulaşmaları için tasarruf ve yatırımı teşvik etmektedir (OECD 2023b: 6).

Finansal okuryazarlık; bireylerin refahını sağlamak, finansal yönetim standartlarını iyileştirmek ve bilinçli finansal kararlar alabilmek amacıyla parayı etkin

bir şekilde yönetme ve kullanma konusundaki bilgi ve becerilerini ifade etmektedir. Finansal Hizmetler Otoritesi'ne (2017) göre finansal okuryazarlık, bireylerin davranışlarını etkileyen bilgi, beceri ve tutumları kapsamaktadır. Bu tanım doğrultusunda, toplumun genelinin ve finansal hizmet kullanıcılarının finansal yönetim uygulamalarını geliştirebilmeleri ve refah düzeylerini artırabilmeleri için finansal kurumları ve finansal hizmet ürünlerini bilmeleri ve anlamaları gerekmektedir. Her birey, finansal araç ve ürünleri mümkün olan en verimli şekilde kullanabilme yetisine sahip olmalıdır. Çünkü toplumun bireyleri, uygun finansal tercihler yapabilmek için kişisel finans bilgisine sahip olmalıdır (Agustina ve Hafidh 2025: 206). Ayrıca bireylerin sağlıklı finansal kararlar alabilmeleri ve nihayetinde finansal refaha ulaşabilmeleri için gerekli bir yetkinlik alanı tanımaktadır (OECD 2023b: 13).

Son yıllarda finansal okuryazarlık, özellikle gençler arasında finansal tabana yayılmanın ve refahın teşvik edilmesinde çok önemli bir faktör olarak ortaya çıkmıştır. Küresel finansal ortam, karmaşık finansal ürün ve hizmetlerin çoğalması, finansal karar verme konusunda bireysel sorumluluğun artması ve ekonomik zorlukların üstesinden gelmede finansal bilginin artan önemi ile şekillenen önemli dönüşümler geçirmektedir (Alqam ve Hamshari 2024: 5-6).

Finansal okuryazarlık, yatırım ve tasarruf davranışını olumlu yönde etkiler, sosyal sermayenin gelişimine katkıda bulunur ve dolaylı olarak finansal tabana yayılmayı artırmaktadır (Chhatoi vd., 2021: 149). Bu nedenle, finansal okuryazarlık, tüketim, yatırım ve tasarruf gibi kişisel finansal kararlar üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, finansal okuryazarlığının makroekonomik büyümesinin hem doğrudan hem de dolaylı olarak değiştirilmesini, bu nedenle para ve maliye politikalarını ve finansal piyasaların işleyişini de etkilediği belirtilmektedir (Bilici ve Çevik 2022: 8).

İnsanlar, yaşamlarının her aşamasında uzun vadeli sonuçlar doğurabilecek karmaşık finansal kararlarla karşı karşıya kalmaktadır. Genç bireyler yetişkinliğe adım attıklarında, üniversite harcı, araba ve ev gibi konular için kredi alma; kredi kartlarını, sağlık ve diğer sigorta türlerini yönetme ve bütçe dâhilinde yaşama gibi kararlar vermektedir. Yaşlı bireyler ise yaşlanmanın getirdiği riskleri ve maliyetleri nasıl

yöneteceklerine ve emeklilik varlıklarını nasıl tüketeceklerine dair kararlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu kararlar, teknoloji sayesinde tek bir tıklamayla erişilebilen yeni finansal ürünlerin ortaya çıkışı, "şimdi al, sonra öde" gibi yeni ödeme yöntemleri, kripto varlıklar gibi riskli araçlar ve son dönemde enflasyonun yükselişiyle birlikte daha da karmaşık hale gelmektedir. Google Trends verilerine göre, "nasıl bütçe yapılır" ya da "emeklilik için nasıl tasarruf edilir" gibi aramaların sayısı 2004 yılından bu yana dört kat artmıştır (Lusardi ve Messy 2023: 137).

Finansal okuryazarlık gençler için önemli bir konu haline gelmektedir. Araştırmalar öğrencilerin finansal okuryazarlığındaki ciddi eksikliklerinin finansal konularda düşük karar verme becerisi ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı zamanda gençlerin etkin finansal okuryazarlığını artırma ve bunu uygun bilgilendirme türüyle gerçekleştirme ihtiyacını da vurgulamaktadır (Alqam ve Hamshari 2024: 5-6).

Çalışmalar gelişmekte olan ülkelerde finansal tabana yayılmayı benimsemenin birçok kişi tarafından hala bilinmediğini, örneğin tasarruf hesapları ve hatta sigortayı içeren finansal hizmetlerin ne olduğuna dair hiçbir fikirleri olmadığını ortaya koymaktadır. Bu bilgi eksikliği, hedeflenen nüfusun finansmana erişme ve bunları uygun şekilde yönetme becerisi önünde büyük bir engel teşkil etmektedir. Bu durum, özellikle gençlerin finansal ürün ve hizmetlere ilişkin uygun finansal okuryazarlık koşuluyla finansal sistemle etkileşime geçme süreçlerine başladıklarında anlamlı hale gelmektedir (Alqam ve Hamshari 2024: 6). Gençlerin yalnızca finansal bilgiye değil, aynı zamanda finansal ürünleri kullanma becerisine de ihtiyaç duydukları; bu nedenle bilgiyi edinmenin yanı sıra uygulamalı öğrenme yöntemlerinin kullanılmasının, bireylerin finansal hizmetlere yönelik algılarını geliştirmede etkili bir yöntem olabileceği ileri sürülmektedir. (Johnson ve Sherraden 2007: 127).

Finansal okuryazarlık, 21. yüzyılda temel bir yaşam becerisi olarak küresel ölçekte kabul edilmiştir; bireylerin güçlendirilmesi ve hem bireysel hem de toplumsal düzeyde finansal refahın desteklenmesi açısından vazgeçilmez bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Central Bank of Kuwait 2024).

Finansal okuryazar kişiler, böylesine kritik bir alanda çok az bilgisi olan ya da hiç bilgisi olmayan kişilere kıyasla piyasaya daha fazla dahil olmaktadır ve bu da bilgi ile aydınlanmış davranışlar arasındaki ilişkiyi desteklemektedir. Aynı bağlamda,

finansal okuryazarlık ile örneğin faturaları zamanında ödemek ve harcamaların kaydını tutmak suretiyle kişinin finansal yükümlülüklerini yönetmesine ilişkin günlük finansal yeterlilikler arasında güçlü bir pozitif bağ bulunmaktadır (Alqam ve Hamshari 2024: 5-6).

Araştırma bulguları, birçok yetişkinin temel finansal kavramları anlama ve temel finansal becerileri uygulama düzeylerinin, özellikle günümüzde birçok ülkede yaşanan yaşam maliyetlerindeki artış gibi ekonomik zorlukların hâkim olduğu ortamlarda, sağlıklı finansal kararlar almak için yeterli olmadığını ortaya koymaktadır (OECD 2023b: 6).

Finansal okuryazarlık, akıllı finansal kararlar almak, çevremizdeki dünyayı anlamak ve iyi bir vatandaş olmak için olmazsa olmaz bir beceridir. Emeklilik sistemindeki değişiklikler, finansal araçların artan karmaşıklığı (kripto varlıklar gibi yeni araçlar dahil), enflasyon ve artan riskler (Ukrayna'daki savaştan iklim değişikliğine kadar) bireylerin finansal dayanıklılıklarını ve refahlarını artıracak bilgi ve becerilere sahip olma ihtiyacının giderek daha acil hale gelmesinin ardındaki nedenlerden bazıları olarak görülmektedir. 2020'de kabul edilen OECD Finansal Okuryazarlık Tavsiyesi, finansal refahı finansal okuryazarlığın nihai hedefi olarak tanımlamaktadır. Bu aciliyete rağmen, finansal okuryazarlık düzeyleri, gelişmiş finansal piyasalara sahip ve bireylerin bu piyasalarda aktif olarak yer aldığı ülkelerde bile şaşırtıcı derecede düşük kalmaktadır (Lusardi ve Messy 2023: 1).

Ayrıca, COVID-19 pandemisiyle birlikte hız kazanan dijital finansal hizmetlerin yaygınlaşması, bireylerin bu tür ürün ve hizmetleri güvenli bir şekilde kullanabilmeleri için yeterli bilgi ve beceriye sahip olmalarının önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir. Finansal alandaki diğer güncel gelişmeler, kripto varlıklara olan ilginin ve kullanımın artması, yeni ve alternatif finansal danışmanlık biçimlerinin (örneğin “finfluencer”lar) ortaya çıkması, finansal dolandırıcılık ve sahtekârlıkların sayıca ve yapısal olarak artması, yetişkin bireylerin sağlıklı finansal kararlar alabilmeleri için finansal okuryazarlık becerilerinin güçlendirilmesi gereğini bir kez daha vurgulamaktadır (OECD 2023b: 6).

Finansal tabana yayılma iki temel unsurdan oluşmaktadır. Birincisi, doğru finansal kararlar alabilmektir. Bunun için bireylerin finansal okuryazarlığa sahip

olması, yani finansal kavramları anlaması gerekmektedir. Ancak bunun ötesinde, bireylerin finansal yetkinliğe de sahip olması gerekir; yani geleceği planlama, bilgi edinme, ne zaman danışmanlık alması gerektiğini bilme ve bunu kendi hayatına uygulama becerisini içermektedir (Mitton 2008: 1). Finansal ürünlerin çeşitliliği giderek daha karmaşık hale geldiğinden, finansal yetkinlik her zamankinden daha önemli hale gelmiştir. Dolayısıyla, finansal olarak yetkin bir birey yalnızca gerekli bilgiye sahip olmakla kalmaz, aynı zamanda sağlam finansal kararlar alabilir: emekliliği veya çocuklarının eğitimi için yeterli tasarruf yapar, yatırımlarını çeşitlendirir, temkinli borçlanır ve riskleri yönetebilir. Bu durumda ekonomik büyümeye ve istikrara etkin bir şekilde katkıda bulunabilmektedir. Bekleneceği üzere, bu iki kavram birbiriyle ilişkilidir; örneğin, finansal açıdan daha eğitimli haneler genellikle daha çeşitli portföylere sahip olur ve daha az finansal eğitim almış hanelere kıyasla daha yüksek getiri elde etmektedirler (Barajas vd., 2020: 26).

Uzun vadede, finansal okuryazarlık düzeylerindeki farklılıklar servet eşitsizliğine de katkıda bulunmaktadır. Örneğin, finansal okuryazarlık seviyesi daha yüksek olan bireyler hisse senedi piyasasına yatırım yapma olasılığı daha yüksek bireylerdir ve bu nedenle yatırımlarından daha yüksek (risk ayarlı) getiri elde ettikleri gözlemlenmiştir (Rooij vd., 2011: 450). Hisse senedi piyasasına katılım, daha yüksek servete ulaşmanın bir yolu olabilir ve bu durum, toplum genelinde potansiyel olarak daha büyük servet eşitsizliğine yol açabilmektedir. Finansal okuryazarlık, bilanço yapısının borç tarafını da şekillendirmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde kuşaklar arasında borç seviyeleri artmış ve bireyler giderek daha ileri yaşlarda da borç taşımaya devam etmektedir. Finansal okuryazarlık seviyesi daha yüksek olan bireyler ise bu borcu daha iyi yönetebilmektedir (Lusardi ve Mitchell 2023: 145).

Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerdeki politika yapıcılar, finansal okuryazarlığın ve finansal eğitim programlarına kaynak yatırmanın önemini giderek daha fazla fark etmektedir. Finansal okuryazarlığın etkileri, ülkedeki gelir değişimine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Örneğin, yüksek gelirli ülkelerde finansal okuryazarlık sıklıkla tüketici korumasının bir tamamlayıcısı olarak görülmektedir. Bu nedenle, finansal eğitimin temel amaçlarından biri, bireyleri emeklilik planları ve ipotekler gibi karmaşık finansal ürünleri yönetme becerisiyle donatarak ayakta finansal ödemeleri destekleyebilmelerini sağlamaktadır. Son yıllarda yaşanan mali

krizler ve bağımsızlık düzenleme sorumluluklarının kamudan bireylere kayması, bu gerekliliğin kapsamını daha da artırmaktadır (Xu ve Zia 2012: 2).

Araştırmalar, finansal okuryazarlık ile finansal tabana yayılma arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Farklı finansal ürün türleri hakkında yetersiz bilgiye sahip olmak, bu ürünlerin bireysel ihtiyaçları ne ölçüde karşıladığını bilmemek, düşük güven düzeyi ile belirli tutum ve davranışlar, bireylerin resmi finansal ürünleri kullanmasını ve bu ürünlere güven duymasını engelleyerek erişim bariyerleri oluşturmaktadır. Ayrıca, finansal ürünlerin işleyişi ve olası maliyetleri hakkında yetersiz bilgiye sahip olmak, finansal kapsayıcılığın sağlanma olasılığını düşürmektedir. Benzer şekilde, bu faktörler bireylerin hâlihazırda sahip oldukları finansal ürünleri tam anlamıyla ve etkin bir şekilde kullanmalarını da engelleyebilmektedir (Atkinson ve Messy 2013: 12).

Finansal okuryazarlık, bireylerin finansal kararlar alma sorumluluğunun artması ve finansal ürünlerin giderek daha karmaşık hale gelmesi nedeniyle, finansal refahı ve finansal tabana yayılmayı artırmak için önemli bir beceri olarak kabul edilmektedir. Nitekim, sağlam finansal davranışlar genellikle yüksek finansal bilgi düzeyleriyle ilişkilendirilmektedir. Ayrıca, finansal ürünlere dair farkındalık ve bilgi eksikliği, tüketicilerin finansal sistemin dışında kalmasına neden olabilmektedir. (Barajas 2020: 26).

Finansal okuryazarlık ile finansal tabana yayılma arasındaki ilişki, literatürde önemli ölçüde araştırılan bir konu olmuştur. Finansal okuryazarlığın bireylerin finansal hizmetleri anlama ve etkin bir şekilde kullanma yetkinliğini artırdığını, dolayısıyla daha yüksek düzeyde finansal tabana yayılmaya teşvik ettiği ileri sürülmektedir (Alqam ve Hamshari 2024: 5-6).

Finansal okuryazarlığı yüksek bireyler aynı zamanda daha fazla tasarruf eğilimi göstermekte ve bu bireylerin, finansal okuryazarlık düzeyi düşük olanlara kıyasla daha yüksek miktarda tasarruf ettikleri gözlemlenmektedir. Artan finansal okuryazarlıkla birlikte tasarruf oranlarında meydana gelen bu artış, yatırım seviyeleri üzerinde olumlu etkiler yaratmakta ve dolaylı olarak ekonomik büyümeyi desteklemektedir (OECD 2005: 20).

Kırsal bölgelerde yaşayanlar ve işçi sınıfı mensupları, genellikle yeterli düzeyde finansal okuryazarlığa sahip olmadıklarından dolayı finansal hizmetlere erişimde çeşitli engellerle karşılaşmaktadır. Bu durum, farkındalık artırıcı kampanyaların, erişilebilir müşteri hizmetlerinin ve finansal okuryazarlık girişimlerinin önemini ortaya koymaktadır (Abdullahı vd., 2025: 119).

Finansal okuryazarlık; finansal ürün ve hizmetler, tüketici hakları ve koruma mekanizmaları hakkında bireylerin bilgi düzeylerini artırarak, finansal konularda karar alma becerilerini geliştirmektedir. Bu gelişim, bireylerin finansal davranışlara yönelik tutumlarını şekillendirirken, aynı zamanda bu davranışlar üzerindeki kontrol algılarını ve sosyal çevrenin beklentilerini de etkilemektedir (Alqam ve Hamshari 2024: 5).

Finansal okuryazarlık sadece gerçekleri bilmekle değil, aynı zamanda edinilen bilgilerle doğru şeyleri yapmakla da ilgilenmektedir. Finansal okuryazarlık düzeylerindeki cinsiyet farklılıklarını anlamak amacıyla uluslararası karşılaştırmalı bir yaklaşım benimsenmiş ve hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde bu farkların varlığını koruduğu tespit edilmiştir. Araştırmalarda, kadın katılımcıların yalnızca finansal konularda daha az bilgi sahibi olduklarını değil, aynı zamanda verdikleri cevaplar konusunda daha fazla tereddüt yaşadıkları da istatistiksel olarak ortaya konmuştur (Alqam ve Hamshari 2024: 3).

Araştırmacılar, finansal eğitimin erken yaşta başlaması gerektiğini ve bu sürece tüm paydaşların dâhil edilmesinin önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. Özellikle finansal okuryazarlık düzeyinin düşük olduğu gelişmekte olan ülkelerde, kültürel faktörlerin bireylerin finansal davranışları üzerinde önemli bir etkisi olduğu ifade edilmektedir (Lusardi ve Messy 2023: 8).

2021 yılında Pakistan'da gençler üzerinde gerçekleştirilen kesitsel bir araştırma, kültür ve dinin finansal tutum ve uygulamaları doğrudan etkilediğini ortaya koymuştur. Araştırmacılar, elde ettikleri bulguların, bireylerin finansal okuryazarlıklarının geliştirilmesi ve finansal ürünlere erişimlerinin artırılması amacıyla, kültürel bağlama duyarlı müdahale ve programların gerekliliğini ortaya koyduğunu savunmaktadır (Alqam ve Hamshari 2024: 5-6).

Düşük finansal okuryazarlık, hane halklarının ötesinde olumsuz dışsallıklara da yol açabilmektedir. Risk ve risk yönetimini anlamayan tüketiciler yetersiz sigorta

korumasına sahip olabilmektedir (Lusardi ve Mitchell 2023: 151). Küçük ekonomik şoklara karşı dahi tampon tasarrufları bulunmayan aileler, ekonomik krizler veya yakın dönemdeki pandemi gibi büyük ölçekli olumsuzluklardan ciddi şekilde etkilendikleri gözlemlenmektedir (Demertzis vd., 2020: 15). Ekonomik belirsizlik dönemlerinde, enflasyonu veya bileşik faizin gücünü anlamayan bireyler, ihtiyati tasarruflarını ve emeklilik birikimlerini yetersiz düzeyde tutmaktadırlar. Bu tür davranışları önlemeye yönelik politikalar, söz konusu aileler için vergi mükelleflerinin desteğine duyulan siyasi talebi azaltarak daha düşük maliyetli bir çözüm sunmaları beklenmektedir (Lusardi ve Mitchell 2023: 151).

Politika yapıcılar, finansal okuryazarlığı teşvik etmenin ek bir faydasını da görebilmektedir. Örneğin, finansal açıdan okuryazar olmayan bireyler, emeklilik reformlarının önemini kavrayamamakta ve dolayısıyla bu reformları desteklemekte daha isteksiz davranabilmektedir (Fornero ve Prete 2023: 13).

Finansal okuryazarlık, bireylerin daha iyi birer vatandaş ve daha bilinçli seçmenler olmalarına da yardımcı olabilir ve mali illüzyondan muzdarip olma olasılıklarını azaltabileceği düşünülmektedir. Mali illüzyon, seçmenlerin bir vergi indiriminin (artan borç ve/veya kamu mal ve hizmetlerinin daha az sunulması şeklindeki) net maliyetini doğru bir şekilde tahmin edememesi durumudur. Finansal okuryazarlık aynı zamanda seçimlere katılım üzerinde de etkili olabilir ve bu durum, demokrasilerin işleyişi açısından olumlu bir sonuç doğurmaktadır (Lusardi ve Messy 2023: 3).

2024 yılı itibarıyla dünya genelinde yaklaşık 1,3 milyar yetişkinin en temel finansal araca, yani bir finansal hesaba sahip olmadığını ya da bankacılık sistemine dahil olmadığını hatırlatmaktadır (Klapper vd., 2025). Dikkat çekici olan ise, hesaba sahip olmayan bireylerin özelliklerinin düşük finansal okuryazarlığa sahip bireylerle büyük ölçüde örtüşmesidir: kadınlar, yoksul yetişkinler, düşük eğitim seviyesine sahip olanlar, genç yetişkinler ve kırsal alanlarda yaşayanlar. İnsanların neden hesap sahibi olmadıklarına ilişkin verilerden çok şey öğrenilebilir ve bu durum bu tür verilerin toplanmasının önemini ortaya koymaktadır. Spesifik olarak, veriler, önemli bir katılımcı grubunun banka hesabı açmama gerekçesi olarak yardım eksikliğini veya hesap kullanımında kendilerini rahat hissetmemelerini gösterdiğini ortaya

koymaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde, banka hesabına sahip olmayan yetişkinlerin % 64'ü, bir finans kuruluşundaki hesabı yardımsız kullanamayacağını belirtmiştir; bu oran kadınlar ve diğer kırılgan gruplar arasında daha da yüksektir. Bu bulgu, finansal araçları kullanmanın zorluklarını küçümsememiz gerektiğine dair ek bir kanıt oluşturmaktadır (Lusardi ve Messy 2023: 4). Mobil para hesaplarının yaygın olduğu 25 Sahra Altı Afrika ülkesine ait bir alt örnekleme bakıldığında ise, çalışmada mobil para hesabı olan bireylerin % 33 ila % 59'nun hesaplarını yardımsız kullanamadığı belirtilmektedir. Bu veriler, finansal eğitimin önemine işaret etmekte olup; finansal okuryazarlığın güçlendirilmesinin temel finansal araçların daha verimli ve etkin bir şekilde kullanılmasını sağlayabileceğini göstermektedir (Lusardi ve Messy 2023: 4; Klapper vd., 2025: 245).

Finansal okuryazarlık, hizmet sunumunu tamamlayıcı bir unsur olarak ele alınmaktadır. Bankacılık sistemine güvensizlik, kullanıcıların kayıt dışı hizmetleri tercih etmesine yol açmaktadır. Bazı araştırmalar, finansal okuryazarlığın finansal hizmetlerin benimsenmesini ve kullanımını artırdığını göstermektedir. Bazı katılımcılar, bankaların kendilerini kandırdığına inandıklarını ve bu nedenle bankalara güven duymadıklarını ifade etmektedir (Simatele ve Maciko 2022: 17).

Tüketiciler, farklı finansal ürünlerle ilgili giderek artan hacimli ve karmaşık bilgileri değerlendirmek ve karşılaştırmak için belirli bir finansal anlayış düzeyine her zamankinden daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Belirli bir düzeyde finansal okuryazarlık olmadan, tüketiciler ihtiyaç duydukları finansal ürün ve hizmetleri satın almayarak ve gereksiz veya uygunsuz finansal ürünler edinebilmektedir (OECD 2005: 35).

1.4.1. Finansal Eğitim

Finansal eğitim, tüketici ve yatırımcıların finansal ürünler, kavramlar ve riskler konusunda bilinçlenmelerini ve bu alanlardaki bilgi ve becerilerini geliştirmelerini sağlamaya yönelik bir süreç olarak ele alınmaktadır (TCMB 2014: 1). Ayrıca eğitim seviyesindeki artışın, yoksul hanelerin bilgi, beceri ve üretkenliğini geliştirerek gelir seviyelerinin yükselmesine ve dolayısıyla yoksulluk oranlarının azalmasına katkı sağlayabileceği belirtilmektedir (Omar ve Inaba 2020: 21). Finansal okuryazarlığı gelişen bireylerin, gerek kendileri gerekse işletmeleri için daha bilinçli finansman kararları alma olasılığı artmaktadır (Brauchli 2021: 24).

Finansal eğitim, bireylerin bütçe yapmalarına, gelirlerini etkin bir biçimde yönetmelerine, tasarruf ve yatırım kararlarını bilinçli bir şekilde almalarına ve dolandırıcılıklardan korunmalarına yardımcı olması açısından her zaman önemli olmuştur. Ancak, finansal piyasaların giderek daha karmaşık hale gelmesi ve hane halklarının finansal kararlar üzerindeki sorumluluk ve riskleri daha fazla üstlenmeye başlamasıyla birlikte, finansal eğitim günümüzde bireyler için yalnızca kişisel mali refahlarını güvence altına almak açısından değil, aynı zamanda finansal piyasaların ve genel ekonomik sistemin düzgün işleyişini sağlamak bakımından da hayati bir gereklilik hâline gelmiştir (OECD 2005: 36).

Finansal okuryazarlığın ekonomik önemi, geniş ve büyüyen bir ampirik literatürde belgelenmiştir. Sonuç olarak, finansal okuryazarlığı teşvik eden ulusal stratejilerin uygulanması ve finansal eğitim girişimlerinin ve okul zorunluluklarının tasarlanması dünya çapında yüksek bir öncelik haline gelmiştir. Çoğu OECD üyesi ülke, Hindistan ve Çin de dahil olmak üzere en büyük ekonomilerin çoğu, finansal kapsayıcılığı ve finansal istikrarı teşvik etmek amacıyla finansal eğitimi geliştiren programlar uygulamıştır. Bu finansal eğitim programları birlikte altmış ülkede beş milyardan fazla insana ulaşmayı amaçlamaktadır ve bu çabaya katılan ülke sayısı artmaya devam etmektedir (Kaiser vd., 2020: 2).

Birçok ülke, şimdiden iddialı ve yenilikçi programlar hayata geçirmiştir. Yeni Zelanda, finansal eğitim için ulusal bir web sitesi oluşturma konusunda öncü bir rol üstlenmiş olup, günümüzde pek çok ülke finansal okuryazarlık için belirli bir hafta veya ay ayırmaktadır (örneğin, ABD'de Nisan, Kanada'da Kasım, İtalya'da Ekim ayları). Bu uygulama, finansal okuryazarlığın/eğitimin önemi konusunda farkındalık yaratmanın etkili bir yolu haline gelmektedir (Lusardi ve Mitchel 2023: 150).

Beklenmedik ücretler ödemek, para toplamak veya bir hesabı kullanmak için başkalarına güvenmek gibi güven eksikliğini gösteren davranışlar, deneyim, farkındalık yaratma ve hedefli finansal eğitim programları ile azaltılmaktadır. Bu programlar, deneyim yoluyla finansal okuryazarlık kazanmaları için güvenli fırsatlar sunulan hesap sahiplerinin kendileri arasında başlatılabilmektedir (Klapper vd., 2025: 246).

2012 yılından bu yana, OECD tarafından yürütülen Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA), modern topluma katılım ve işgücü piyasasında başarı için gerekli beceriler arasına finansal okuryazarlığı da eklemiştir. Bu durum, finansal okuryazarlığın artık okuma, yazma ve fen bilgisi gibi temel bir beceri olarak kabul edildiğinin bir göstermektedir (Lusardi ve Mitchel 2023: 150).

Finansal okuryazarlık, özellikle gençler arasında, temel bir beceri olmasına rağmen birçok genç temel finansal kavramlara dair bilgi eksikliği yaşamaktadır. Bu bağlamda, Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü (OECD), 2000 yılında öğrencilerin kritik alanlardaki performansını değerlendirmek üzere PISA adlı iddialı bir projeyi başlatmıştır. PISA, öğrencilerin gelecekteki zorluklara ne derece hazır olduklarını, analiz yapabilme, akıl yürütme ve etkili iletişim kurabilme yetilerini ve yaşam boyu öğrenme kapasitelerini ölçmektedir. 2000 yılından bu yana PISA, 15 yaşındaki öğrencilerin matematik, okuma ve fen alanlarındaki bilgi ve becerilerini değerlendirmektedir. 2012 yılında ise, isteğe bağlı bir modül olarak finansal okuryazarlık değerlendirmesi de eklenmiş ve bu, gençlerin finansal okuryazarlığını büyük ölçekli uluslararası düzeyde ölçen ilk çalışma olmuştur. Finansal okuryazarlık ile sosyoekonomik durum arasında güçlü bir ilişki bulunmuştur finansal olarak daha yetkin öğrenciler genellikle daha yüksek gelir ve eğitim düzeyine sahip ailelerden, kitap sayısının fazla olduğu evlerden gelmektedir (OECD 2014: 21).

Finansal eğitimin finansal kapsayıcılığın artırılmasındaki rolü finansal okuryazarlık seviyesini yükseltmek, bireylerin kişisel koşullarından kaynaklanan finansal kırılganlıklarını azaltmalarına yardımcı olmak ve psikolojik engelleri aşmalarını sağlamak açısından kritik bir araç haline gelmektedir. Ayrıca, finansal eğitim, coğrafi engelleri azaltmayı amaçlayan teknolojik yenilikler hakkında bireyleri bilgilendirerek finansal hizmetlere erişimi kolaylaştırabilmektedir. Ancak, finansal eğitimin tek başına yeterli olmayabilir. Finansal tüketici koruma önlemleri, iyi tasarlanmış düzenlemeler ve davranış değişikliğini teşvik eden mekanizmalar, finansal tabana yayılmayı artırmaya yönelik genel politika araç setinin temel bileşenleri olarak değerlendirilmektedir. Finansal tabana yayılmayı desteklemek amacıyla finansal eğitime yönelik politika hedefleri genellikle gelişmekte olan finansal hizmet sektörünü güçlendirmek veya tüketicilere, mevcut finansal piyasada kendi finansal refahlarını ve

fırsatlarını artıracak şekilde işlem yapabilmeleri için gerekli koruma ve becerileri kazandırmak üzerine odaklanmaktadır (Atkinson ve Messy 2013: 28).

Finansal eğitim her yaştan ve gelir düzeyinden tüketiciye fayda sağlayabilir. Çalışma hayatına yeni başlayan genç yetişkinler için, harcamaların ve borçların kontrol altında tutulabilmesi için bütçe ve tasarruf için temel araçlar sağlayabilir. Finansal eğitim, ailelerin kendilerine ait bir ev ve/veya çocuklarının eğitimi için tasarruf yapma disiplini kazanmalarına yardımcı olabilir. Yaşlı çalışanlara hem emeklilik planlarında hem de bireysel tasarruf planlarında akıllıca yatırım tercihleri yapabilmeleri için bilgi ve beceri sağlayarak rahat bir emeklilik için yeterli birikime sahip olmalarına yardımcı olabilir. Finansal eğitim, düşük gelir düzeyindeki kişilerin tasarruf edebildiklerinden en iyi şekilde yararlanmalarına ve çek bozdurma hizmetleri gibi finansal olmayan kurumlar tarafından finansal işlemler için talep edilen yüksek maliyetlerden kaçınmalarına yardımcı olabilir. Yatırım yapacak parası olan tüketiciler için finansal eğitim, risk ve getiri arasındaki denge ve bileşik faizin değeri gibi temel finansal bilgilerin yanı sıra belirli yatırım türlerinin avantajları ve dezavantajları hakkında daha spesifik bilgilerin daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir (OECD 2005: 36).

Finansal olarak dışlanmış bireylere yönelik finansal eğitim programları genellikle düşük gelirli grupları, özellikle kırsal, izole veya dezavantajlı toplulukları, mikro girişimcileri, gençleri ve kadınları hedef almaktadır. Bazı programlar ayrıca yaşlılar, yerli halklar, etnik azınlıklar, göçmenler ve ebeveynleri de kapsayacak şekilde genişletilmektedir (Atkinson ve Messy 2013: 28).

Finansal dışlanma, sosyal dışlanmanın önemli bir bileşeni olduğundan, marjinalleşmiş ve genellikle yoksul bireyler, finansal eğitim ve finansal kapsayıcılık politikalarının öncelikli hedef gruplarını oluşturmaktadır. Bu kapsamda, Mikrofinans Fırsatları (MFO) ve Açlıktan Özgürlük (Freedom from Hunger) ortaklığında yürütülen Küresel Finansal Eğitim Programı, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, çok düşük gelirli bireylere yönelik finansal eğitim sağlamayı amaçlamaktadır. Program, resmi finansal ürünlere erişimi olmayan bireylere odaklanmakta ve finansal okuryazarlık yoluyla bu kişilerin kapsayıcı finansal sistemlere entegrasyonunu hedeflemektedir (Atkinson ve Messy 2013: 28).

Genç yetişkinler ortalamaya kıyasla finansal dışlanmaya daha yatkın olmaktadır. Ayrıca, gençlerin finansal okuryazarlık seviyeleri genellikle daha düşük olup, bazıları aşırı kredi kullanımı gibi gelecekte finansal dışlanmaya yol açabilecek davranışlar sergileyebilmektedir. Finansal sisteme dâhil olan genç yetişkinler bile genellikle deneyimsizdir ve sınırlı sayıda finansal ürüne erişim sağlamaktadır. Dahası, birçok ebeveynin de finansal dışlanmış olması, onların çocuk yetiştirme sürecinde finansal konulara yeterince yer vermemelerine neden olabilmektedir. Bu bağlamda, yetişkinliğe adım atan gençler, finansal kapsayıcılığı güçlendirmeyi amaçlayan finansal eğitim girişimleri için kritik bir hedef grubu haline gelmektedir. Ayrıca, hâlâ ailesiyle yaşayan gençlere yönelik projeler, ebeveynler ve diğer aile üyeleri üzerinde de dolaylı bir etki yaratarak finansal eğitimin daha geniş bir kitleye ulaşmasını sağlayabilmektedir (Atkinson ve Messy 2013: 30).

Üniversite öğrencileri de, finansal kapsayıcılık, tüketici koruması ve finansal eğitim arasındaki ilişkiyi ele alan çeşitli programların hedef kitlesi arasında yer almaktadır. Örneğin, Filipinler'de yürütülen "Bilinçli Birikimci Ol" kampanyası, öğrencilere bankalarının sunduğu hizmetleri ve ücretlerini tanıma, dikkatli olma ve yalnızca yetkili banka personeliyle banka sınırları içinde işlem yapma konusunda rehberlik etmeyi amaçlamaktadır (Atkinson ve Messy 2013: 30).

Girişimciler, özellikle mikrokredi bağlamında finansal tabana yayılmayı artırmaya yönelik arz yönlü girişimlerin önemli bir hedef kitlesi olarak görülmektedir. Bununla birlikte, serbest meslek sahipleri ve potansiyel girişimcilerin finansal eğitime duyduğu ihtiyaç giderek daha fazla kabul görmektedir. Bazı durumlarda, finansal hizmet sağlayıcıları bu eğitimi doğrudan kendileri sunmaktadır. Örneğin, Meksika'nın kırsal ve dezavantajlı bölgelerinde, kadın girişimcileri desteklemek amacıyla faaliyet gösteren kar amacı gütmeyen bir mikro finans kuruluşu olan, Sürdürülebilir Ekonomi ve Finans Araştırmaları Derneği (SEFIA), kredi yerine tasarrufu teşvik eden bir yaklaşımla topluluk düzeyinde çalışmaktadır. SEFIA, müşterilerine ve mikro girişimlerine finansal eğitim, teknik destek ve danışmanlık hizmetleri sağlamaktadır. Benzer şekilde, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren Rawbank, özellikle kadın girişimcileri hedef alan "Lady’s First" adlı bir program yürütmektedir. Bu program, finansal kapsayıcılığı ve finansal okuryazarlığı geliştirmeyi

amaçlamakta; aynı zamanda kadınların ağ kurmasına, hukuki yardım ve danışmanlık hizmetlerine erişmesine imkân tanımaktadır (Atkinson ve Messy 2013: 31).

Birçok hükümet, tüketici farkındalığını artırmak ve daha sağlam finansal davranışları yani daha yüksek finansal yeteneği teşvik etmek amacıyla finansal eğitim programları uygulamaktadır. Ancak, bu programların etkinliği konusunda süregelen bir tartışma vardır. Meta-analiz yöntemini uygulayan bir grup araştırmacı bu programların bilgi düzeyini artırsa da gerçek finansal davranış üzerinde çok az etkisi olduğunu öne sürmektedir. Öte yandan, Kaiser ve diğerleri (2020), bu programların finansal davranış üzerinde olumlu etkiler yaratabileceğini ortaya koymaktadır. Nihai etkinlik hala tartışmalı olmakla birlikte, bazı tasarım özelliklerinin bu programların etkisini artırdığı bulunmuştur. Daha az okuryazar gruplara odaklanmak; kadınlar, gençler, yaşlılar, yoksullar ve düşük eğitim seviyesine sahip tüketiciler gibi grupları hedeflemek etkili olabilir. Programı katılımcıların ihtiyaçlarına ve uygun öğrenme anlarına göre uyarlamak önemlidir. Araştırmalar, bireylerin finansal bir karar alma sürecindeyken (örneğin ev satın alma, eğitim kredisi kullanma veya emeklilik planlaması yapma gibi) öğrenmeye daha açık ve motive olabileceklerini, ayrıca edindikleri bilgileri uygulamaya daha yatkın görünebileceklerini ortaya koymaktadır (Barajas vd., 2020: 27).

Hedef kitleye uygun iletişim kanalları kullanmak; eğitim programları, kurslar, atölye çalışmaları ve bireysel danışmanlık şeklinde sunulabilir. Online kurslar, radyo ve televizyon gibi alternatif yöntemler, geleneksel eğitim modellerinden daha etkili olduğu fark edilmektedir (Berg ve Zia 2017: 1032).

Sosyal ağlardan faydalanmak; akran etkisi, finansal bilginin yayılmasında ve yeni finansal ürünlerin benimsenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Barajas vd., 2020: 27). Örneğin, çiftçilerin sigorta satın alma olasılığı, bu bilgiyi komşularından aldıklarında daha yüksek olmaktadır. Bu tür ağ etkilerinden yararlanmak, finansal eğitimi yaymak için maliyet etkin bir strateji olabilir (Conley ve Udry 2000: 5).

Gelişmekte olan ekonomilerde, tüketicilere hem piyasa işleyişi hem de piyasa aktörlerinin rolleri hakkında bilgi ve eğitim sunulması, bu ülkelerin gelişmekte olan piyasalarından en yüksek düzeyde fayda sağlamalarına yardımcı olabilmektedir. Finansal açıdan bilinçli tüketiciler, finansal sektörün reel ekonomik büyümeye ve

yoksulluğun azaltılmasına etkin bir katkı sunmasını destekleyebilmektedir. Ayrıca finansal anlamda iyi eğitilmiş bireyler, piyasadaki dalgalanmalara karşı daha dirençli davranışlar sergileyebilirler; zira bu bireyler, ülke içindeki piyasa koşullarına dair daha derin bir anlayışa sahip olduklarından dolayı dışsal oynaklıklara aşırı ya da erken tepki verme eğiliminde daha az bulunmaktadır. Bu yönüyle, finansal okuryazarlık düzeyi yüksek bireyler, finansal piyasaların istikrarına katkıda bulunmaktadır (OECD 2005: 34).

Finansal eğitim, tüketicilerin finansal ürün ve hizmetler hakkında daha iyi bilgi sahibi olmalarına yardımcı olarak refahlarına katkıda bulunabilmektedir. Finansal açıdan daha iyi bilgilenmek, ilk olarak bilgi edinmeyi yani bilgiyi nerede bulacağını belirlemek ve ona ulaşmak ve ikinci olarak bu bilgiyi işlemeyi yani bilgiyi anlamak ve yatırım ve emeklilik tasarrufları da dahil olmak üzere daha bilinçli finansal kararlar almak için kullanmayı içermektedir. Rasyonel tüketiciler, bunu yapmanın marjinal maliyetleri bu bilginin algılanan marjinal faydalarından daha az olduğu sürece bilgiyi edinecek ve işleyecektir. Dolayısıyla, bu maliyetlerin azaltılması, halihazırda bunu yapmamış olan tüketicileri yatırımlar hakkında bilgi aramaya teşvik ederek ve halihazırda yatırım konusunda bir miktar finansal anlayışa sahip olanları daha fazla bilgi edinmeye teşvik etmektedir. Finansal eğitim programları, tüketicilere yatırım ürünleri ve hizmetleri hakkında daha fazla bilgi sağlayacak, böylece bu tür bilgilerin bulunmasını ve edinilmesini kolaylaştırarak ve tüketicilerin bu bilgileri işlemesine ve daha bilinçli kararlar vermek için kullanmasına yardımcı olarak bu maliyetleri azaltmaya olanak tanımaktadır (OECD 2005: 13).

Finansal eğitim, çalışanlara hem emeklilik planları hem de bireysel tasarruf planları için akıllıca yatırım seçimleri yapabilecek bilgi ve becerileri sağlamaktadır. Finansal eğitim, yatırım terimlerinin tartışılması ve farklı yatırım türlerinin özelliklerinin açıklanması gibi doğru, objektif ve kolay anlaşılabilir bilgiler sağlayarak ve çalışanları bu bilgileri özümseyecek becerilerle donatarak, bireysel durumlarına en uygun yatırım ürünlerini ve hizmetlerini seçmelerine yardımcı olmaktadır. Finansal eğitim aynı zamanda çalışanları düşük riskle yüksek getiri vaat eden planlara karşı dikkatli olmaları konusunda uyarabilmekte ve finansal ürün ve hizmetler hakkında doğru soruları sormalarına yardımcı olmaktadır. Örneğin, finansal açıdan eğitimli bir yatırımcı ister kişisel tasarruflar ister işveren tarafından sağlanan tanımlanmış katkı

planı olsun, tüm yatırım portföyünü tek bir hisse senedinde yoğunlaştırmaması gerektiğini bilmektedir (OECD 2005: 65).

Finansal eğitimin faydaları oldukça geniş kapsamlı olabilir. Örneğin, dünya genelinde ve özellikle G20 ülkelerinde finansal kapsayıcılığı teşvik etmeye yönelik önemli bir çaba gösterilmektedir. Birçok gelişmekte olan ekonomide, insanların büyük bir kısmı banka hesabı gibi temel finansal varlıklara bile kolay erişim sağlayamamaktadır; borsalar gibi finansal piyasalara erişim ise çok daha sınırlı bir düzeyde kalmaktadır. Finans, ekonomik büyüme için önemli bir unsur olabilirken; finansal okuryazarlık da aynı şekilde önemlidir, çünkü finansal piyasalara katılımı ve finansal araçların bilinçli kullanımını teşvik etmektedir. Üstelik finansal piyasalar daha sofistike hale geldikçe, yeni yatırım fırsatlarından yararlanma becerisi gelir eşitsizliğini azaltmaya da katkı sağlamaktadır (Prete 2013: 74).

Son yıllarda, finansal eğitim ile finansal tabana yayılma arasındaki ilişkiye dair çok sayıda çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalarda, finansal eğitimin finansal tabana yayılmayı doğrudan etkilediği öne sürülmektedir. Bunun temel nedeni, finansal eğitimin bireylere mevcut finansal ürün ve hizmetleri tanıma, tüketici hakları ve korunma mekanizmaları hakkında bilgi sahibi olma ve etkili mali yönetim kararları alma ve bireylere bu beceriyi kazandırma işlevini üstlenmektedir. Ayrıca, finansal hizmetlerin olumlu etkilerinin çoğu zaman bireylerin finansal eğitim düzeyleriyle ilişkili olduğu da vurgulanmaktadır (Alqam ve Hamshari 2024: 5-6).

Son olarak, finansal okuryazarlığın servet ve servet eşitsizliği üzerinde önemli etkileri olduğu göz önüne alındığında, finansal eğitime yapılan yatırımlar, finansal eğitime eşitsiz erişimden kaynaklanan uçurumların azaltılmasına yardımcı olabilmektedir (Lusardi ve Mitchell 2023: 151).

1.4.1.1.Okullarda ve İş Yerlerinde Finansal Eğitimin Yaygınlaşması ve Etkileri

Birçok ülke, finansal eğitimi okul müfredatına dahil etmeye başlamış, bazı durumlarda bunu zorunlu hale getirmiştir. Örneğin, Portekiz 2018 yılında finansal eğitimi vatandaşlık eğitimi müfredatına entegre ederek zorunlu hale getirmiş, ABD'de ise birçok eyalet lise müfredatlarında finansal eğitimi zorunlu kılmak için yasal düzenlemeler yapmıştır. Finansal eğitimin etkinliği konusunda yapılan güncel ampirik

araştırmalar, bu tür eğitimlerin oldukça ümit verici sonuçlar doğurduğunu göstermektedir (Lusardi ve Messy 2023: 8).

Finansal eğitim programlarının maliyetlerinin yüksek olmaması nedeniyle, işverenler giderek daha fazla çalışanlarına finansal eğitim sağlamanın faydalı olduğunu görmektedir. Ayrıca, bireyler arasında finansal bilgi düzeyinde büyük farklılıklar bulunduğundan, belirli alt grupların ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayabilmek için özelleştirilmiş programlar sunmak kritik önem taşımaktadır. Örneğin, finansal okuryazarlıkta gözlemlenen cinsiyet farklılıklarının nedeni yalnızca bilgi eksikliği değil, aynı zamanda özgüvenle de ilişkilendirilebilmektedir. Bu nedenle, kadınlara yönelik finansal okuryazarlık programları her ikisini de geliştirmeyi hedeflemektedir (Lusardi ve Mitchell 2023: 151).

Finansal eğitimin etkileri yalnızca öğrencilerle sınırlı kalmayıp, öğrencilerin ebeveynleri üzerinde de etkili olabilmektedir. Bu yönüyle dikkat çeken bazı çalışmalar, lisede verilen finansal eğitimin, kredi bürosu kayıtlarıyla ilişkilendirilerek değerlendirildiğinde, nesnel finansal sonuçlar doğurduğunu ortaya koymaktadır. Deneysel bir tasarım kapsamında öğrencilerin rastgele kontrol ve uygulama gruplarına ayrılması sayesinde, finansal eğitimin etkileri daha sağlıklı biçimde ölçülebilmiştir. Özellikle düşük gelirli ailelerin ebeveynleri arasında, finansal eğitim alan öğrencilerin ailelerinde borç temerrüt oranlarının düştüğü, kredi notlarının yükseldiği ve borç miktarının arttığı gözlemlenmiştir. Cinsiyet bazlı farklar da dikkat çekmektedir; olumlu etkiler çoğunlukla kız öğrencilerin ebeveynlerinde yoğunlaşmıştır. Bu bulgular, yalnızca akademik açıdan değil, politika yapıcılar açısından da önem arz etmektedir. Çünkü okullarda sunulan finansal eğitim, öğrencilerin yanı sıra ailelere ve dolaylı olarak topluma da katkı sağlamaktadır (Frisancho 2023: 139).

Avrupa Komisyonu (2020), finansal okuryazarlığı sermaye piyasaları birliği için önemli bir adım olarak tanımış ve 27 AB ülkesinde "Büyük Üç" soru setine benzer şekilde finansal okuryazarlık verileri toplamıştır (European Comission 2023). Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri António Guterres gibi politika liderleri de, gençlerin ekonomik gelecekleriyle ilgili sağlıklı kararlar verebilmeleri için finansal becerilerin mutlaka kazanılması gereken araçlar arasında yer alması gerektiğini vurgulamıştır (Guterres 2022: 3). Finansal bilgi edinme yaşam boyu süren bir süreç

olduğundan ve kritik finansal zorluklar yaşa göre değişiklik gösterdiğinden, finansal eğitim lise sonrasında da devam etmelidir. Bu bağlamda, işyerleri bu eğitimin verilebileceği önemli ortamlardan biri haline gelmektedir (Lusardi ve Mitchel 2023: 151).

Gençler için okul ne kadar uygun bir eğitim ortamıysa, yetişkinler için de iş yerleri finansal eğitim açısından ideal bir platformdur. Bu durum, OECD'nin "İş Yerinde Finansal Eğitim Politikaları El Kitabı" tarafından da vurgulanmaktadır (OECD 2022: 13).

İş yerinde finansal eğitimin önemi çok boyutludur; sadece çalışanlar değil, işverenler de bu tür eğitimlerden fayda sağlayabilir. 2021 yılı Kişisel Finans Endeksi (P-Fin Index) anketi, katılımcılardan kişisel mali durumları hakkında haftada kaç saat endişe duyduklarını ve bu endişenin ne kadarının iş saatlerine denk geldiğini tahmin etmelerini istemiştir. Bu sonuçlar dikkat çekicidir: ABD'li yetişkinler, haftada ortalama 7 saatlerini kişisel finansal sorunlarla ilgilenerek geçirirken, bunun 3 saatinden fazlası iş saatlerine denk gelmektedir.

Finansal okuryazarlığı yüksek bireyler (soruların % 75'inden fazlasını doğru yanıtlayanlar), haftada sadece 3 saatlerini kişisel finanslarıyla ilgilenerek geçirmekte, bu sürenin sadece 1 saati iş saatlerine yansımaktadır. Buna karşılık, finansal okuryazarlığı düşük bireyler (soruların % 25'inden azını doğru yanıtlayanlar), haftada 11 saatlerini bu konularla geçirirken, 4 saatten fazlası iş saatlerine isabet etmektedir. Bu veriler, finansal okuryazarlığın yalnızca bireysel refahı değil, üretkenliği de doğrudan etkileyebileceğini ortaya koymakta ve iş yerlerinde sunulacak finansal eğitimlerin ekonomik açıdan da verimli olabileceğine işaret etmektedir (Lusardi ve Messy 2023: 8).

Yapılan analizler, iş yerinde sunulan finansal eğitim programlarının işverenler için önemli ekonomik getiriler sağlayabileceğini göstermektedir. Örneğin, saatlik ücreti 15 dolar olan 30 asgari ücretli çalışana sahip bir işveren için, çalışanların yılda 50 hafta çalıştığı varsayımıyla, finansal eğitimin sağladığı verimlilik artışı yıllık 22.500 dolarlık bir değerin geri kazanımına denk gelmektedir. Bu miktar, birçok finansal sağlıklı yaşam programı maliyetinden daha yüksek bir düzeye ulaşabilmektedir. Bu nedenle, özellikle büyük işverenler için ölçeklenebilir ve düşük

maliyetli finansal eğitim programları yatırım geri dönüşü açısından oldukça kârlı görünmektedir (Hasler vd., 2023: 8).

Finansal eğitimin iş yerinde nasıl işlediği ve potansiyelinin anlaşılması açısından önemli bir veri ve içgörü seti bulunmaktadır. Finansal eğitimin işe alım sürecinde verilmesi idealdir; çünkü bu aşamada hem işveren hem çalışan, firmanın sunduğu sosyal hakları ve bunların nasıl daha verimli kullanılabileceğini anlamak için motive olmaktadır. Emeklilik planları ve buna yönelik eğitim de büyük önem taşımaktadır; zira işverenin sunduğu birçok fayda, emeklilik güvenliğini desteklemektedir. Ancak finansal eğitim yalnızca emeklilikle sınırlı kalması yetersiz bir yaklaşım olmaktadır. Çünkü çalışanların günlük finansal kararları, emeklilik planlarına katılım ya da katkı düzeyleriyle doğrudan ilişkilendirilebilmektedir. Bu nedenle, yaşam döngüsü boyunca sürdürülen bütüncül finansal eğitim programları, çalışanların çeşitli dönemlerdeki ihtiyaçlarına daha iyi yanıt verebilmektedir. Emeklilikten çok önce başlatılan bu tür programlar sayesinde, çalışanlar bileşik faizin gücünden erken yaşta yararlanarak tasarrufa başlamaya teşvik edilmektedir. Bu durum hem bireysel mali güvenliği artırır hem de işverenin sunduğu eşleşmeli katkılardan daha etkin yararlanılmasını sağlamaktadır (Clark 2023: 2).

Her ne kadar finansal eğitim programlarının etkinliğini rastgele kontrollü deneylerle değerlendirmek her zaman mümkün olmasa da, uzun dönemli çalışmalar güçlü niteliksel ve niceliksel bulgular sunmaktadır. Örneğin, çalışanlar bu tür programları faydalı bulmakta ve yüksek memnuniyet puanları vermektedir. Katılımda öz-seçim etkisi (yani sadece ilgili olanların katılması) rol oynasa da, bu tür eğitimler özellikle pandemi sonrası sıkılaşan iş gücü piyasasında bir personel tutundurma aracı olarak değer kazanmıştır. Son olarak, işverenlerin finansal eğitim programlarını daha etkili hale getirebilmesi için en iyi uygulama örnekleri içeren rehberlerin incelenmesi önerilmektedir (Clark 2023: 3).

Sonuç olarak, iş yerinde verilen finansal eğitim hem çalışanların refahını artırmakta hem de işverenlere ölçülebilir faydalar sağlamaktadır. Bu bulgular, iş yerinde finansal eğitimin yalnızca bir yan hak değil, aynı zamanda stratejik bir yatırım olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir (Lusardi ve Messy 2023: 9).

1.4.1.2. Bireysel davranışların finansal kararlar üzerindeki etkisi

Düşük tasarruf düzeylerinin nedeni finansal bilgi veya beceri eksikliği ise, finansal eğitimin iyileştirilmesi uygun bir yanıttır. Ancak finansal eğitim, finansal davranışı etkileyen faktörlerden yalnızca biridir. Davranışsal ekonomi alanında finansal ve tasarruf davranışlarını psikolojik faktörlerle ilişkilendiren çalışmaların sayısı giderek artmaktadır. Örneğin, birçok çalışma tüketicilerin belirli bir yüzdesinin bireylerin emeklilikleri için sorumluluk almaları gerektiğini düşünen adanmış tasarrufçular olduğunu, çok daha büyük bir yüzdesinin ise "bugün için yaşa" tutumuna sahip olduğunu ve para biriktirmektense harcamayı tercih ettiğini ortaya koymaktadır. Diğer çalışmalar, birçok hanenin daha fazla tasarruf etmek istediğini ancak iradelerinin olmadığını ya da çok fazla seçenek karşısında bunaldıklarını ortaya koymaktadır. Bu çalışmaların bulguları ve tüketiciler arasında heterojen tasarruf davranışının varlığı, etkili finansal eğitim programlarının tasarlanması ve uygulanması açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır (OECD 2005: 55).

6 kıtada 33 ülkeyi kapsayan bir meta-analiz, en titizlikle değerlendirilen programları dikkate aldığında, finansal eğitimin yalnızca bilgi düzeyini değil, sonrasındaki davranışları da olumlu etkilediğini ortaya koymaktadır. Dikkat çekici bir şekilde, bu etkiler hem genç hem yaşlı bireylerde hem de farklı ülkelerde benzer şekilde gözlemlenmiştir. Ayrıca, lisede verilen finansal eğitimin uzun vadeli etkilerini inceleyen çalışmalar da mevcuttur. Lisede finansal eğitime maruz kalan genç bireylerin, yetişkinlik dönemlerinde borçla ilgili daha az sorun yaşadıkları görülmektedir. Bu durum, finansal eğitimin uzun vadeli etkisini ve yaşam boyu finansal refah üzerindeki katkısını ortaya koymaktadır (Urban vd., 2018: 13).

Hedefe yönelik eğitim programlarının, bireylerin resmi tasarruf oranlarını artırarak finansal davranışlarını iyileştirebileceği ifade edilmektedir. Finansal eğitim müdahalelerinin, resmi tasarrufları artırmada etkili olduğu yönünde bulgular mevcuttur. Özellikle kadınlara yönelik finansal farkındalık programlarının, finansal tabana yayılmayı güçlendirdiği belirtilmektedir (Kumar ve Pathak 2022: 978).

Finansal eğitimin hane halklarının risk ve sigorta ile ilgili kavramları daha iyi kavramasına nasıl katkı sağlayabileceğine yönelik daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir. Kripto varlıklar ise sigorta kadar, hatta daha da zor anlaşılabilecek

karmaşık ürünlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Kripto varlık sahipliği ülkeler genelinde, özellikle gençler arasında hızla artmaktadır; bu nedenle, yeni ve riskli ürünlerle ilgili karar alma süreçleri hakkında daha fazla bilgi edinmek önem arz etmektedir (Lusardi ve Messy 2023: 6). Genel medyada sıkça dile getirilen oldukça ilginç bir hipoteze göre, zamanla kripto para fiyatlarındaki hızlı artış, bireylerde bu kazanç fırsatını kaçırma korkusu (FoMO – Fear of Missing Out) yaratmaktadır. Davranışsal finans alanındaki çalışmalar, duyguların, tutumların ve davranışsal yanlılıkların finansal kararlar üzerinde önemli bir rol oynayabileceğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, yatırımcılar ile yatırımcı olmayanlar arasındaki psikolojik durum ve kişilik farklılıklarını inceleyen araştırmalar, literatüre dayalı olarak geliştirilmektedir (Gerrans vd., 2023: 107).

Bireylerin davranışları ve eylemleri hem kısa hem de uzun vadede mali durumlarını ve refahlarını etkiler. Fatura ödemelerini ertelemek, gelecekteki harcamalar için plan yapmamak veya alışveriş yapmadan finansal ürünleri seçmek gibi bazı davranışlar, bireyin finansal durumunu ve refahını olumsuz etkilemektedir (OECD 2023b: 21).

Finansal okuryazarlık; finansal ürün ve hizmetler, tüketici hakları ve koruma mekanizmaları hakkında bireylerin bilgi düzeylerini artırarak, finansal konularda karar alma becerilerini geliştirmektedir. Bu gelişim, bireylerin finansal davranışlara yönelik tutumlarını şekillendirirken, aynı zamanda bu davranışlar üzerindeki kontrol algılarını ve sosyal çevrenin beklentilerini de etkilemektedir (Alqam ve Hamshari 2024: 5-6).

1.4.2. Finansal Farkındalık

Finansal tabana yayılma programlarındaki farkındalığın düşük seviyede olmasının başlıca nedeninin, bankacılık hizmetlerinin finansal iyileşme üzerindeki önemli rolüne dair yetersiz anlayış olduğu tespit edilmektedir. Bu nedenle, finansal tabana yayılma programlarının daha etkili sonuçlar vermesi için hükümetin, kırsal kesimdeki müşterileri çeşitli bankacılık hizmetlerinin finansal refahlarını artırmadaki önemi konusunda bilinçlendirmeye yönelik çalışmalar yapması gerekmektedir (Joshi ve Rajpurohit 2016: 6).

Finansal farkındalığın, çeşitli finansal ürünler ve bu ürünlerin özellikleri hakkında bilgi sahibi olmayı ifade ettiği öne sürülmektedir (Atkinson ve Messy, 2013:

11). Yetersiz finansal farkındalık, mevcut finansal ürün ve hizmetlerin etkin bir şekilde kullanılmasını engellemektedir (Kumar ve Pathak 2022: 969).

Resmi finansal ürün ve hizmetlerin avantajlarından haberdar olmayan bireyler, bu hizmetleri yetersiz şekilde kullanmaya devam etmektedir. Ayrıca, finansal ürün ve hizmetlerin yetersiz kullanımı, resmî kurumlar tarafından sunulan hizmetlerden ve bu hizmetlere nasıl erişilebileceğinden haberdar olmayan kişiler arasında da yaygın şekilde görülebilmektedir (Kumar ve Pathak 2022: 969). Bu nedenle, finansal farkındalığın eksikliği, birçok toplum ve ülkede finansal tabana yayılma hedefine ulaşmada karşılaşılan başlıca sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Atkinson ve Messy 2013: 24). Uluslararası örgütler, hükümetler, finans kuruluşları, bankalar ve bankacılık dışı finans şirketleri de dahil olmak üzere çok sayıda paydaş, insanlar arasında finansal farkındalığı artırmak için çaba sarf etmektedir (Kumar ve Pathak 2022: 969).

Finansal farkındalık, özellikle okuryazarlık, yükseköğrenim ve genel bilinç düzeyinin düşük olduğu toplumlarda, finansal tabana yayılmanın artırılmasında kritik bir rol oynamaktadır. Finansal eğitim ve okuryazarlık seviyesinin düşük olmasının finansal dışlanmayla doğrudan ilişkili olduğunu belirtilmektedir. finansal okuryazarlığın artırılması, finansal kapsayıcılığın sağlanmasına yönelik temel stratejilerden biri olarak değerlendirilmektedir (Kumar ve Pathak 2022: 970).

Ayrıca, finansal farkındalığın, finansal kırılganlıkları azaltmada etkili bir politika aracı olduğu vurgulanmaktadır. Finansal farkındalık eksikliğinin, düşük seviyede finansal tabana yayılma ile ilişkilendirildiği ve özellikle bazı bölgelerde finansal bilginin finansal tabana yayılmayı teşvik edici bir unsur olduğu ifade edilmektedir (Kumar ve Pathak 2022: 970).

1.4.3. Piyasa Davranışı ve Tüketicinin Korunması

Tüketicilerin hakları ve korunmalarına ilişkin bilgi düzeyi, finansal okuryazarlığın önemli bileşenlerinden biri olarak tanımlanmıştır. Bu kapsamda, küresel düzeyde uygulanmak üzere bazı temel ilkeler belirlenmiştir. Dünya Bankası'na göre, tüketicinin korunması, finansal tabana yayılmanın üzerine inşa ettiği dört temel sütundan biri olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, tüketici korumasının

güçlendirilmesi, finans sektöründe sorumlu ve sürdürülebilir davranışların geliştirilmesi açısından kritik rol oynamaktadır (Alqam ve Hamshari 2024: 5-6).

Finansal açıdan bilinçli tüketiciler, giderek daha karmaşık hâle gelen finansal piyasaların etkin bir şekilde işlemesine katkı sağlamaktadır. Farklı aracı kurumlar tarafından sunulan finansal ürünlerin risk-getiri özelliklerini ve bu ürünlerle ilişkili maliyetleri karşılaştırma becerisine sahip olan finansal okuryazar bireyler, piyasada rekabetin artmasına önemli ölçüde katkıda bulunmaktadırlar. Ayrıca, ihtiyaçlarına daha uygun ürünler talep ederek, finansal hizmet sağlayıcılarını yeni ürün ve hizmetler geliştirmeye teşvik etmektedirler. Bu durum, finansal piyasalarda hem rekabeti hem de yenilikçiliği artırmakta; hizmet kalitesinde iyileşmeleri beraberinde getirmektedir (OECD 2005: 35).

Piyasaya yeni giren deneyimsiz tüketicilerin, hakları ve sorumlulukları konusunda eğitime ihtiyaç duyabileceği düşünülmektedir. Tüketici eğitimi, devlet kurumları, tüketici dernekleri veya sektör tarafından temin edilebileceği gibi; en yaygın olarak internet, basın, radyo ve televizyon gibi medya araçları, reklamlar, yayınlar ve eğitim programları aracılığıyla kamuya açık kampanyalar üzerinden erişilebilir hâle getirilebilmektedir (Hannig ve Jansen, 2010: 19).

Finansal eğitim bilgi sağlamayı öğretim ve rehberlik ile desteklerken; tüketicinin korunması, daha çok yasal düzenlemelere ve standartların uygulanmasına odaklanmaktadır. Bu kapsamda, tüketicinin korunması yaklaşımı, finansal kurumların müşterilerine uygun ve yeterli bilgi sunmalarını zorunlu kılan düzenlemelerle, bir sorun yaşandığında tüketicilerin yasal olarak korunmasını güçlendirmeyi ve şikâyet mekanizmalarının oluşturulmasını hedeflemektedir (OECD 2005: 26).

Tüketici haklarına aşina olan bireyler, finansal tabana yayılma ile birlikte finansal hizmetleri kullanmaya daha yatkındır. Malezya'da gerçekleştirilen çalışmada ise, genç bireylerin finansal kapsayıcılığı incelenmiş ve tüketici hakları ve koruma mekanizmalarına dair bilgi düzeyinin, resmî finansal hizmetleri kullanma eğilimiyle pozitif yönde ilişkili olduğu belirlenmiştir (Alqam ve Hamshari 2024: 5-6).

Finansal eğitim ve tüketicinin korunması birçok ortak amacı paylaşmakta olup, her biri bu amaçlara farklı yaklaşımlarla ulaşmayı hedeflemektedir. Her iki alan da tüketicilerin refahını güvence altına almayı ve onları olası zararlardan korumayı

amaçlamaktadır. Finansal konular hakkında bilgi sağlanması, her iki yaklaşımın da temel unsurlarındandır. Finansal eğitim ile tüketici koruması birbirinin yerine geçen değil, birbirini tamamlayan unsurlardır. Tüketici koruması, finansal okuryazarlıklarını geliştirmeye istekli ya da bunu yapabilecek durumda olmayan bireyler için bir güvenlik ağı işlevi görmektedir. Tüketicilerin, sunulan finansal ürünlerin çeşitliliği ile bu ürünlerle ilgili sözleşmesel hak ve yükümlülükleri hakkında tam bilgi sahibi olmaları hem bireysel refahları hem de finansal piyasaların etkin işleyişi açısından büyük önem taşımaktadır (OECD 2005: 27).

Her yıl 150 milyon yeni müşteri finansal sisteme girerken, bilgi asimetrisi deneyimsiz tüketicileri dezavantajlı duruma düşürmektedir. Finansal kapsayıcılık artarken, bazı kurumlar etik dışı uygulamalarla tüketicileri aşırı borçlandırmakta veya yatırımlarından kazanç sağlamalarına engel olmaktadır (Hannig ve Jansen 2010: 18).

2000'lerin başında Bolivya'da yaşanan kriz, finansal okuryazarlık eksikliği ve hukuki boşlukların tüketici mağduriyetine yol açtığını göstermektedir. Bu tür sorunların önlenmesi için düzenleyiciler, bilgi dengesizliğini gideren ve finansal hizmet sürecinde şeffaflığı artıran politikalar geliştirilmesi gerekmektedir. Düzenleyiciler, adil bir piyasa ortamı sağlamak için tüketici perspektifini anlaması gerekmektedir (Hannig ve Jansen 2010: 18). Finansal okuryazarlığın etkisi ve bu olgunun Afrika ülkeleriyle ilişkisi incelenmiş; tüketici hakları ve korunması konusunda bilgi sahibi olan katılımcıların, bir bankaya bağlı olma ya da resmî bir banka hesabına sahip olma olasılıklarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Zins ve Weill 2016: 12).

Bununla birlikte, tüketici hakları ve koruma mekanizmalarına yönelik bilgi düzeyi, genel olarak zayıf ve bölgelere göre değişkenlik gösteren bir yapı sergilemektedir; hatta zaman zaman gelişmiş ülkelerde bile yetersiz kalabilmektedir. Özellikle sigorta piyasalarında yapılan bir çalışmada, tüketicilerin bu alandaki bilgi düzeylerinin sınırlı olduğu ve bu durumun, doğru karar verme kapasitelerini ve çözüm arama becerilerini olumsuz etkilediği ortaya konmuştur. Dolayısıyla, bireylerin yalnızca finansal ürünler hakkında değil, aynı zamanda mevcut yasa ve düzenlemeler konusunda da eğitilmeleri gerekmektedir. Bu ihtiyaç, özellikle finansal piyasaya yeni

giriş yapan genç bireyler açısından daha da önem kazanmaktadır (Alqam ve Hamshari 2024: 5-6).

İKİNCİ BÖLÜM

2. FİNANSAL TABANA YAYILMA VE FİNANSAL DIŞLANMA

Finansal dışlanma, insanların banka hesapları, kredi kartları ve sigorta poliçeleri gibi finansal araçlara erişememesi durumunu ifade etmektedir. Bu durum özellikle ev sigortası, eğitim kredisi gibi ana akım finansal ürün ve hizmetlerde kendini göstermektedir (Purbey 2020: 59).

Finansal dışlanma, yoksulların karşılaştığı engelleri ifade etmektedir. Literatür, bu kavramı toplumun belirli kesimlerinin sosyal dışlanması bağlamında ele almaktadır. Finansal dışlanma, bazı sosyal grupların ve bireylerin resmi finansal sisteme erişimini engelleyen süreçler olarak tanımlanmaktadır (Leyshon ve Thrift 1994: 314). Conroy'a (2005) göre, finansal dışlanma, yoksul ve dezavantajlı grupların resmi finansal sistemlere erişimini engelleyen bir süreçtir. Mohan (2006) ise finansal dışlanmayı, toplumun belirli kesimlerinin ana akım finansal hizmet sağlayıcılarından uygun, düşük maliyetli, adil ve güvenli finansal ürün ve hizmetlere erişememesi olarak tanımlamaktadır.

Yüksek ve üst orta gelirli nüfusun bir kesimi ile en temel bankacılık hizmetlerine bile erişimi olmayan önemli ölçüde büyük bir nüfus kesimi için artan kişisel finans seçenekleri yelpazesiyle büyüyen bir uçuruma yol açmaktadır. Bu "finansal dışlanma" olarak tanımlanmaktadır. Bu kişiler, özellikle düşük gelirle yaşayanlar, banka hesapları, kredi, havale ve ödeme hizmetleri, finansal danışmanlık hizmetleri, sigorta olanakları vb. gibi ana akım finansal ürünlere erişim sağlayamamaktadırlar (Rangarajan Committee 2008: 1). Bu nedenle, finansal dışlanma, toplumun belirli kesimlerinin düşük maliyetli ve uygun finansal ürünlere erişememesi ya da bu hizmetlerden faydalanamaması durumu olarak tanımlanmaktadır (Purbey 2020: 60).

Avrupa Komisyonu'na (2008) göre, finansal dışlanma:

"İnsanların, ait oldukları toplumda normal bir sosyal yaşam sürmelerini sağlayan ve ihtiyaçlarına uygun olan ana akım pazardaki finansal hizmetlere ve ürünlere erişimde ve/veya bunları kullanmada zorluklarla karşılaştıkları bir süreçtir" olarak tanımlamaktadır.

Finansal dışlanmışlık kavramını fiziksel ve coğrafi engeller nedeniyle finansal ürün ve hizmetlere ulaşamamak şeklinde ele alan yaklaşım son on yılda değişikliğe uğramaktadır (Temizel 2015: 124). Bu nedenle, tanımların çoğu finansal dışlanmanın yoksullar ve dezavantajlılar gibi belirli toplumsal grupların sosyal dışlanmasının çok daha geniş bir sorununun bir tezahürü olduğunu vurgulamaktadır (Sarma 2008: 3).

Finansal dışlanma terimi 1990'ların başından ortasına kadar, en yaygın olarak Birleşik Krallık'taki hükümet ve toplum sektörlerinde kullanılmaktadır. Yoksulluk ve sosyal dışlanmanın ele alınmasına ilişkin tartışmalarla yakından bağlantılıdır. Örneğin, finansal dışlanmanın sosyal dışlanmanın bir nedeni veya sonucu veya her ikisi olabileceğini belirtmektedir. Finansal dışlanmanın genel olarak kabul görmüş bir tanımı bulunmamaktadır. Bazı yorumcular çok geniş bir yaklaşım sergilerler örneğin, finansal dışlanmayı "yoksul ve dezavantajlı sosyal grupların finansal sisteme erişimini engelleyen süreçler" olarak görürler. Diğer tanımlar daha spesifiktir ve belirli ürün veya hizmetlere erişime veya erişim eksikliğine odaklanmaktadır (Howell ve Wilson 2005: 3).

Finansal dışlanma terimi ilk olarak 1993 yılında, banka şubelerinin kapanması sonucu bankacılık hizmetlerine fiziksel erişimin kısıtlanmasından endişe duyan coğrafyacılar tarafından ortaya atıldı. 1990'lar boyunca, toplumların bazı kesimlerinin modern ödeme araçlarına ve diğer bankacılık hizmetlerine, tüketici kredisine ve sigortaya erişimde karşılaştıkları zorluklarla ilgili giderek artan bir araştırma grubu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bazı insanların herhangi bir tür tasarruftan yoksun olmasıyla ilgili endişeler de bulunmaktadır. Finansal dışlanma teriminin, ana akım finansal hizmetlere erişimi kısıtlı olan insanları ifade etmek için daha geniş bir anlamda ilk kez 1999'da kullanılmaya başlandığı görülmektedir (European Commission 2008: 10).

Finansal dışlanma, sosyal dışlanmanın bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Düşük gelirli bireyler, etnik azınlıklar, göçmenler ve kırsal kesimde yaşayan bireyler finansal sistemden dışlanma riski taşımaktadır. Ayrıca, gelir eşitsizliği düşük olan ülkelerde finansal kapsayıcılık daha yüksek seviyelerde görülmektedir (Sarma ve Pais 2011: 614).

Toplumdan dışlanmış hisseden kişiler, finansal olarak dışlanma olasılığı daha yüksektir. Ülkeler arası bir araştırmada, sosyal içerme ile finansal içerme arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Bu, sosyal olarak dışlanmış kişilerin finansal olarak da dışlanma olasılığının yüksek olduğunu ima etmektedir. Gelişmiş ülkelerde, işsizler, göçmenler, sığınmacılar, bakmakla yükümlü yetişkinler ve kredi geçmişi olmayan kişiler, sosyal statüleri nedeniyle finansal dışlanma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Kredi geçmişi, işi ve yasal kimliği olmayan bu kişilerin resmi finansal kurumlardan resmi krediye erişmesi zor olabilmektedir (Ozili 2021a: 46).

İktisat teorisi, finansal dışlanmanın kalıcı eşitsizliğe yol açabileceğini öne sürmektedir. Kredi piyasalarındaki aksaklıkların varlığı, bireylerin başlangıçtaki servetlerinin insan veya fiziksel sermayeye yatırım yapma kapasitelerini belirlediğini göstermektedir. Bu durum, düşük gelirli bireylerin sosyal hareketliliğini engelleyerek gelir eşitsizliğinin sürmesine neden olmaktadır (Kling vd., 2019: 137).

Finansal dışlanma, her ülkede nüfusun farklı oranlarını etkileyen çok yönlü bir sorun haline gelmektedir. Az gelişmiş ülkelerde çoğu insan finansal dışlanmayla karşı karşıya kalırken, gelişmiş ülkelerde nüfusun küçük bir kısmı etkilenmektedir, ancak sonuçlar özellikle olumsuz olabilir ve dışlananlar için genellikle maliyetli olabilmektedir. Piyasanın daha gelişmiş olduğu yerlerde bile, bazı finansal hizmet sağlayıcılarının belirli kesimleri dışladığı gözlemlenmektedir. Bu dışlayıcı uygulamalar arasında kredi geçmişi olmayan bireylerin finansal hizmetlere erişiminin engellenmesi, para çekme gibi temel işlemler için yüksek ücretler talep edilmesi, yüksek asgari bakiye gerekliliği gibi geniş bir kesimi dışlayan şartlar ve koşulların belirlenmesi ile belirli grupları kayıran pazarlama stratejilerinin uygulanması yer almaktadır (Atkinson ve Messy 2013: 16).

Finansal dışlanma konusu uzun süredir akademik çevre için dikkat çeken bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, akademik tartışmalarda öne çıkan

önemli bir soru, ekonomik kalkınmanın finansal sistemin herkes için kapsayıcı hâle gelip gelmediği tartışılmaktadır. Gözlemler, ABD ve Birleşik Krallık gibi gelişmiş finansal sistemlere sahip ülkelerde bile finansal dışlanmanın tamamen ortadan kalkmadığını ve toplumun belirli kesimlerinin hâlâ resmi finansal sistemin dışında kaldığını göstermektedir (Sarma ve Pais 2011: 615).

Hollanda, İspanya ve İsviçre gibi ülkelerde, finansal kapsayıcılık politika öncelikleri arasında yer almamaktadır, çünkü bu ülkelerde resmi finansal ürün sahipliği oldukça yüksek seviyelerde seyretmektedir. Ancak, araştırmalar, bu ülkelerde bile finansal ve sosyal dışlanmaya karşı hassas olan küçük nüfus gruplarının varlığını ortaya koymaktadır. Özellikle engelli bireyler, çok yaşlılar, yeni göçmenler, finansal zorluk yaşayan veya aşırı borçluluk içinde olan kişiler ile düşük eğitim seviyesine sahip bireyler, finansal kapsayıcılıktan yeterince faydalanamayan gruplar arasında yer almaktadır (Atkinson ve Messy 2013: 20).

Gelişmekte olan ülkelerde kişi başına düşen gelirin artırılması ve bilgiye erişimin kolaylaştırılması, büyük bir nüfus kesiminin istem dışı finansal dışlanmaya maruz kalmasını önlemek açısından önemli bir rol oynamaktadır (Omar ve Inaba 2020: 21). Birçok ülkede, yeni göçmenler ve göçmen işçiler düşük gelir seviyelerine sahiptir ve bazıları ek engellerle karşılaşmaktadır. Resmi kimlik belgelerinin eksikliği, sınırlı dil becerileri veya kültürel tercihler, bu grupların resmi finansal sektörden dışlanma riskini artıran başlıca faktörler arasında yer almaktadır. Ancak, bu bireyler finansal ürünlere erişimde sıklıkla zorluklarla karşılaşmaktadır. Kredi teminatı olarak gösterebilecekleri mülkleri bulunmamakta, düzenli bir gelir akışına sahip olmamakta ve genellikle kırsal bölgelerde veya finansal hizmet sağlayıcılarının sınırlı olduğu düşük gelirli kentsel bölgelerde yaşamaktadırlar. Ayrıca, resmi hizmetlerle çok az etkileşimde bulunmuş bireyler için kimlik doğrulama gereklilikleri, ek bir engel teşkil edebilmektedir (Atkinson ve Messy 2013: 20)

Finansal tabana yayılma ve dışlanma kavramları, finansal dışlanmanın genellikle toplumun dezavantajlı kesimlerinde meydana geldiğini göstermektedir (Sarma ve Pais 2011: 614). Azalmış sosyal ve teknolojik kapsayıcılık, göçmen statüsü, belirli teknolojilere (ATM, internet ve mobil bankacılık gibi) aşinalık eksikliği veya düşük dil becerileri gibi faktörler, bireylerin finansal hizmet sağlayıcıları da dâhil

olmak üzere çeşitli hizmetlerden izole olmasına neden olmaktadır (Atkinson ve Messy 2013: 18). Finansal dışlanmanın, bir topluluktaki bireylerin veya grupların, çoğu zaman ayrımcı nedenlerden kaynaklanan çeşitli engeller nedeniyle resmi finansal hizmetlere erişememesinden kaynaklandığı belirtilmektedir (Sinclair 2001: 7).

Kişisel koşullar nedeniyle ortaya çıkan finansal kırılganlık, bireylerin finansal ürünlere erişimini zorlaştırmakta veya bu erişimi tamamen engellemektedir. Gelir ve kaynak yetersizliği, olumsuz ya da hiç olmayan kredi geçmişi ve işsizlik gibi faktörler, bireylerin finansal hizmetlerden yararlanamamasına ya da bu hizmetlere erişmek istememesine yol açabilmektedir (Atkinson ve Messy 2013: 17).

Gelişmemiş bir finansal sistem, finansal hizmetleri kullanmayı planlayan bireyler için yüksek maliyetlere yol açabilmektedir (Beck ve Torre 2006: 95). Düşük veya düzensiz gelir, finansal ürün tasarımına ilişkin yüksek ücretler veya yüksek asgari bakiye gerekliliği gibi arz tarafındaki dışlayıcı faktörlerin etkisini daha da artırmaktadır. Bu durumda olan bireyler, sıklıkla tefeciler gibi kayıt dışı finansal kaynaklara yönelmekte, ancak bu tür alternatiflere bağımlı hale gelmek yoksulluğun devam etmesine ve finansal kırılganlığın daha da derinleşmesine neden olabilmektedir. Ayrıca, bazı bireyler, özellikle gelir ve giderleri öngörülemez olduğunda, bütçelerini daha iyi kontrol edebilmek amacıyla nakit ile işlem yapmayı tercih etmektedir (Atkinson ve Messy 2013: 17).

Finansal dışlanma, bireylerin finansal hizmetlere erişememesi durumu olarak tanımlanmaktadır. Bu dışlanma farklı şekillerde gerçekleşebilir ve coğrafi konum, hizmetlerin maliyeti, finansal hizmetlerin faydaları hakkında yeterli bilgi ve eğitim eksikliği gibi çeşitli koşullara bağlanmaktadır (Cicchiello vd., 2021: 3).

Finansal dışlanmanın yüksek olduğu birçok ülkede, kendi işini kurma ve serbest meslek, önemli bir gelir kaynağıdır. Bu tür ülkelerde, finansal kapsayıcılık, bireylerin kendi geçimlerini sağlamaları ve girişimcilik potansiyeli taşıyan bireyler için değerli bir araçtır. Finansal kapsayıcılık, bu kişilerin nakit varlıklarını güvenli bir şekilde saklamalarına, küçük ölçekli sermayeye erişerek iş fikirlerine yatırım yapmalarına, stok satın almalarına veya mevcut işlerini büyütmeye devam etmelerine olanak tanımaktadır (Atkinson ve Messy 2013: 20).

İyi gelişmiş ve uygun bir finansal sistem, ekonomik büyüme için hayati önem taşımakta olup, bir ülkenin kalkınmasını desteklemek için gerekli yatırımları çekmenin önemli bir aracı olabilir. Kalkınma süreci ise finansal hizmetlerin kapsamını genişleterek finansal sistemin daha kapsayıcı hale gelmesine katkıda bulunabilmektedir. Bu bağlamda, politika yapıcılar, mevcut yasaları revize ederek veya yeni düzenlemeler getirerek finansal hizmetlerin yaygınlaşmasını ve daha kapsayıcı hale gelmesini sağlayabilmektedir. Finansal sistemin yetersiz gelişimi, toplumdaki bazı grupların finansal dışlanmasına ve ekonomik büyümenin yavaşlamasına neden olmaktadır. Az gelişmiş bir finansal sistem, daha düşük kaliteli hizmetler sunarak yeni yatırımların ekonomik gerekçesini sorgulanır hale getirmekte ve düşük gelirli gruplar gibi kırılgan kesimlerin ekonomik faydalardan mahrum kalmasına neden olmaktadır (Cicchiello vd., 2021: 4).

Son yıllarda küresel ölçekte ilerlemeler kaydedilmesine rağmen, finansal kapsayıcılık hâlâ kritik bir sorun olmaya devam etmektedir. Klaper ve diğerleri (2025)'e göre, yaklaşık 1,3 milyar yetişkin, resmi bir finans kurumu ya da mobil para sağlayıcısında hesap sahipliği bulunmamaktadır. Finansal olarak dışlanmış bireylerin büyük bir kısmı gelişmekte olan ülkelerde bulunmaktadır. Toplumun kırılgan grupları, finansal sistemin dışında kalma riski en yüksek olan kesimi oluşturmaktadır. Özellikle kırsal alanlarda finansal yoksunluk daha yaygın hale gelmektedir. Araştırmalar, gelirin adil dağılımının finansal kapsayıcılıkla doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Düşük finansal kapsayıcılık oranları, sosyal dışlanmayı artırarak ekonomik gelişimi olumsuz etkilemektedir (Cicchiello vd., 2021: 10).

Bankalar, kredi faiz oranlarını belirli bir seviyede sınırlamayı ve bazı borçluları piyasadan dışlamayı gönüllü olarak tercih etmektedir. Çünkü ters seçim etkisi nedeniyle, kredi faiz oranlarını artırmak yalnızca daha riskli borçluların başvurmasını teşvik ederek bankanın kredi verme kârlılığını düşürmektedir. Bu nedenle, bankalar belirli bir maksimum faiz oranını optimal kabul ederek kredi verirken, kredi talebinin bir kısmı karşılanmadan bırakmaktadır. Önemli bir nokta, bu durumun bankaların karşı karşıya olduğu piyasa koşullarından kaynaklanan rasyonel bir denge oluşmaktadır. Dolayısıyla, bu tür bir finansal dışlanmanın her zaman politika müdahalesiyle giderilmesi gerekmemektedir. Aksine, aşırı riskli borçluların finansal

sisteme dahil edilmesi, toplum açısından olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir (Barajas vd., 2020: 11).

Pek çok finansal tabana yayılma girişimi, dijital bankacılık ve mobil ödemeler üzerine yoğunlaşmaktadır. Ancak, akıllı telefonu olmayan, internet erişimi kesintili olan veya veri ücretlerini karşılayamayan bireyler özellikle yaşlılar, kırsal bölgelerde yaşayanlar ve düşük gelirli gruplar bu sistemlerin dışında kalabilmektedir. Bu durum, halihazırda dezavantajlı konumda olan bireylerin finansal hizmetlere erişimini daha da zorlaştırarak eşitsizliği derinleştirmekte ve fatura ödemeleri ya da maaş alımı gibi temel finansal işlemleri verimli bir şekilde gerçekleştirmelerini engelleyebilmektedir (Shepherd-Barron 2025: 1-4).

Finansal dışlanma, istemsiz olduğunda sorun teşkil etmektedir. Başka bir deyişle, finansal hizmetleri kullanmaktan elde ettikleri marjinal fayda marjinal maliyetleri aşan ancak piyasa başarısızlıklarından kaynaklanan engeller yüksek hesap ücretleri, uzun mesafeler ve uygun ürün eksikliği gibi nedenlerle dışlanan bireyler olduğunda dışlanma, politika eylemi gerektirmektedir. Piyasa başarısızlıkları, eksik bilgi, rekabetçi olmayan piyasalar, sözleşme ortamındaki eksiklikler ve fiziksel altyapı eksikliği gibi bir dizi faktörden kaynaklanmaktadır (Allen vd., 2014: 2).

Finansal dışlanma gönüllü veya gönülsüz olabilmektedir. Bu nedenle, bu gönüllü ve gönülsüz dışlanma arasındaki farkın açıklanması önem teşkil etmektedir. Örneğin, bazı toplumlarda insanlar “yeterli gelire sahip olmamak”, “dini nedenler” veya “aile üyelerinden birinin hesap sahibi olması” gibi nedenlerle finansal kapsayıcılıktan gönüllü olarak dışlanabilmektedir. Gönüllü finansal dışlanma, belirli grupların veya işletmelerin finansal hizmetlerden bilinçli olarak uzak durmasını ifade eder. Bu durum, uygulanabilir projelerin eksikliğinden veya kültürel ve dini gerekçelerden kaynaklanmaktadır. Bu tür dışlanma genellikle piyasa aksaklıklarından doğmadığı için müdahale alanı sınırlı olmaktadır. Ancak, finansal okuryazarlığın artırılması veya kültürel ve dini gereksinimlere uygun hizmet sunan uzmanlaşmış finansal kurumların teşvik edilmesi gibi iyileştirmeler gerçekleştirilebilmektedir Gönülsüz dışlanma, piyasa başarısızlığı olarak ifade edilebilir. Örneğin, finansal kurumlara uzaklık, yüksek finansal işlem maliyetleri, aşırı belge gereklilikleri, faiz oranları ve hizmet noktalarına seyahat gibi parasal maliyetler yer almaktadır (Güz ve

Poyraz 2024: 711; Diallo 2024: 9). Diğer faktörler arasında finansal kurumlara güven eksikliği ve yeterli ürün bilgisi eksikliği gibi parasal olmayan engeller sayılmaktadır. Ürün bilgisi, kullanıcının okuryazarlık eksikliğinden kaynaklanabileceği gibi, ürün bilgisinin karmaşık olması ve kullanıcıların anlamasını zorlaştırmasından da kaynaklanmaktadır. Ayrıca, düzenlemeler de finansal hizmetlerin kullanımını engellemektedir. Örneğin, literatürde bireylerin ulusal kimlik kartlarının olmaması finansal hizmetlere erişimlerini engelleyebileceğini belirtmektedir. Bu nedenle, finansal kapsayıcılık çabalarının odak noktası, finansal hizmetlerden gönülsüz olarak dışlanan kişilerin sayısını azaltmaktır (Simatele ve Maciko 2022: 2).

Aynı zamanda, zorunlu finansal dışlanma iki alt gruba ayrılmaktadır. İlk grupta, yetersiz gelir veya yüksek kredi riski nedeniyle finansal hizmetlerden dışlanan bireyler veya işletmeler yer almaktadır. Bu durum her zaman bir piyasa aksaklığına işaret etmese de, finansal kapsayıcılığı sınırlayan bir unsur olabilir. İkinci alt grup ise hükümet politikalarındaki eksiklikler veya piyasa aksaklıkları sebebiyle finansal hizmetlerden dışlanan birey ve işletmeleri kapsamaktadır. Bu dışlanma türü, ayrımcılık, bilgi eksikliği veya yetersiz düzenleyici çerçeveler gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır (Amidžić vd., 2014: 7). Bu nedenle, kapsayıcı bir finansal sistemin teşvik edilmesi için temel hedef, zorunlu dışlanmanın ikinci alt grubuna giren birey ve işletmelerin sayısını en aza indirmektir. Sonuç olarak, teorik olarak finansal tabana yayılma tanımı, piyasa aksaklıkları veya devletin yetersiz düzenlemeleri nedeniyle ortaya çıkan finansal dışlanmanın azaltılması ile doğrudan ilişkilendirilmektedir (Diallo 2024: 9).

Finansal sistemi daha kapsayıcı ve erişilebilir hale getirmek, finansal olarak dışlanmış ve finansal sisteme erişimde zorluk çeken kişileri de güvence altına alacak ve böylece resmi finansmana erişimlerini kolaylaştıracaktır. Bu durumda, finansal olarak dışlanmış bu kişiler gelirlerini artırarak, iş kurabilir, yatırım yapabilir ve tasarruf edebilir, ekonomik faaliyetlere katkıda bulunarak ekonomik büyümeye katkı sağlayabilecektir (Güz ve Poyraz 2024: 702).

Gelişmekte olan bölgelerdeki yetersiz gelir seviyeleri ve piyasa ayrımcılığı nedeniyle milyonlarca insan hâlâ finansal sistemin dışında kalmaktadır. Bu durum, tasarruf kaybı, yatırım yapılabilir fonların azalması ve servet birikimi açısından önemli

kayıplara yol açmaktadır. Finansal kapsayıcılık, bu boşlukları doldurarak hane halklarının ve işletmelerin finansman tüketimi ve yatırım için gerekli kaynaklara erişimini artırmakta ve böylece ekonomik faaliyet seviyesini yükseltmektedir. Ayrıca, finansal tabana yayılma büyümeyi kapsayıcı hale getirmektedir; finansmana erişim, ekonomik aktörlerin uzun vadeli katılımcı yatırım faaliyetlerine dâhil olmasını sağlamakta, üretken kaynakların verimli tahsis edilmesini kolaylaştırarak sermaye maliyetini düşürmekte, beklenmedik kısa vadeli şoklarla başa çıkmaya yardımcı olmakta, günlük finans yönetimini önemli ölçüde iyileştirmekte ve genellikle sömürücü olan kayıt dışı kredi kaynaklarına bağımlılığı azaltmaktadır (Omar ve Inaba 2020: 2).

Şekil 2, finansal kapsayıcılık-dışlanma paradoksunu basit şekilde göstermektedir. Pazarlama ve ikna yoluyla banka hesabı olmayan yetişkinleri resmî finansal sektöre dâhil etmeye yönelik kapsamlı politika çabalarının ardından, yeni katılımcılar kâr amacı güden aktörlere, örneğin bankalara ve finansal teknoloji temsilcilerine devredilmektedir. Yeni katılımcılara, kredi, mevduat ve tasarruf ürünlerine erişim sağlayan resmî hesaplar sunulmaktadır. Yeni fırsatlar karşısında duyulan heyecan, onların ailelerini ve arkadaşlarını da resmî finansal sektöre katılmaya teşvik eder; bu da resmî finansal hizmetlere olan talebin artmasına yol açmaktadır. Bu durum, bankalar ve finansal teknoloji şirketleri için, büyüyen pazardan faydalanmak amacıyla hesap işletim ücretleri, finansal teknoloji platformlarını kullanma ücretleri, belirli finansal ürünleri kullanma ücretleri gibi çeşitli ücret ve kesintileri uygulamaya koyma fırsatı yaratmaktadır. Bu ücretlerin genellikle yüksek gelirli kullanıcılar ve hesaplarına düzenli para girişi olan kullanıcılar üzerinde etkisi olmaz; çünkü düzenli (veya seyrek ama yüksek miktarlı) para girişleri, finansal hizmetlerin maliyetlerini telafi etmektedir. Ancak finansal hizmetleri kullanmak için uygulanan bu ücretler, gelirleri düşük olan ve hesaplarına az ya da hiç para girişi olmayan kullanıcılar için ağır bir yük hâline gelebilir, bu kişiler, resmî finansal sektöre katılmadan önce işsiz ya da ağır borçlu olabilirler ve bu tür ücretler, düşük gelirli ve yoksul müşterilerin resmî finansal sektöre katılarak elde etmeyi umdukları mali tasarrufları ortadan kaldırabilmektedir. Bu durum, düşük gelirli ve yoksul müşteriler arasında memnuniyetsizlik ve hayal kırıklığına yol açabilir; bazıları resmî finansal hizmetleri bir daha kullanmamaya karar vererek hesaplarının kapanmasına neden

olurken, diğer memnuniyetsiz müşteriler doğrudan sektörden çıkmayı tercih edebilmektedir. Bu durum, daha önce banka hesabı olan yetişkinlerin yeniden banka hesabı olmayan bireylere dönüşmesini açıklar; bu da finansal tabana yayılma ve dışlanma paradoksunu oluşturmaktadır (Ozili 2021a: 47).

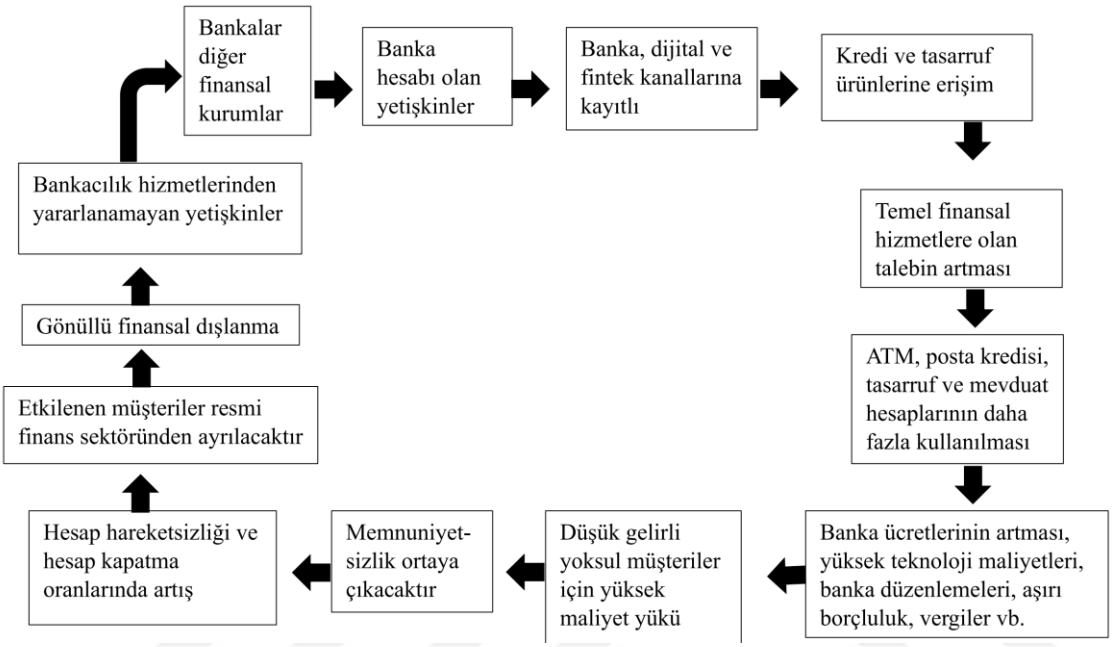

Şekil 2. Finansal Tabana yayılma ve Finansal Dışlanma Paradoksu

Kaynak: Ozili 2021a

2.1. Finansal Erişim

Finansmana erişim istihdam arttırabileceğinden, şoklar karsısındaki kırılganlıkları azaltabileceğinden ve insan sermayesine yapılan yatırımları arttırabileceğinden dolayı finansal tabana yayılmamanın ekonomik büyümenin sağlanmasında, yoksulluğun azaltılmasında ve paylaşılan refahın arttırılmasında kilit bir rol oynamaktadır (Terzi 2017: 257-262).

Finansal ürün ve hizmetlere erişim, hane halkı ve işletmelerin kredi, mevduat, sigorta ve ödeme sistemleri gibi finansal araçlara uygun koşullarda ve yeterli düzeyde ulaşabilmesini ve bu hizmetleri etkin bir şekilde kullanabilmesini ifade etmektedir. (TCMB 2014: 1)

Finansal kurumlar, finansal hizmetlere erişimi olmayan kesimlere yönelik, kültürel, geleneksel, inançsal ve gelir düzeyi farklılıklarını dikkate alarak yenilikçi ve ihtiyaca dayalı resmi finansal hizmetler sunması beklenmektedir. Hükümetler, merkez bankaları, finansal kurumlar ve kalkınma ortakları, finansal hizmetler altyapısını geliştirmek ve kırsal ile kentsel bölgelerde finansal ağları güçlendirmek için iş birliği yapması gerekmektedir (Omar ve Inaba 2020: 21).

Finansal hizmetler, bireylerin ve işletmelerin iklime dayanıklı altyapıya yatırım yapmakta, sürdürülebilir tarım uygulamalarını benimsemekte ve enerji açısından verimli teknolojiler uygulamalarını sağlayarak iklimin hafifletilmesine katkıda bulunmaktadır. Dahası, sigorta ve tasarruf ürünlerinin mevcudiyeti çevresel şoklardan kurtulmayı hızlandırmaktadır (World Bank 2025).

Bankalar, bireylerin güvenini kazanarak hesap açmalarını teşvik etmeli ve böylece insanların finansal işlemlerini kolay ve verimli bir şekilde gerçekleştirmelerini sağlamalıdır. Bu, ekonomik gelişimi destekleyen önemli bir adım olarak görülmektedir. Ayrıca, bankaların toplumun kolayca kullanabileceği çeşitli bankacılık hizmetleri sunması gerekmektedir. Düşük faizli krediler gibi finansal ürünlerin sağlanması, bireylerin yatırım yapmasını teşvik ederek ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, hükümetin kolaylaştırıcı bir rol üstlenmesi büyük önem taşımaktadır. Yüksek yatırım oranları ekonomik iyileşmeyi desteklemektedir (Putri vd., 2024: 221).

Kapsayıcı finansal sistemler, tasarruflar için güvenli araçlar sunarak ve geniş kapsamlı, verimli finansal hizmetlerin kullanımını teşvik ederek verimliliği artırıp refahı yükseltmektedir. Bu durum, aynı zamanda, çoğunlukla sömürücü olarak nitelendirilen kayıt dışı kredi kaynaklarına olan bağımlılığı azaltmaya yardımcı olmaktadır (Sarma ve Pais 2011: 613).

Bir ulusun ekonomik gelişimi, vatandaşlarının ekonomik katkılarının genişlemesine bağlı olarak şekillenmektedir. Bu durum, finansal hizmetlere erişimin gelişmiş bir ekonominin temel bileşenlerinden biri olduğunu göstermektedir. Bu seviyeye ulaşmak için hükümetin, daha önce finansal sistemin dışında kalan vatandaşlara erişim sağlaması gerekmektedir. Bireyler arasındaki finansal okuryazarlık farkı, ekonomik büyümenin önünde önemli bir engel teşkil etmektedir.

Buna karşın, finansal kapsayıcılık ekonomik kalkınmayı teşvik etmede ve finansal bilgi düzeyini artırarak bu uçurumu azaltmada kritik bir rol oynamakta, böylece sağlıklı bir finansal ekosistemin oluşmasına katkı sağlamaktadır (Maity ve Majumder 2025: 14).

Finansal kapsayıcılığın yoksulluğun azaltılması ve gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi incelenmiştir. Kişi başına düşen gelir, internet kullanıcı sayısı, yaş bağımlılık oranı, enflasyon ve gelir eşitsizliğinin, gelişmekte olan ülkelerde finansal kapsayıcılığı önemli ölçüde etkilediği tespit edilmiştir. Toplumsal refahın en üst düzeye çıkarılabilmesi için, dezavantajlı grupların resmi finansal hizmetlere erişiminin ve bu hizmetleri kullanımının artırılması gerekmektedir (Omar ve Inaba 2020: 13).

Finansal hizmetlere erişimi bulunmayan bireylerin finansal sisteme dahil edilmesi, kapsayıcı büyümenin insan odaklı tanımıyla tam olarak örtüşen bir hedef olup, bir ekonomide ve toplumda var olan çeşitli uçurumların kapatılmasına katkıda bulunmaktadır. Bu çerçevede, finansal kapsayıcılık politikaları; zenginler ile yoksullar, kırsal ve kentsel nüfus ile farklı bölgeler arasındaki ekonomik ve sosyal farklılıkları azaltmayı amaçlayan önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır (Joshi ve Rajpurohit 2016: 1).

Belirli ürünlere erişim, finansal tabana yayılmanın bir bileşeni olarak görülebilir; örneğin OECD, bir mevduat kurumunda banka hesabı olmayan bireyleri tanımlamak için “bankasız” terimini ve hesaplarını nadiren kullananlar veya nasıl kullanacaklarını bilmeyenler için “yetersiz hizmet alan” terimini kullanmaktadır (OECD 2005: 76)

Resmî finansal hizmetlere erişim, bireylerin finansal işlemlerini daha verimli ve güvenli bir şekilde gerçekleştirmelerine olanak tanırken, eğitim ve iş yatırımlarını mümkün kılarak yoksul bireylerin ekonomik durumlarını iyileştirmelerine yardımcı olmaktadır. Ayrıca, işsizlik veya hane geçimini sağlayan bireyin kaybı gibi gelir şoklarına karşı korunma mekanizmaları sunarak, bireylerin yoksulluğa düşmesini önleyebilir. Bu durum, özellikle en yoksul hanelerde yaşayan bireyler için büyük önem taşımaktadır (Demirguc-Kunt vd., 2017: 2).

Daha fazla finansal tabana yayılma her zaman daha iyi değildir ve tüm açıkların kapatılması gerekli görülmemektedir. İlk olarak, tüm firmalar ve hane halkları tüm finansal hizmetlere geresinim duymamaktadır. Global Findex verileri, bazı finansal dışlanma durumlarının gönüllü olduğunu, yani bazı bireylerin finansal hizmetleri kullanmayı tercih etmediğini ortaya koymaktadır. Örneğin, finansal tabana yayılma düzeyi nispeten yüksek olan yüksek gelirli bir ülke olan Litvanya'da, 2017 yılında yetişkinlerin % 83'ü bir banka hesabına sahip olduğunu bildirirken, % 8'i başka bir aile üyesi aracılığıyla erişim sağladıkları için banka hesabına ihtiyaç duymadıklarını, % 3'ü ise finansal hizmetlere hiç ihtiyaçları olmadığını belirtmektedir. Ek olarak % 1'lik bir kesim ise dini nedenleri gerekçe gösterdi; bu yanıt, özellikle büyük Müslüman nüfusa sahip ülkelerde daha yaygın olma eğilimi göstermektedir. Litvanya'daki firmalara gelince, 2013 yılındaki İşletme Anketi'nde firmaların yaklaşık % 33'ü bir banka kredisi veya kredi limitine sahip olduğunu bildirmiştir, ancak % 54'ü banka kredisi için başvuruda bulunmadıklarını çünkü buna ihtiyaç duymadıklarını belirtmektedir. Gönüllü dışlanmayı etkilemeye yönelik politikalara ihtiyaç olabilir; örneğin, bireylerin finansal hizmetlerin potansiyel faydalarını daha iyi anlamalarını sağlamak için finansal eğitimi teşvik etmek veya bireylerin dini inançlarıyla daha uyumlu finansal hizmetler sunmak gibi uygulamalar gerçekleştirilebilmektedir. Ancak bu tür politikaların maliyet etkinliği konusunda açık bir soru işareti bulunmaktadır ve bazı durumlarda bireylerin veya firmaların finansal hizmetlere gerçekten ihtiyaç duymadığı da gözlemlenebilmektedir (Barajas vd., 2020: 11).

Finansal erişim, bireylerin resmi finansal kurumlar tarafından sunulan hizmet ve ürünleri kullanabilme yeteneği olarak ifade edilmektedir. Erişim seviyelerini anlamak için, banka hesabı açma ve kullanma konusunda karşılaşılan potansiyel engellerin analiz edilmesi gerekir. Bu engeller hesap açma, işletme ücretleri, banka şubeleri ve ATM'lerin bulunabilirliğini ifade etmektedir. Finansal erişimi ölçmenin en temel yollarından biri, finansal kurumlarda açılan hesap sayısını hesaplamak ve nüfus içindeki banka hesabına sahip bireylerin oranını tahmin etmektir (Hannig ve Jansen 2010: 3).

Birçok çalışma, finansa erişimin insanların üretim ve istihdam faaliyetlerini dönüştürmeleri ve yoksulluktan çıkabilmeleri için kritik bir faktör olduğunu vurgulamaktadır. Araştırmacılar, bankacılık sektörünün en temel faaliyetinin, yani

kredi sağlanmasının, ekonomik faaliyetleri artırmak ve bireylerin yeteneklerini geliştirmelerine olanak tanımak için gerekli olduğunu savunmaktadır (Purbey 2020: 60).

Finansal günlükler gibi mikro düzeydeki kanıtlar, en yoksul kesimlerin bile finansal hizmetlere olan talebini ortaya koymaktadır. Ayrıca, geniş kapsamlı araştırmalar finansmana erişimin hem işletmelerin büyümesini hızlandırdığını hem de makroekonomik düzeyde büyümeyi teşvik ettiğini göstermektedir. Finansmana erişimin, yeni işletmelerin kurulmasını kolaylaştırdığı ve yenilikçiliği artırdığı da ortaya konmuştur (Ayyagari ve Beck 2015: 1).

Bireyler ve hane halkları için finansal tabana yayılma, tüketimin dengelenmesini, risk yönetimini ve beşerî ve fiziki sermayeye yatırım yapmayı mümkün kılar. Bu sayede finansal hizmetlere erişimi kısıtlı olan kesimler, yoksulluk tuzaklarından çıkarak olası şoklara karşı direnç geliştirebilmektedir. İşletmeler, özellikle de KOBİ'ler açısından finansmana erişim, yenilikçilik, büyüme ve istihdam yaratma süreçleri için kritik bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Diallo 2024: 7)

Finansal kurumlar, düşük veya sıfır hizmet ücreti sunarak cazip üst düzey müşterileri çekmeye odaklanırken, yoksul müşteriler pahalı ve sınırlı hizmetlerle yetinmek zorunda kalmaktadır. Ayrıca, bankaların küçük ama benzer finansal hizmetler sunmasını sağlayan elit müşteriler ile diğer müşteriler arasındaki çapraz sübvansiyonlar ortadan kalkmaktadır. Bankalar artık elit müşteriler için küresel olarak rekabet ettiğinden, düşük bakiyeli veya riskli müşterilere sübvansiyon sunmamaktadır. Tüm bu geçişlerin nihai sonucu, daha fazla hane halkının bankacılık hizmetlerinden mahrum kalması "banka hesabı açamayan veya sürdüremeyenler" ve finansal olarak dahil olanlarla finansal olarak dışlananlar arasındaki bölünmenin giderek daha da belirginleşmesi söz konusu olmaktadır (Koku 2014: 656).

2.1.1. Finansal Hizmetlerin Uygun Maliyetle Sunulması

Finansal hizmetler kalkınmayı desteklemede önemli bir rol oynamaktadır. Bu hizmetler, insanların sağlık, eğitim ve iş alanlarına yatırım yapmalarını kolaylaştırarak yoksulluktan çıkmalarına yardımcı olmaktadır. Ayrıca, iş kaybı veya mahsul kıtlığı gibi aileleri sefaletin eşiğine getirebilecek finansal acil durumların yönetimini de

kolaylaştırmaktadır. Ancak dünya genelinde birçok yoksul insan, bu işlevleri yerine getirebilecek banka hesapları ve dijital ödemeler gibi finansal hizmetlere erişememektedir. Bunun yerine, güvensiz ve yönetimi zor olan nakit paraya bağımlı kalmaktadırlar. Bu nedenle, Dünya Bankası finansal kapsayıcılığı yani resmî finansal hizmetlere erişimi ve bu hizmetlerin kullanımını teşvik etmeyi öncelikli bir hedef haline getirmiştir. (Demirguc-Kunt vd., 2018: 1)

Belirli bir ölçüde, ülkeler, bölgeler ve gelir seviyeleri arasında gözlemlenen farklılıklar, ekonomideki yapısal koşullardan kaynaklanmaktadır. Finansal hizmetlerin geniş bir kesime ulaştırılmasının belirli maliyetleri olduğu ve bu maliyetlerin ölçek ekonomilerinden faydalanma eğiliminde olduğu göz önüne alındığında, kişi başına finansal hizmet sağlama maliyetinin daha düşük olduğu ülkelerde finansal tabana yayılmanın doğal olarak daha yüksek olması beklenmektedir (Barajas vd., 2020: 8).

Önemli yapısal faktörlerden biri gelir düzeyidir; bankalar ve diğer finansal kuruluşlar, daha yüksek gelir grubundaki potansiyel müşterilere hizmet vermeyi maliyet açısından daha verimli bulmaktadır. Bu nedenle, yüksek gelirli ülkelerde finansal tabana yayılmanın daha yüksek olması beklenmektedir. Gelir düzeyine ek olarak, nüfus büyüklüğü ve nüfus yoğunluğu gibi yapısal koşullar ile genç ve yaşlı bağımlılık oranları gibi demografik faktörler de finansal hizmetlerin sunulmasının maliyet etkinliğini etkilemektedir. Bu faktörler, finansal tabana yayılmanın düzeyini ve sürdürülebilirliğini belirleyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Daha yoğun nüfuslu bölgelerde finansal hizmet altyapısının kurulması genellikle daha maliyet etkin olabilirken, yüksek bağımlılık oranlarına sahip ülkelerde finansal erişim üzerindeki baskılar daha belirgin hale gelmektedir. (Barajas vd., 2020: 8).

Coğrafi faktörler de finansal erişimi etkileyerek, düşük talep nedeniyle bazı bölgelerde hizmet sunulmasını ekonomik açıdan sürdürülemez hale getirmektedir. Ancak, inovasyon bu dinamikleri değiştirebilir; özellikle mobil para gibi teknolojiler, temel finansal hizmetlerin düşük maliyetle daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlayarak finansal tabana yayılmayı artırabilmektedir (Barajas vd., 2020: 12).

2.2. Finansal Dijitalleşme

Finansal sisteme yüksek katılım ve kapsayıcılık, banka hesap maliyetlerinin düşmesi, yasal hakların güçlenmesi ve siyasi açıdan daha istikrarlı ortamların yaratılması gibi avantajlar sağlamaktadır (Allen vd., 2014: 29). Finansal kapsayıcılığın avantajlarına rağmen, yetişkin nüfusun büyük bir kısmının hala banka hesabı bulunmamaktadır (Ghosh ve Chaudhury 2020: 343). Banka hesabının olmaması çeşitli olumsuz etkilere yol açmaktadır. Örneğin, banka hesabı olmayanlar likidite yönetimi ve ödemelerde zorluklar yaşayabilmektedir ve havale, çek gibi hizmetlerin kullanımında yüksek ücretler ödemektedir (Lusardi 2011: 10). Dünyada banka hesabı olmayan yetişkin nüfusun yaklaşık üçte ikisinin en az bir cep telefonu sahibi olması, mobil finansal hizmetlere erişimi kolaylaştırarak finansal kapsayıcılığın büyümesine katkıda bulunmaktadır (Demirguc-Kunt vd., 2018: 86). Ayrıca, dijital platformlar, mobil bankacılık hizmetleri ve diğer dijital teknolojiler yardımıyla bankacılık penetrasyonunun artırılması ve tüm bu faktörlerin kullanımı için gerekli altyapının sağlanması, finansal kapsayıcılığı artırmaktadır (Güz ve Poyraz 2024: 702).

Dijital bankacılığa geçiş ve maliyet azaltma stratejileri doğrultusunda atılan adımlar, düşük gelirli veya kırsal bölgelerdeki banka şubelerinin kapanmasına yol açabilmektedir. Bu durum, bölge sakinlerini pahalı veya güvenilir olmayan üçüncü taraf finansal aracılara bağımlı hale getirmektedir. Sonuç olarak, finansal dışlanma politikaları, zaten ekonomik zorluklarla mücadele eden topluluklarda durgunluğu artırarak servet eşitsizliğini daha da derinleştirmektedir (Shepherd-Barron 2025). Ayrıca, araştırmalar teknolojik yeniliklerin finansmana erişimi artırdığını, örneğin ATM'ler, ATM kartları, banka kartları ve ön ödemeli kartlar gibi araçlarla bu iyileşmenin sağlandığını göstermektedir (Frame vd., 2018: 17).

2017 ve 2019 yıllarına ait Çin Hanehalkı Finans Anketi (CHFS) verilerini kullanarak yapılan araştırma, dijital finansal kapsayıcılığın (DFI) hane halkı tüketimi üzerindeki etkisini incelemiştir. Sonuçlar, dijital finansal kapsayıcılığın hane halkı tüketimini önemli ölçüde artırdığını ortaya koymaktadır. Ancak, bu etkinin büyüklüğü coğrafi bölgelere ve tüketim düzeyine göre değişiklik göstermektedir. Araştırmaya göre, dijital finansal kapsayıcılığın tüketim üzerindeki etkisi kırsal ve doğu bölgelerinde daha belirgin bir şekilde gözlemlenmiştir (Jiang vd., 2024: 17361).

Dijital finansal kapsayıcılık ile karbon yoğunluğu arasındaki ilişkiyi doğrudan inceleyen çok az çalışma bulunmaktadır. Büyük veri ve internet teknolojisinin sunduğu avantajlar sayesinde dijital finansal kapsayıcılık, finansal erişimi iyileştirmiş, finansal hizmetlerin kapsamını genişletmiş ve geleneksel finansal hizmetlerin neden olduğu finansal dışlanma ile bilgi asimetrisini telafi etmiştir (Li ve Cheng 2023: 156).

Finansal dijitalleşme entegrasyonu, kapsamlı finansal kapsayıcılığa ulaşma yolunda devrim yaratmaktadır. Yenilikçi dijital araçlar ve platformları kapsayan Finansal teknolojiler, özellikle erişim engellerinin daha belirgin olduğu gelişmekte olan ekonomilerde, geleneksel finansal sistemlerdeki boşlukları kapatmak için güçlü bir katalizör olarak ortaya çıkmaktadır. Ampirik çalışmalar, finansal teknolojilerden, hizmet almayan nüfusların resmi finansal hizmetlere erişimini sağlama, sistemik verimsizliklerin üstesinden gelme ve yapısal engelleri ele alma konusundaki dönüştürücü rolünü vurgulamaktadır (Priyadarshi ve Prasad 2025: 44).

Hindistan'ın kırsal bölgeleri bağlamında, araştırmalar finansal teknoloji (FinTek) uygulamalarının finansal hizmetlere erişimi ve kullanılabilirliği artırmadaki dönüştürücü rolüne işaret etmektedir. Örneğin, Aadhaar tabanlı ödeme sistemleri, mobil cüzdanlar ve birleşik ödeme arayüzleri (UPI) gibi finansal teknoloji çözümleri, kırsal kesimdeki tüketiciler için finansal erişimi önemli ölçüde genişletmektedir (Mhlanga 2022: 149). Bu yenilikler, nakit işlemlere olan bağımlılığı azaltmış ve resmi ekonomiye katılımı artırmaktadır. Bununla birlikte, bu ilerlemelere rağmen, düşük dijital okuryazarlık, internet bağlantısı eksikliği ve veri gizliliği endişeleri gibi zorluklar hala yaygın olduğu bilinmektedir. Dijital finansal hizmetlere erişimde toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri de önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınlar, FinTek çözümlerini benimseme konusunda erkeklere kıyasla daha büyük engellerle karşılaşmaktadır (Priyadarshi vd., 2025: 103).

Araştırmalar, FinTek'in özellikle kadınlar olmak üzere marjinal gruplar arasında finansal güçlenmeyi teşvik ederek sosyo-ekonomik açıkları daraltabileceğini ortaya koymaktadır (Babar 2023: 9-10). Örneğin, dijital finansal hizmetler, kadın girişimcilerin krediye erişimini sağlayarak işletmelerini büyütmelerinde önemli bir rol oynamaktadır (Hasan vd., 2022: 1085-1086). FinTek, ekonomik faydaların yanı sıra, farklı kullanıcı gruplarının ihtiyaçlarını karşılayarak sosyal kapsayıcılığı da

kolaylaştırmaktadır. FinTek platformları, hane girişimcilerini destekleyerek kayıt dışı sektörün büyümesine katkıda bulunmaktadır (Priyadarshi ve Prasad 2025: 46). Ayrıca, FinTek'in bankacılık hizmetleri üzerindeki dönüştürücü etkisi, artan verimlilik ve erişilebilirlikle açıkça görülmektedir (Alsmadi vd., 2022: 320).

FinTek'in hızlı büyümesi, bankacılık hizmetlerinden yararlanmayan büyük bir nüfus, mobil teknolojinin yaygınlaşması ve finansal kapsayıcılık için güçlü bir devlet desteği gibi bir dizi faktöre bağlanabilmektedir. Bu dinamik, finansal hizmetlere erişimi iyileştirmenin yanı sıra, bu ivmeyi sürdürmek için düzenleyici boşluklar, altyapı eksiklikleri ve veri gizliliği endişeleri gibi kalıcı sorunları çözmenin ne kadar kritik olduğunu da ortaya koymuştur (Priyadarshi ve Prasad 2025: 44).

Finansal teknoloji yenilikleri, kırsal topluluklara uygun maliyetli çözümler sunarak finansal erişimi genişletmiş ve bankacılık hizmetlerinden yararlanamayan nüfusların ihtiyaçlarını karşılamıştır (Geetha ve Kalaiselvi 2023: 5). Dijital finansal okuryazarlık ve düzenleyici destek, FinTek'in benimsenmesini artırmada kritik bir rol oynamaktadır (Angeles 2022: 508). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, FinTek kapsayıcı finansmanın temel itici gücüdür ve dışlanmış nüfusları ekonomik olarak güçlendirmektedir (Maknickienė ve Lapkovskaja 2024: 10).

Ayrıca, FinTek vaadi yalnızca erişilebilirlikle kısıtlanmamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, dijital okuryazarlık ve hizmetlerin ekonomik erişilebilirliği gibi önemli sorunları ele alarak daha kapsayıcı bir finansal sektörü teşvik etmektedir. Bu potansiyelden etkili bir şekilde yararlanmak için, politikalarla dijital altyapının güçlendirilmesine, dijital platformlara olan güvenin artırılmasına ve inovasyonu teşvik ederken tüketici korumasını sağlayan sağlam bir düzenleyici çerçevenin oluşturulmasına odaklanılmaktadır. FinTek uygulamalarının finansal kapsayıcılığı teşvik etmedeki rolü, ekonomik büyümenin bir temel taşı haline geldiği için önemli bir akademik ilgi görmüştür. Birçok çalışma, FinTek'in, hizmet almayan ve marjinalleştirilmiş nüfuslar için finansal hizmetlere erişimi nasıl dönüştürdüğünü vurgulamaktadır (Priyadarshi ve Prasad 2025: 44).

Dijital finansal okuryazarlık (DFL), kırsal kesimdeki tüketicilerin FinTek uygulamalarını benimseme davranışlarını şekillendirmede kritik bir rol oynamaktadır (Priyadarshi ve Prasad 2025: 46). Dijital okuryazarlığa sahip tüketiciler, FinTek

hizmetlerini daha etkili kullanma ve bu sayede daha iyi finansal sonuçlar elde etmektedir (Aryan vd., 2023: 2). Bununla birlikte, kırsal kesimdeki tüketiciler, benimsemeyi artırmak için üstesinden gelinmesi gereken güven eksikliği, sınırlı farkındalık ve altyapı sorunları gibi engellerle karşılaşmaktadır (Priyadarshi ve Prasad 2025: 46). Kırsal tüketicilerin FinTek'i benimseme süreci büyük ölçüde dijital okuryazarlık düzeyleri tarafından şekillenmektedir. (Mulyono 2023: 4).

Kırsal kesimdeki tüketicilerin finansal davranışları, sosyoekonomik koşullar ve toplumsal cinsiyet farklılıklarından önemli ölçüde etkilenmektedir. Dijital finansal kapsayıcılıkta toplumsal cinsiyet boyutu önemli bir rol oynamakta; kırsal bölgelerdeki kadınlar, sosyokültürel kısıtlamalar ve düşük finansal okuryazarlık düzeyleri nedeniyle finansal hizmetlere erişimde daha büyük engellerle karşılaşmaktadır (Mpofu 2023: 49). Dijital finansal okuryazarlık ile kadınların ekonomik olarak güçlenmesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. FinTek, toplumsal cinsiyet açıklarının kapatılmasında önemli bir rol oynamakta; özellikle kırsal bölgelerde yaşayan kadınlar, gerekli dijital ve finansal okuryazarlığa sahip olduklarında, ödeme, tasarruf ve diğer finansal faaliyetler için FinTek platformlarını kullanma eğiliminde olmakta ve bu da finansal refahlarını artırmaktadır (Rahayu vd., 2023: 131-132).

Araştırmalar, finansal okuryazarlığın, özellikle sosyo-ekonomik eşitsizliklerin daha belirgin olduğu kırsal kesimdeki tüketiciler arasında, FinTek benimsenmesinde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Belirli demografik gruplara yönelik eğitim girişimleri, hedeflenen stratejilerle birleştirildiğinde, dijital finansal araçların benimsenmesini hızlandırarak ve daha derin bir finansal kapsayıcılığın önünü açmaktadır (Priyadarshi ve Prasad 2025: 45).

Dijital okuryazarlığın artırılması, bireylerin mobil finansal hizmetleri daha etkin kullanmasını sağlayarak finansal tabana yayılmayı arttırmaktadır. Mobil telefonların yaygınlığı, özellikle kırsal bölgelerde finansal hizmetlere erişimin temel aracı haline gelmiştir. Bangladeş'te mobil telefon kullanımındaki hızlı artış, para transferi, havale ve tasarruf gibi hizmetlere erişimi kolaylaştırarak dijital ekonomiye katılımı artırmaktadır. Bu durum, özellikle marjinalleştirilmiş ve bankasız gruplar için finansal kapsayıcılık olasılığını yükseltmektedir. Mobil Finansal Hizmetler ile ilişkili işlem maliyetleri, finansal kapsayıcılığı teşvik etmede kritik bir rol oynamaktadır.

Yüksek işlem maliyetleri, özellikle düşük gelirli bireyler için mobil finansal hizmetleri kullanmanın önünde bir engel oluşturabilir ve para transferi, ödeme yapma veya dijital tasarruf gibi işlemleri daha maliyetli hale getirmektedir. İşlem maliyetlerinin düşürülmesi, bu hizmetlerin kullanım sıklığını artırabilir ve düşük gelirli gruplar için daha erişilebilir hale gelmesini sağlayarak finansal kapsayıcılığı iyileştirmektedir. Ayrıca, mobil finansal hizmetler ve bunların avantajları hakkında bilgi sahibi olmak, finansal kapsayıcılığın artırılmasında önemli bir faktör haline gelmektedir (Nipa vd., 2025: 3).

Mobil finansal hizmetlerin kullanımında, özellikle kırsal bölgelerde, cinsiyet eşitsizliği önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Kadınlar, genellikle kültürel engeller ve cep telefonları ile mobil ağlara sınırlı erişim nedeniyle mobil finansal hizmetleri kullanma konusunda çekimser davranmaktadır (Naito ve Yamamoto 2021: 31-32).

MFS (Mobil Finansal Hizmetler), kadınlar için finansal kapsayıcılığı artırmaktadır. Bu durum onların bağımsız bir şekilde tasarruf yapmalarına olanak sağlamaktadır. Ayrıca aile finansmanına katkıda bulunmalarını da mümkün kılmaktadır. Mobil finansal hizmetler finansal kapsayıcılığı artırmıştır. Ancak, gelir eşitsizliği ve yoksulluğun azaltılması gibi daha geniş sosyo-ekonomik sorunları ele almada ne kadar etkili oldukları henüz belirsizliğini korumaktadır. Bu nedenle, konunun daha iyi anlaşılması için daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. (Nipa vd., 2025: 2).

Araştırmalar, kültürel ve toplumsal cinsiyet normlarının genellikle kadınların finansal özgürlüğünü kısıtlayarak Mobil Finansal Hizmetlere katılımlarında da engeller oluşturduğunu vurgulamaktadır (Sertyesilisik 2022: 182). Diğer çalışmalarda ise yazarlar, bu sosyo-kültürel engellerin üstesinden gelmek için, hassas gruplar arasında finansal okuryazarlığı ve dijital yetkinlikleri artırmaya yönelik odaklanmış farkındalık kampanyaları ve kapasite geliştirme faaliyetlerinin gerekli olduğunu savunmaktadır (Muhammad vd., 2023: 113).

Mobil Finansal Hizmetler ekonomik güçlenme üzerindeki etkisi kapsamlı bir şekilde belgelenmiştir. Bir grup araştırmacı, MFS'nin mikrofinans ve krediye erişimi

artırarak küçük girişimcilerin işletmelerini büyütmelerine ve yaşam standartlarını yükseltmelerine olanak sağladığını savunmaktadır (Babu vd., 2020: 21).

Bilgi eksikliği, bireylerin MFS'nin sunduğu finansal fırsatlardan tam olarak yararlanmasını engellemektedir. Tüketiciler, mobil bankacılık, mikro krediler, tasarruf programları ve sigorta gibi hizmetler hakkında daha fazla bilgi sahibi olduklarında, bu hizmetleri benimseme ve kullanma olasılıkları artmaktadır. Bilginin artırılması, özellikle erişilebilir finansal çözümlere ihtiyaç duyanlar için finansal kapsayıcılığı kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, MFS'yi düzenleyen yasal çerçeve, hizmetlerin güvenli işleyişini sağlayarak müşteri güvenini korur ve finansal kapsayıcılığın artırılmasında kritik bir rol oynamaktadır (Nipa vd., 2025: 3).

Yasa koyucuların, hizmet sağlayıcılar ve diğer paydaşlar, mobil finansal hizmetlerin erişilebilir, uygun maliyetli ve güvenli kalmasını sağlamak için iş birliği yapmaları önem arz etmektedir. Böylece, daha fazla bireyin bu hizmetlerin sunduğu finansal fırsatlardan yararlanması mümkün hale gelmesi beklenmektedir (Nipa vd., 2025: 10).

Finansal hizmetlerin kullanımı, dijital okuryazarlık eksikliği, gelir eşitsizliği, resmi kimlik sorunları ve finansal kurumlara güvensizlik gibi engellerle sınırlıdır. Kırsal bölgelerde ise zayıf dijital altyapı, düzensiz internet erişimi, sık kesintiler ve maliyet sorunları FinTek çözümlerinin benimsenmesini zorlaştırmaktadır. Karmaşık düzenlemeler, tutarsız politikalar ve siber güvenlik endişeleri de bu sorunları artırmaktadır. Bu engeller, özellikle KOBİ'lerin finansal sisteme entegrasyonunu zorlaştırarak finansal kapsayıcılık açığını genişletmektedir. FinTek uygulamaları, dijital cüzdanlar, mikro kredi platformları ve mobil bankacılık gibi yenilikçi çözümlerle bu zorlukların üstesinden gelme ve marjinal grupları güçlendirme potansiyeli taşımaktadır (Priyadarshi ve Prasad 2025: 45). FinTek benimsenmesi, özellikle kırsal bölgelerde dijital okuryazarlık eksikliği, sınırlı internet erişimi ve veri gizliliği ile güvenlik endişeleri gibi zorluklarla karşılaşmaktadır (Tok ve Heng 2022: 8).

FinTek, dezavantajlı kırsal tüketiciler ile resmi finansal hizmetler arasındaki boşluğu kapatmak için erişilebilirliği, kullanılabilirliği ve finansal okuryazarlığı artırmaktadır. Bununla birlikte, sonuçlar, FinTek'in finansal kapsayıcılık üzerindeki

etkisini optimize etmek için çözülmesi gereken karmaşık sorunları ortaya koymaktadır. Demografik analiz, kırsal tüketiciler arasında FinTek benimsenmesinde önemli eşitsizlikler olduğunu ve kullanıcı tabanının ağırlıklı olarak genç, eğitimli erkeklerden oluştuğunu göstermektedir. Bu demografik eğilim, yaşlı bireylerin, kadınların ve daha az eğitimli nüfusların temsil edilmediğini, bunun muhtemelen sosyokültürel engeller, sınırlı finansal okuryazarlık ve altyapı sorunlarından kaynaklandığını düşündürmektedir. Bu engellere rağmen, PhonePe ve Google Pay gibi platformlar yaygın tanınırlık ve benimseme oranlarına ulaşarak kullanıcı dostu ve erişilebilir dijital finansal hizmetlerin uygulanabilirliğini göstermiştir. Öte yandan, Groww gibi yatırım platformları ve PolicyBazaar gibi sigorta aracılarına yönelik sınırlı farkındalık, dijital ödemelerin ötesinde FinTek kullanımını çeşitlendirmek için hedefli çabaların gerekliliğini vurgulamaktadır (Priyadarshi ve Prasad 2025: 51).

2019 yılında Afrika Kalkınma Bankası (AFDB), Afrika genelinde dijital finansal kapsayıcılığı hızlandırmayı ve milyonlarca Afrikalının resmi ekonomiye erişimini sağlamayı amaçlayan yenilikçi bir finansman programı olan Afrika Dijital Finansal Kapsayıcılık Fonu (ADFI)'nu başlatmıştır. Benzer şekilde, Hindistan hükümeti, tüketicilerin resmi finansal hizmetlere erişimini artırmak ve sağlayıcılar için maliyetleri düşürmek amacıyla "Aadhaar" adlı biyometrik kimlik sistemini geliştirmiştir (Cicchiello vd., 2021: 2).

Yapılan tüm bu çabalara rağmen, finansal kapsayıcılık Asya ve Afrika bölgelerinde önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Dijital çağın sunduğu fırsatlar eşit şekilde paylaşılamamakta ve erkekler ile kadınlar, yoksul ile zengin haneler ve kırsal ile kentsel bölgeler arasında önemli erişim eşitsizlikleri sürmektedir (Demirguc-Kunt vd., 2018). Bunun bir sonucu olarak, bu bölgelerdeki birçok ülke, diğer bölgelere kıyasla çok yüksek finansal dışlanma oranlarına ulaşmaktadır (Cicchiello vd., 2021: 2).

Finansal tabana yayılma, çok çeşitli resmi finansal ürün ve hizmetlere erişim sağlamaktadır; ancak bu erişimin en verimli şekilde kullanılabilmesi, bireylerin finansal araçları anlama ve etkili şekilde yönetme becerilerinin yanı sıra, modern finansal hizmetlerle giderek daha fazla entegre olan dijital teknolojilere erişim ve bunları kullanma yetkinliklerine bağlıdır. Bu nedenle, erişilebilirliğe ek olarak,

finansal okuryazarlık ve dijital uçurum, finansal kapsayıcılığın etkinliğini belirleyen kritik faktörlerdir. Öte yandan, dijital teknolojilere erişim ve kullanım becerisindeki farklılıklarla karakterize edilen dijital uçurum, finansal kapsayıcılık açısından bir engel teşkil etmektedir. Finansal hizmetlerin giderek dijitalleştiği bir çağda teknolojiye sınırlı erişimi olan veya dijital becerisi düşük bireyler, dijital finansal hizmetlere erişim ve bunları kullanma konusunda önemli engellerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum, finansal erişimdeki eşitsizlikleri artırabilir ve genel finansal tabana yayılma çabalarını engellemektedir (Putra vd., 2024: 9957).

Dijital uçurum; yaş, coğrafi konum, eğitim düzeyi ve sosyoekonomik durum gibi faktörlerden etkilenen dijital teknolojilere erişim ve bu teknolojileri kullanma becerilerindeki eşitsizlikleri ifade etmektedir (Wang vd., 2021: 442). Bu eşitsizlik, bireylerin dijital finansal bilgilere ve hizmetlere erişimini sınırlandırarak çeşitli ekonomik faaliyetlere katılımlarını kısıtlamaktadır (Putra vd., 2024: 9957).

FinTek benimsenmesinin önündeki engeller (düzenleyici zorluklar, teknolojik sınırlamalar, veri gizliliği endişeleri) finansal kapsayıcılığın önünde ciddi engeller olmaya devam etmektedir. Eğitimli bireylerin dijital finansal hizmetlerle daha fazla etkileşimde bulunması, dijital uçurumu kapatmak için özel eğitim programlarının gerekliliğini vurgulamaktadır. Toplumsal cinsiyet açığı, kadınların finansal ekosistemlere katılımını artırmak için kapsayıcı politikaların önemini ortaya koymaktadır. FinTek'in tam potansiyeline ulaşması için dijital altyapının iyileştirilmesi, finansal okuryazarlığın artırılması, güvenin sağlanması ve paydaş iş birliği gerekmektedir. Bu adımlar, kırsal tüketicilerin finansal davranışlarını dönüştürerek sürdürülebilir ekonomik büyümeyi desteklemektedir (Priyadarshi ve Prasad 2025: 47).

Temel finansal araçların, örneğin banka hesaplarının kullanımı ve etkin yönetimi birçok insan için zorluk teşkil ederken, daha karmaşık finansal araçlar çok daha büyük bir meydan okuma ortaya koymaktadır. Bu durum, özellikle finansal hizmetlerin hızla dijitalleştiği bir bağlamda, tüketiciler açısından yeni riskler de beraberinde getirmektedir (Lusardi ve Messy vd., 2023: 4).

Teknolojiye ve düzenlenmemiş üçüncü taraf sağlayıcılara olan bağımlılığın artması, operasyonel riskleri daha da belirgin hale getirmektedir; yeni ödeme

sistemleri ve araçları, piyasa bütünlüğünü ve nihayetinde para sistemini tehlikeye atmaktadır; yeni ürünler, risklerini anlamayan veya bu riskleri üstlenemeyen tüketicilere yanlış satılmaktadır ve yeni teknolojilerin yarattığı iş fırsatları, gizliliği zedeleyerek ve etik olmayan davranışları teşvik etmektedir (ADB 2020: 7).

Dijital finansal teknolojilerin yaygınlaşması, bireyleri ve işletmeleri finansal sistemlere entegre etmek için yeni yöntemler sunarak bu dönüşümü hızlandırmaktadır. Dijital cüzdanlar, blok zinciri teknolojisi ve mobil bankacılık gibi yenilikler, işlem maliyetlerini azaltarak ve hizmet erişilebilirliğini artırarak finansal kapsayıcılığı genişletmektedir (Somuncu 2025: 312).

Finansal sisteme dahil olan dijital teknolojiler, dijital finansal ürün ve hizmetlerin ortaya çıkmasına, ödeme sistemlerinin dijitalleşmesine ve çeşitlenmesine yol açmış, dijital altyapının oluşumunu destekleyen dijital platformlar ortaya çıkmış ve dijital dönüşümün bir parçası haline gelmiştir (Thathsarani ve Jianguo 2022: 4). Özellikle bankacılık sektöründe etkili olan dijital dönüşümle birlikte, yapay zeka uygulamalarının kullanıldığı internet bankacılığı, mobil bankacılık, şubesiz bankacılık ve mobil cüzdanlar gibi dijital oluşumlar finansal sisteme dahil edilmektedir (Babarinde vd., 2020: 97). Dijital platformlar ve hizmetler, yaygın olarak kullanılan dijital teknolojilere sahip mobil cihazlar aracılığıyla toplumun tüm kesimlerinin finansal sisteme katılımını ve erişimini kolaylaştırmaktadır. Finansal kapsayıcılığın büyümesinde önemli bir role sahip olan dijital finansal hizmetler, dijital teknoloji ve dijital kapsayıcı finansın birleşimi olan "Dijital Finansal Kapsayıcılık (DFI)" kavramını ortaya çıkarmaktadır. DFI, finansal olarak dışlanmış, finansal hizmetlere erişimde zorluk çeken ve finansal hizmetlerden yeterince yararlanamayan nüfusun ihtiyaçlarını dijital araçlarla karşılayan finansal hizmetleri kapsamaktadır. Ayrıca, müşteriler için uygun maliyetli, sağlayıcılar için sürdürülebilir ve maliyet tasarrufu sağlayan finansal hizmetleri de içermektedir (Güz ve Poyraz 2024: 701).

Finans ve bankacılık sistemleri, dijital finansal teknolojilerle daha verimli hale gelmektedir. Finans ve bankacılık sektöründe dönüşüme neden olan dijital finans, kişisel bilgisayarlar, cep telefonları, diğer giyilebilir ve mobil teknolojik cihazlar, internet ve dijital ödeme sistemleri aracılığıyla sunulan finansal hizmetleri ifade etmektedir. Finansal hizmetlerin dijitalleşmesi, bu hizmetlerin işlem maliyetlerinin

geleneksel bankacılık hizmetlerine kıyasla daha uygun ve ekonomik olmasını sağlamaktadır. Böylelikle, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki düşük gelirli ve yoksul insanlar resmi finansal sisteme dahil edilerek, daha rahat ve güvenli bankacılık hizmetlerinden yararlanmaktadır. Böylece, finansal sisteme dahil olan bu insanlar para biriktirerek krediye daha kolay erişmektedir. Dijital finans, finansal kararların daha hızlı alınması, kişisel finans üzerinde daha fazla kontrol sahibi olunması ve daha hızlı ve kolay ödeme alma ve yapma imkânı sağlanması açısından da müşterilere birçok avantaj sunmaktadır. Ancak, dijital bir finansal ortamın sağlanabilmesi için finansal teknoloji sağlayıcıları, finans-bankacılık kurumları, ajanslar, mobil şebeke operatörleri, gerekli teknolojik altyapı, perakende zincirleri, müşteriler ve bunların sisteme katılımı gibi farklı aktörlerin varlığı ve sürece katılımı sağlanması gereken unsurlar arasında yer almaktadır. Bir araştırmaya göre özellikle mobil finansal hizmetlerin finansal kapsayıcılık üzerinde olumlu bir etkisi olduğu, ancak bu etkinin ülkeden ülkeye değiştiği belirtilmektedir (Güz ve Poyraz 2024: 701-702).

2.2.1. Finansal Dijitalleşme Hizmetlerinin Yaygınlaşması

Mobil telefonlar ve internet, yeni bir nesil finansal hizmetlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu hizmetlerin kullanımı, her zaman ileri teknolojiye sahip cihazları gerektirmez. Sahra Altı Afrika'da, basit metin tabanlı mobil telefonlar bile mobil para hesaplarının yayılmasını mümkün kılmıştır. Benzer hizmetler, gelişmekte olan dünyanın diğer bölgelerinde de mevcuttur. Bazı gelişmekte olan ekonomilerde ise, akıllı telefon teknolojisi giderek daha fazla sayıda işlemin finansal kuruluş hesapları üzerinden yapılmasına olanak tanımaktadır. Ancak mobil telefonlar ve internet, yalnızca gerekli altyapı sağlandığında finansal kapsayıcılığı artırabilmektedir. Fiziksel altyapı, örneğin güvenilir elektrik ve mobil ağlar bu süreçte kilit rol oynamaktadır. Ağ kesintileri ya da diğer teknik sorunlar dijital ödemelerin güvenilirliğini zayıflatırsa, insanlar bu sistemleri kullanmak istemeyebilir. Aynı zamanda finansal altyapı da gereklidir. Bu, yeterli bir ödeme sistemi ile ödemeleri ülkenin hem kentsel hem kırsal tüm bölgelerine ulaştıracak fiziksel bir ağ anlamına gelmektedir (Demirguc-Kunt vd., 2018: 89).

Nakit ödemelerin dijitalleştirilmesi, yalnızca hesap sahiplerini hesap kullanmaya teşvik etmekten ibaret değildir. Güvenli, uygun maliyetli ve kolay

erişilebilir ürünler ile işlevlerin yaygın olarak sunulabildiği bir ortam yaratmak için hükümetler, telekomünikasyon sağlayıcıları, ödeme işlemcileri ve finansal hizmet sağlayıcıları (fintekler dâhil) gibi aktörler tarafından desteklenen finansal altyapıya da ihtiyaç vardır. Bu alanda, mobil para hesabı sağlayıcıları, finansal kurumlar ve üçüncü taraf ödeme hizmeti sağlayıcıları tarafından sunulan dijital ürün ve hizmetlerin daha geniş ölçekte erişilebilir hâle gelmesiyle ilerleme kaydedilmektedir ve bu süreç mobil telefonlar, uygulamalar ve internet aracılığıyla yürütülmektedir. Ancak, mobil telefonlar ve internet yalnızca güvenilir elektrik, veri bağlantısı ve mobil ağ altyapısına sahip yerlerde hesap kullanımını kolaylaştırabilir. Ağ kesintileri veya diğer teknik sorunlar nedeniyle dijital ödemeler güvenilir bulunmazsa, insanlar bu tür ödeme yöntemlerini kullanma konusunda isteksiz olabilir. Bu durum, daha geniş iş ortamının finansal erişimi mümkün kılan bir unsur olmasının yalnızca bir örneğidir (Demirguc-Kunt vd., 2021: 113).

Son dönemde COVID-19 krizi, mobil paranın rolünün artmasına neden olmuştur. Örneğin, Kenya ve Tanzanya gibi Doğu Afrika ülkelerine kıyasla mobil para kullanımının daha düşük olduğu Batı Afrika'da, bireyler bulaşma riskini azaltmak amacıyla nakit işlemlerden uzaklaşmaktadır. Bazı ülkelerde hükümetler veya mobil para sağlayıcıları, mobil para hesapları açmanın önündeki engelleri azaltarak bu sürece destek olmuştur (Barajas vd., 2020: 21).

İnternetin kullanılabilirliği büyük önem taşımaktadır, çünkü dijital finansal hizmetlere erişimi artırmaktadır (Njanike ve Mpofu, 2023: 96). Aynı zamanda bankacılık hizmetlerine erişimi olmayan kesimlerin FinTek ile etkileşime girmesindeki engelleri azaltmaktadır. İnternetin yaygın kullanımı finansal ürünlere erişimi kolaylaştırmakta, finansal okuryazarlığı geliştirmekte ve yeterince hizmet alamayan kesimlere ulaşabilen FinTek yeniliklerini desteklemektedir. Sonuç olarak, sürdürülebilir finansal ekosistemlerin oluşmasına katkıda bulunmaktadır (Ul-Durar vd., 2025: 2).

Teknoloji, finansal hizmetlerin tüketicilere daha yakın bir şekilde sunulmasını mümkün kılmaktadır. Kanıtlar, teknolojinin mesafe engellerini aşabileceğini ve kullanıcıların finansal hizmetlere erişmesini sağlayabileceğini göstermektedir. İlgili sonuçlar, kartlı ödemelerin Meksika'daki kullanıcılar için mesafe etkisini önemli

ölçüde azalttığını göstermektedir. Benzer şekilde, araştırmacılar mobil paranın da aynı etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Ancak altyapı eksiklikleri bir engel teşkil etmektedir. Kırsal alanlarda mobil bankacılığın gerçeğe dönüşmesi için daha iyi internet bağlantıları ve daha ucuz veri tarifeleri gerekmektedir (Simatele ve Maciko 2022: 16).

Dijitalleşme, özellikle yeterince hizmet alamayan kesimler için daha geniş ve uygun maliyetli erişim sağlayarak finansal tabana yayılmayı önemli ölçüde artırmaktadır. Dijital teknoloji, finansal hizmetlere erişimi artırarak, işlem maliyetlerini en aza indirerek ve finansal sistemlerin verimliliğini iyileştirerek finansal tabana yayılmanın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini güçlendirmede kritik bir rol oynamaktadır (Daud vd., 2024: 4). Bu doğrultuda dijital teknoloji, bireylerin ve işletmelerin ekonomiye daha aktif katılımını teşvik ederek finansal tabana yayılmayı artırmaktadır (Song vd., 2024: 2).

Günümüzde internet kullanımı, finansal tabana yayılmanın en önemli unsurlarından biri haline gelmektedir. İnternet, geleneksel bankacılık altyapısının sınırlı olduğu ve çoğunlukla uzak veya yeterince hizmet alamayan bölgeleri içeren alanlarda finansal hizmetlerin sunulması için yeni fırsatlar yaratmaktadır. Ek internet erişimi, bu hizmetlerin erişim alanını ve etkinliğini önemli ölçüde artırarak, bireyler ile küçük işletmelerin finansal sisteme tam katılımını sağlamaktadır. Bu bağlamda, teknoloji politika yapıcılar için önemli bir avantaj sunarak, söz konusu hizmetlere en çok ihtiyaç duyan kesimlerin coğrafi konumdan bağımsız olarak bunlardan yararlanmasını mümkün kılmaktadır (Ul-Durar vd., 2025: 10-11).

Mobil telefonlar ve internet, yalnızca güvenilir fiziksel altyapı örneğin kesintisiz elektrik ve mobil ağlar ve finansal altyapı örneğin finansal kurumlar ile mobil para sağlayıcıları arasında birlikte çalışabilirliği olan yeterli bir ödeme sistemi ile kullanıcıların kimliğini tanıma ve doğrulama mekanizmaları ile desteklenmesi durumunda finansal kapsayıcılığı artırabilir. Finansal altyapı aynı zamanda ödemelerin ülke ekonomisinin tüm köşelerine ulaştırılmasını sağlayan fiziksel bir ağı, tüketicileri koruyan, hesapları etkin biçimde kullanabilmeleri için gerekli finansal okuryazarlık becerilerini geliştirmelerine yardımcı olan düzenlemeleri ve finansal hizmet

sağlayıcıların kaliteli hizmet sunmaları yönünde teşvikler oluşturan mekanizmaları da içermektedir (Demirguc-Kunt vd., 2021: 126).

Global Findex verileri, cep telefonları ve internetin, finansal hizmetlere erişemediklerini belirten bankasız yetişkinlerin karşılaştığı bazı engellerin aşılmasına büyük ölçüde yardımcı olabileceğini göstermektedir. Örneğin, dijital finansal hizmetler, finansal kurumlarla müşterileri arasındaki mesafeyi azaltabilir. Ayrıca, finansal hizmet sunmanın maliyetini düşürerek, hesap sahibi olmama gerekçesi olarak yüksek maliyetleri gösteren bireyler için dijital teknoloji faydalı olabilir (Demirguc-Kunt vd., 2018: 92).

2.3. Finansal İstikrar

Finansal istikrar, ekonomik büyümeyi etkileyen faktörlerden biridir ve ampirik literatürde önemli bir tartışma konusu olmuştur. Bu durum, para politikası yapıcıları için büyük önem taşımaktadır, çünkü finansal istikrara yönelik stratejiler geliştirmelerine olanak tanımaktadır. Gelişmiş ülkeler riskleri azaltacak çeşitli seçeneklere sahipken, düşük gelirli ülkeler finansal istikrarsızlığın olumsuz etkilerine karşı görece daha savunmasız bir konumda bulunmaktadır. Finansal istikrar, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınmanın önemli bir göstergesi olup, düzenleyiciler ve politika yapıcılar için öncelikli bir odak noktası haline gelmektedir (Putri vd., 2024: 217).

Günümüz finansal politika yapımında, finansal sistemin istikrarının sağlanması hedefi, giderek daha fazla biçimde finansal tabana yayılmanın teşviki ile birlikte ele alınmaktadır Artan sayıda kanıt, finansal kapsayıcılık düzeyinin finansal sistemlerin istikrarı üzerinde önemli etkiler yaratabileceğini göstermektedir (Arebo vd., 2024: 3). Tarihsel olarak finansal otoritelerin temel önceliği, büyük ölçüde finansal istikrarın korunması olmuştur (Schinasi 2005). Ancak son on yılda, uluslararası kurumlar ve politika yapıcılar tarafından yürütülen çeşitli girişimlerin etkisiyle, finansal tabana yayılma, istikrar, ve tüketici koruması gibi amaçları tamamlayan önemli bir politika hedefi olarak ön plana çıkmıştır (Hannig ve Jansen 2010: 2).

Finansal tabana yayılma, ekonomik büyüme ve finansal istikrar üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Finansal kapsayıcılık ve finansal istikrar genellikle bir

arada bulunmakta ve birbirini tamamlamaktadır. Nüfusun büyük bir bölümünün finansal sistemin dışında kalması durumunda, finansal istikrar sürdürülebilir olmayacaktır. Öte yandan, finansal kapsayıcılık, finansal hizmet kullanıcılarının—özellikle de kredi alanların—tamamının kredi değerliliğine sahip olmaması nedeniyle kredi ve likidite risklerine yol açarak finansal istikrarı tehlikeye atmaktadır (Jima ve Makoni 2022: 3).

Finansal katılım, uygun maliyetle finansal ürün ve hizmetlere (örneğin ATM, mevduat, ATM makineleri vb.) evrensel erişim olarak tanımlanmaktadır (Sarma, 2008: 3). İstikrarlı bir finansal sistem, ülkedeki finansal kurumlar ve finansal altyapı içinde finansal aracılık süreçlerini yerine getirmektedir (Kamal vd., 2021: 519). Finansal istikrar ise, finansal kurumlar ve ödeme sistemlerinde finansal şoklara karşı direnç gösterebilme kapasitesi olarak tanımlanmaktadır (Motelle ve Biekpe 2015: 102).

Yüksek maliyetli ve kayıt dışı finansal mekanizmalara olan bağımlılığı azaltarak, işlem ve ödeme yönetimini iyileştirmekte ve kırsal ile marjinal bölgelerin ekonomik entegrasyonunu güçlendirmektedir. Finansal kapsayıcılığın teşvik edilmesi, yalnızca resmî finansal hizmetlere erişimi artırmakla kalmayıp, bireylerin kayıt dışı finansal kurumlara yönelme olasılığını da azaltmaktadır. Bu durum, kayıt dışı finansal arzın azalmasına ve dolayısıyla zamanla kayıt dışı finansal piyasanın daralmasına yol açmaktadır. Sonuç olarak, bu süreç genel finansal sistemin istikrarını desteklemektedir (Talbi ve Sebai 2025: 2).

Finansal kapsayıcılık ile finansal istikrar genellikle birlikte var olmakta ve birbirlerini tamamlayıcı bir rol oynamaktadır. Finansal sistemin dışında kalan geniş bir nüfus kesimi söz konusu olduğunda, finansal istikrarın sürdürülebilirliği mümkün görünmemektedir. Öte yandan, finansal kapsayıcılık, tüm finansal hizmet kullanıcılarının özellikle de borçluların kredi değerliliği taşımaması durumunda, kredi ve likidite riskleri doğurarak finansal istikrarı tehlikeye atmaktadır (Putri vd., 2024: 217).

Finansal tabana yayılma girişimlerinin daha yüksek kaynak ve finansal aracılık verimliliğini teşvik ettiği öne sürülmektedir. Bu durum, ancak bir ülkenin sağlam bir

finansal altyapı kurması ve güçlendirilmiş finansal sektör düzenleme ve denetimi tesis etmesi halinde, finansal istikrarı artırmaktadır (Damane ve Ho 2024: 6-5).

Ulusal merkez bankaları, finansal istikrarı Finansal İstikrar Raporları (FSR) aracılığıyla değerlendirmektedir. Bu değerlendirmelerde, kurumsal düzeyde Finansal Sağlamlık Göstergeleri (FSI) incelenmekte ve sistemik düzeye kadar toplulaştırılmaktadır. IMF tarafından 1990'ların sonlarında başlatılan FSI'ler, bir ülkenin finansal istikrarına yönelik riskleri değerlendirmek ve finansal kurumların, işletmelerin ve hane halklarının finansal sağlamlığını analiz etmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu göstergeler, bir ülkenin finansal kurumlarının yanı sıra işletmeleri ve hane halklarının genel finansal istikrarı ve sağlığına dair bütüncül bir değerlendirme sunmaktadır (Damane ve Ho 2024: 4).

Kuramsal literatür, finansal kapsayıcılık ile finansal istikrar arasındaki ilişkiye dair çeşitli bakış açıları sunmaktadır. Bu perspektiflerden ilki, güçlü bir finansal kapsayıcılığın finansal istikrarı teşvik eden bir unsur olduğunu ve "daha fazla finans, daha fazla istikrar" anlayışıyla örtüştüğünü ileri sürmektedir. Erişilebilirlik, karşılanabilirlik ve sürdürülebilirlik ilkeleriyle tanımlanan finansal kapsayıcılık, küçük ölçekli işletmelere ve kırsal topluluklara finansal hizmetlerin sunulmasını mümkün kılarak kaynak tahsisinin etkinliğini artırmakta ve böylece finansal istikrarı güçlendirmektedir (Talbi ve Sebai 2025: 2).

Bunun yanı sıra, finansal tabana yayılmanın finansal sistemin istikrarı üzerinde bazı olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Örneğin, kredi standartlarının düşmesine neden olarak finansal kurumların alt sınıflar tarafından erişilebilir hale gelmesini sağlamaktadır. Bankacılık hizmetlerinden faydalanamayan kesimlere yönelik kredi gerekliliklerinin azaltılması, finansal istikrarı olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, hükümetin kırsal bölgelerde finansal kurumların kurulmasına yönelik standartları düşürme çabası, bankaların itibar kaybına neden olabilmektedir. Mikro finans kuruluşlarının özel ve katı düzenlemeleri nedeniyle de sistemde istikrarsızlık ortaya çıkabilmektedir (Putri vd., 2024: 214).

Aynı zamanda, dikkatsiz borçlanma, aşırı kredi verme ve fonların kötüye kullanımı gibi olumsuz sonuçlara yol açarak finansal istikrarı zayıflatmaktadır. Örneğin, finansal kuruluşların kredi verme eşiklerini düşürmesi, aşırı borçlanmayı

teşvik ederek, finansal risklerin yayılmasına neden olmakta ve sistemik krizleri tetiklemektedir (Talbi ve Sebai 2025: 2). Buna ek olarak, bir ya da birden fazla finansal kurumun aynı borçluya sürekli olarak kredi vermesi, kredi risklerini daha da artırarak finansal sistemin istikrarını tehlikeye sokan olumsuz dışsallıklar yaratmaktadır (García 2016: 94)

Finansal kapsayıcılığın finansal istikrara olan olumsuz etkisi, genel olarak Aşırı Finansal Katılım teorisiyle açıklanabilir. Aşırı finansal katılım, ekonomik aktörlere gelir düzeyi veya risk profili dikkate alınmaksızın finansal sektör ve ürünlerine erişim sağlandığı durumları ifade eder. Bu teori, finansal erişim kısıtlarının tamamen ortadan kaldırılmasını savunan çeşitli gerekçelere dayanmaktadır. Ancak bu durum, örneğin kimlik doğrulama prosedürleri gibi yasal engellerin tamamen kaldırılması halinde, finansal sistemin bütünlüğünün ihlaliyle sonuçlanmaktadır. Bu nedenle aşırı finansal katılımdan kaçınılması, dolandırıcılık gibi dışsal olumsuzlukların önüne geçilmesi açısından önemlidir. Bu teoriye göre, finansal hizmetlere erişimin ve kullanımın gelir düzeyi veya risk seviyesi gözetilmeksizin sorumsuzca teşvik edilmesi, finansal istikrarı tehlikeye atmaktadır (Damane ve Ho 2024: 6).

Finansal istikrar ve finansal kapsayıcılık arasındaki ilişkinin göz ardı edilmesi, yüksek maliyetli finansal krizler ya da süregelen finansal dışlanma gibi ciddi sonuçlara yol açabilmektedir (Arebo vd., 2024: 3). Schoenmaker (1996), finansal sektör içerisindeki bireysel başarısızlıkların bulaşı etkiler yaratarak, finansal kuruluşların çöküşünden kaynaklanan yaygın bir istikrarsızlığa neden olabileceğini vurgulamaktadır. Bu tür durumlarda, tek bir kurumun iflası, yatırımcı güveninin zedelenmesine ve mevduatların hızla çekilmesine (bankadan kaçış) yol açacak şekilde zincirleme etkiler doğurabilmektedir. Dolayısıyla, finansal sistemin işleyiş dinamiklerini ve istikrar düzeyini anlamak açısından bulaşı riskinin kavranmasının son derece önemli olduğu vurgulanmaktadır (Huynh vd., 2019: 106). Bu bağlamda, politika yapıcıların finansal kapsayıcılığı teşvik etme ile istikrarı sağlama arasındaki ödünleşim ve sinerjileri dikkatle dengelemeleri gerekmektedir (Damane ve Ho 2024: 14).

Finansal kapsayıcılık (FI), finansal istikrarın belirleyicilerinden biri olarak geniş ölçüde kabul görmekle birlikte, mevcut çalışmalar bu ilişkiye dair farklı bakış açıları sunmaktadır. Hâkim görüşlerden biri, FI'nın mevduat tabanını genişleterek likidite riskini azaltması ve ekonomik dayanıklılığı güçlendirmesi yoluyla finansal istikrarı artırdığını savunmaktadır. Diğer taraftan bazı çalışmalar ise, daha önce bankacılık sistemi dışında kalan bireylere kredi sağlanmasının temerrüt oranlarını artırabileceğini ve bu durumun finansal kuruluşların istikrarını tehdit edebileceğini belirtmektedir. (Arebo vd., 2024: 4).

Finansal aracılık teorisi, bankaların tasarruf sahipleri ile borçlular arasındaki bağlantıyı kurarak finansal kapsayıcılığı kolaylaştırmadaki kritik rolünü vurgulamaktadır. Bankalar; likidite sağlama, riskleri yönetme ve bilgi asimetrisini azaltma işlevleri aracılığıyla sermayenin etkin tahsisine ve risklerin azaltılmasına katkıda bulunarak genel finansal istikrarı güçlendirmektedir (Arebo vd., 2024: 5). Bu teori, özellikle finansal dışlanmanın yaygın olduğu gelişmekte olan ekonomilerde, finansal erişimin genişletilmesi yoluyla bankaların müşteri tabanlarını artırarak, mevduat hacmini büyüterek ve daha dayanıklı bir finansal sistem oluşturarak performanslarını iyileştirebileceklerini ileri sürmektedir (Kim vd., 2016: 1-2). Bu durum, bilgi asimetrisini azaltarak piyasa aksaklıklarının da azalmasına katkı sağlamaktadır (Oanh vd., 2023: 2).

Makroekonomik açıdan finansal tabana yayılma, ekonomik büyümeyi teşvik eden, eşitsizliği azaltan ve finansal istikrarı artıran "yaratıcı yıkımın" itici gücü olarak görülmektedir. Ancak mikro düzeyde ise tablo değişmektedir. Aşırı finansal kapsayıcılık, fonların kötüye kullanımı ve kasıtlı ödeme gecikmeleri gibi fırsatçı davranışlara yol açabilmektedir. Bu da finansal istikrarı zedeleyebilmektedir (Hua vd., 2023: 169).

2007-2009 Küresel Finansal Krizinden çıkarılan önemli bir ders, bir yandan krediye layık olmayan ekonomik aktörlere verilen kredilerin hızlı artmasının finansal istikrarın önemli ölçüde bozulmasına yol açabileceğini göstermektedir (Morgan ve Pontines, 2014: 3). Tersine, daha önce bankacılık hizmetlerinden yararlanamayan veya finansal olarak dışlanmış ekonomik aktörlerin finansal hizmet ve ürünleri daha fazla

kullanması, finansal kurumların risklerini çeşitlendirmelerine yardımcı olarak finansal istikrara teşvik edebilmektedir (Damane ve Ho 2024: 2).

Güçlü bir finansal altyapının işleyişi aracılığıyla tasarrufların ve yatırımların daha verimli, güvenli ve şeffaf hale getirilmesi ekonomik sürdürülebilirliğe katkıda bulunarak para ile finansal istikrarı desteklemektedir. Daha önce yeterince bankacılık hizmeti alamamış ve hizmete erişimi sınırlı ekonomik aktörlerin, finansal ürün ve hizmetlere sürdürülebilir ve güvenli bir şekilde daha geniş erişim elde etmeleri mümkün hale gelmektedir. Buna göre, finansal ürün ve hizmetlerin tüm ekonomik aktörlere sunulması gerekirken, bunun sorumlu ve sürdürülebilir bir şekilde yapılmasının sağlanması önemlidir; zira kontrolsüz finansal erişim genişlemesi istikrarsızlığa yol açabilmektedir (Damane ve Ho 2024: 3).

Finansal tabana yayılmanın artmasının bilgi asimetrisi, yüksek işlem ve bilgi maliyetleri ile kredi temerrüt riskini artırabileceğini ortaya koymaktadır. Finansal kurumlar, düşük gelirli bireyler ve KOBİ'lerin katılımını artırmak amacıyla uzak bölgelere erişmeye çalışırken, finansal sistemde verimsizlikler meydana gelmektedir (García 2016: 91)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÜLKE ÖRNEKLERİ İLE FİNANSAL TABANA YAYILMA

Finansal tabana yayılma için bazı ülkelerde yasal düzenlemeler başlatılmıştır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde, Toplumsal Yeniden Yatırım Yasası (1997) bankaların faaliyet gösterdikleri bölgelerde kredi sunmalarını ve sadece zengin mahalleleri hedef almalarını yasaklamaktadır. Fransa'da, Dışlanma Yasası (1998) bireylerin banka hesabı açma hakkını vurgulamaktadır. Birleşik Krallık'ta, finansal kapsayıcılığın gelişimini izlemek amacıyla 2005 yılında hükümet tarafından bir "Finansal Kapsayıcılık Görev Gücü" oluşturulmuştur. Bankacılık sektörü de finansal kapsayıcılığın teşvik edilmesinde öncü bir rol üstlenmektedir. Alman Bankacılar Birliği, 1996 yılında temel bankacılık işlemlerini kolaylaştıran "herkes için" cari banka hesabı sağlayan gönüllü bir kod getirmektedir. Güney Afrika'da, Güney Afrika Bankacılık Birliği tarafından 2004 yılında finansal dışlanma yaşayan kişiler için "Mzansi" adlı düşük maliyetli bir banka hesabı başlatılmıştır. Hindistan'da, Hindistan Merkez Bankası (RBI), düşük mevduat ve kredi için "basit" hesaplar ve "Genel Kredi Kartları" gibi daha fazla finansal kapsayıcılık sağlamak için çeşitli önlemler almaktadır. Bazı ülkelerde, finansal hizmetlerden mahrum kalanlara ulaşmak için mikrofinans kurumları ve "Kendi Kendine Yardım Grupları" gibi alternatif finansal kurumlar da teşvik edilmektedir (Sarma ve Pais 2011: 614).

Çok sayıda ulusal ve uluslararası kurum, finansal kapsayıcılık (FI) ile mevcut durum arasındaki farkı kapatmak amacıyla önemli politika girişimleri ve programlar yürütmektedir. Yaklaşık 35 ülke, sürdürülebilir büyümeyi hızlandırmak için Ulusal Finansal Kapsayıcılık Stratejisi (National Financial Inclusion Strategy - NFIS) benimsemiştir. Bazı ülkeler ise NFIS'lerini değiştirmiş ve yeniden yapılandırmıştır (Pandey vd., 2022: 5).

Bunun yanı sıra, İtalya gibi ülkelerde çeşitli programlar aracılığıyla yoksulluk seviyelerinin azaltıldığı görülmektedir (Sapienza 2022: 357–384). Nepal hükümeti tarafından kadın hane reislerine yönelik sunulan kolay erişimli finansal hizmetler ve

sıfır bakiye tasarruf hesapları gibi diğer programlar, kadınların yaklaşık %84'ünün banka hesabı açmasını sağlamıştır (Prina 2013: 16).

2010 yılında Seul'de düzenlenen G20 Zirvesi'nde finansal tabana yayılma, küresel kalkınma gündeminin temel unsurlarından biri olarak kabul edilmiştir (Zins ve Weill 2016: 1). 2014 ve 2017 yıllarında güncellenen G20 Finansal Tabana Yayılma Eylem Planı, tüm ülkelerdeki tüm bireylerin, özellikle de yoksullar, kadınlar, gençler ve kırsal bölge sakinleri için finansal tabana yayılmayı arttırma çabalarını desteklemeye devam etmektedir (Karakuş 2019: 148).

3.1. Kırılgan Beşli Ülkeleri

Mayıs 2013'te Amerika Birleşik Devletleri tarafından yapılan, varlık alımlarının azaltılmasına yönelik açıklama, uluslararası piyasalar tarafından küresel fon bolluğunun azalacağı şeklinde yorumlanmıştır. Küresel likiditenin bol olduğu dönemlerde, ucuz ve uzun vadeli finansman kaynaklarına kolayca erişebilen bazı gelişmekte olan ekonomiler önemli ekonomik büyüme oranları yakalamıştır. Ancak küresel likiditedeki bu "ilkbahar dönemi"nin sona ermesi, uluslararası piyasalardan fon teminini zorlaştırmış ve borçlanma maliyetlerini artırmıştır. Bu durumla karşı karşıya kalan bazı gelişmekte olan ülke para birimleri, ABD doları karşısında değer kaybetmeye başlamıştır (Bayraktar vd., 2016: 30).

Morgan Stanley, Ağustos 2013'te yayımladığı bir raporda bazı gelişmekte olan ülkelerin Türkiye, Brezilya, Endonezya, Hindistan ve Güney Afrika para birimlerinin ABD Merkez Bankası (FED) politikalarından önemli ölçüde etkilendiğini ve kırılgan bir yapıya sahip olduklarını belirtmektedir. Morgan Stanley analisti James Lord, bu ülke grubunu "Kırılgan Beşli" olarak tanımlamaktadır. O tarihten itibaren bu beş ülke bu isimle anılmaktadır. Bu beş ülke, cari açık ve enflasyon sorunlarının yanı sıra düşük ekonomik büyüme potansiyeli nedeniyle FED politikalarına oldukça bağımlı hale gelmiştir. Bu ülkeler, ekonomik büyümeyi sürdürmek için yabancı yatırıma olan bağımlılıkları nedeniyle, ulusal para birimleri dolara karşı değer kaybetmektedir (Kovacı ve Şen 2022: 839).

Kırılgan Beşli terimi, 2008 yılında gerçekleşen küresel ekonomik krizden etkilenen gelişmiş ülkelerde 2011 sonrası başlayan toparlanma süreciyle birlikte ortaya

çıkmıştır. 2008 krizinin ardından gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan belirsizlik ve ekonomik yetersizlikler nedeniyle, yabancı sermaye, görece güçlü kalmayı başaran gelişmekte olan ülke ekonomilerini tercih etmiştir. Ancak gelişmiş ülkelerde yaşanan iyileşmelerle birlikte bu durum tersine dönmüş ve yabancı sermaye yeniden gelişmiş ülkelere yönelmeye başlamıştır (Bayraktar vd., 2016: 30).

Tablo 1. Kırılgan Beşli Ülkelerinin Ekonomik Analizi (2024)

	Türkiye	**Hindistan**	**Endonezya**	**Brezilya**	**Güney Afrika**
Nüfus (Milyon)	85.519	1.441.720	281.604	212.584	63.202
Nominal GSYH (Milyar $)	1.437.406	4.187.017	1.429.743	2.125.958	410.338
Kişi Başı NGSYH (Bin $)	15.666	2.698	4.981	10.296	6.377
Enflasyon (%)	58.506	4.668	2.300	4.367	4.426
İşsizlik (%)	8.700	4.939	4.910	6.925	32.800
Bütçe (GSYH'nın %'si)	-5.202	-7.377	-2.292	-6.626	-6.054
Kamu Net Borcu (GSYH'nın %'si)	20.012	82.500	37.666	61.481	73.383
Cari İşlemler Dengesi (GSYH'nın %'si)	-0,758	-0,793	-0,634	-2.818	-0,644

Kaynak: IMF World Economic Outlook Database, https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2025/april/weo-report (Erişim Tarihi: 10.08.2025)

Kırılgan Beşli ülkeleri nüfus verileri, GSYH, KGSYH, enflasyon, işsizlik, bütçe, kamu net borcu, cari işlemler dengesi verilerinden oluşan ekonomik göstergeleri yukarıdaki tablo 1'de gösterilmiştir.

Hindistan, 1,44 milyar kişi ile en kalabalık ülke, onu 281 milyon nüfusu ile Endonezya takip etmektedir. Güney Afrika 63 milyon ile en az nüfusa sahip ülkedir. Kişi başına düşen gelirde ön plana çıkan ülke yaklaşık 15,6 bin dolarla Türkiye olurken onu 10,2 bin dolar ile Brezilya takip etmektedir. 2024 yılında en yüksek enflasyon oranına sahip ülke % 58,5 ile Türkiye'dir. Güney Afrika, % 32,8 ile yapısal ve kronik nitelikte en yüksek işsizlik oranına sahiptir. Bütün ülkelerinin bütçelerinin açık verdiği görülmektedir. Kamu net borcu, Hindistan'da % 82,5 ve Güney Afrika'da % 73,38 oranıyla en yüksek ülkelerdir. Türkiye % 20,01 ile en düşük kamu borç oranına sahip ülke konumundadır. Tüm ülkeler cari açık vermektedir.

3.2.Kırılgan Beşli Ülkeleri ve Finansal Tabana Yayılma

Finansal tabana yayılma, ekonomideki tüm bireyleri finansal sistemin içine dahil etme süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşım, bireylerin sistemin sunduğu tüm imkânlardan yararlanma fırsatına sahip olmasını amaçlamaktadır. (Doğan ve Güler 2021: 2).

Kırılgan Beşli ülkelerinin bu çalışmaya konu edilmesinin iki temel nedeni bulunmaktadır:

1. Bu ülke grubunun yüksek düzeyde ekonomik ve sosyal kırılganlığa sahip olması ve buna bağlı olarak ortaya çıkan hassasiyetlerin finansal erişimi engellemesi,
2. Kırılgan beşli ülkeleri genellikle büyük nüfuslara ve çeşitli demografik, sosyal ve ekonomik yapılara sahip olması nedeniyle finansal tabana yayılma stratejilerinin etkisi daha önemli hale gelmektedir.

Finansal tabana yayılma, bireylerin tasarruf etmesine, yatırım yapmasına ve finansal risklere karşı kendilerini koruyabilmelerine imkân tanımaktadır. Dolayısıyla, finansal kapsayıcılığın yetersizliği, sosyo-ekonomik ilerleme fırsatlarını engellemekte ve yoksulluğun devamlılığını sağlamaktadır (Xie vd., 2024: 2-3).

3.3. Kırılgan Beşli ve Finansal Tabana Yayılma Göstergeleri

Tezin bu bölümünde finansal tabana yayılmanın göstergeleri kırılgan beşli ülkeleri temel alınarak yürütülmektedir. Bu ülkeler Türkiye, Hindistan, Endonezya, Brezilya ve Güney Afrika'da; hesap sahipliği, kredi veya banka kartı sahipliği, resmi bir finansal kurumdan tasarruf ve borçlanma, dijital ödemeler ve mobil para hesabı kullanımlarını Dünya Bankası Global Findex verilerine göre incelenmekte ve bu verilere göre ülkeler karşılaştırılmaktadır.

3.3.1.Türkiye'de Finansal Tabana Yayılma

Türkiye 2009 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan "İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Stratejisi ve Eylem Planı" ile finansal ürün ve hizmet

çeşitliliğinin genişletilmesine yönelik politikalar benimsemiştir (Bozkurt ve Karakuş 2020: 102).

Haziran 2014'te Dünya Bankası tarafından Türkiye'de düzenlenen finansal tabana yayılma konferansının temel amacı, Türkiye'yi finansal tabana yayılma politikalarının tasarımı konusunda desteklemek, politika yapıcıları başarılı uluslararası deneyimler hakkında bilgilendirmek ve Türkiye'nin 2015 yılındaki G20 başkanlığına yönelik hazırlıklarını güçlendirmekti. Konferans kapsamında yayımlanan bildiride, finansal tabana yayılma genellikle finansal hizmetleri kullanan bireylerin ve işletmelerin oranı olarak tanımlanmaktadır (World Bank 2014).

Finansal tabana yayılma Türkiye'de de resmi bir hedef olarak içselleştirilmiştir. Gelişmekte olan bir pazar olarak Türkiye'de "Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları" başlıklı Başbakanlık Genelgesi 05.06.2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. G20'nin (Toronto Zirvesi) Yenilikçi Finansal Tabana Yayılma ilkelerini temel alan bu genelge, finansal ürün ve hizmetlerin tüm bireylere ve işletmelere yaygınlaştırılmasını, dışlanmış kişilerin finansal sisteme entegre edilmesini, finansal ürün ve hizmetlerin kalitesinin ve kullanımının artırılmasını ve nihayetinde finansal tabana yayılmanın geliştirilmesini amaçlamaktadır (Bozkurt vd., 2020: 102). Düzenleyici kurumlar da dahil olmak üzere devletin ekonomik kollarının koordinasyonunun artırılmasını ve finansal eğitim ve finansal tüketicilerin korunmasına yönelik reformlar ve eylemler konusunda devlet kurumları arasında iş bölümü yapılmasını öngörmüştür. Finansal kapsayıcılığı desteklemek için devletin yeniden yapılandırılmasını öneren genelge, devletin finansal okuryazarlık düzeyini artırmanın yanı sıra yeni finansal ürün ve hizmetlerin inovasyonunu desteklemeye çalıştığını belirtmektedir (Gürgen 2016: 336). İlgili genelgede yer alan eylem planları detaylı olarak incelendiğinde iki önemli konuya odaklanıldığı görülmektedir: (i) tüm toplumu kapsayan finansal eğitim ve (ii) tüketicilerin korunması olarak tanımlanmaktadır (Bozkurt vd., 2020: 102).

Yorulmaz (2013) tarafından yürütülen çalışma, Türkiye'de finansal kapsayıcılığın üç boyutunu ele almıştır. Çalışmanın temel bulguları, İstanbul'un en yüksek Finansal Kapsayıcılık Endeksi (FII) değerine sahip olduğunu, buna karşın

Orta-Doğu Anadolu'nun finansal kapsayıcılıkta en düşük değerini sergilediğini göstermektedir (Maity ve Majumder 2025: 16).

Türkiye'de de dijitalleşmenin ilk adımları 1986 yılında İstanbul'da ilk ATM'nin hizmete sunmasıyla başladı. 1997 yılında ilk internet bankacılığı hizmeti ve 2001 yılı itibarıyla da ilk mobil bankacılık hizmeti sunuldu. 2000'lerden itibaren birçok farklı ödeme sistemleri ve online alışveriş platformları geliştirildi. Sektör 35 yılı aşkın bir süre içerisinde birçok önemli düzenlemeye ve gelişmeye şahit oldu. Eurostat'ın verilerine göre, Türkiye'nin online bankacılık penetrasyonu 2022 yılı itibarıyla %51 seviyesine ulaştı. Yeni nesil finans teknolojilerinin devreye alınmasıyla finansal kapsayıcılık günden güne artmaktadır (TBB 2023: 86).

Türkiye FinTek sistemleri, güçlü bir bankacılık altyapısı, dijitalleşme trendleri ve düzenleyici destekle hızla artmaktadır. Ödeme sistemleri, dijital krediler, varlık yönetimi ve sigortacılık gibi alanlardaki yenilikçi çözümler, finansal hizmetlere erişimi kolaylaştırmakta ve sektördeki rekabeti artırmaktadır. Gelecekte, açık bankacılık, dijital bankacılık ve dijital para birimleri gibi alanlarda da kayda değer gelişmeler beklenmektedir (Umarbeyli ve Arabacıoğlu 2025: 93).

InsurTech (Insurance Technology Sigorta Teknolojisi) Sigorta sektörünü dijitalleştiren, süreçleri hızlandıran ve müşteri deneyimini iyileştiren teknolojilerdir. Sigorta şirketleri artık ülkemizde mobil uygulamalar üzerinden poliçe düzenleme, hasar takibi, risk analizi gibi hizmetler sağlamaktadır (Umarbeyli ve Arabacıoğlu 2025: 94).

WealthTech (Wealth Management Technology Servet Yönetimi Teknolojisi) Bireylerin ve kurumların yatırımlarını yönetmelerine yardımcı olan dijital çözümler. Türkiye'de Yatırım alışkanlıkları dijitalleşiyor; özellikle Z kuşağı için mobil uygulamalar üzerinden yatırım yapmanın önemi artmaktadır (Umarbeyli ve Arabacıoğlu 2025: 94).

PayTech (Ödeme Teknolojileri) Dijital ödeme sistemlerini ve alternatif ödeme çözümlerini kapsar. Türkiye, bu alanda oldukça gelişmiş bir pazardır. Dijital cüzdanlar, QR ile ödeme, sanal POS sistemleri yaygın biçimde kullanılıyor. Troy yerli ödeme sistemi olarak öne çıkıyor. Mobil ödeme çözümleri, özellikle e-ticaretin ve

küçük esnafın dijitalleşmesinde etkili oldu. BNPL (Şimdi Al, Sonra Öde) gibi modeller de gelişmeye başlamaktadır (Umarbeyli ve Arabacıoğlu 2025: 94-95).

Türk hükümeti, dijital altyapıyı geliştirmek, yeniliği teşvik etmek ve nüfusun dijital becerilerini artırmak amacıyla "Ulusal Teknoloji Girişimi" ve "Dijital Türkiye" stratejilerini başlatmıştır. Bu stratejiler, Türkiye'yi dijital teknolojilerde lider bir ülke haline getirmeyi ve küresel pazarda rekabetçi kalmasını sağlamayı hedeflemektedir (ITA 2024a).

Türkiye Cumhuriyeti, kamu sektörünün daha duyarlı, dirençli ve proaktif hale gelmesine yardımcı olmak için dijital teknoloji ve verinin kullanılmasının ulusal rekabet gücüne ve ekonomik büyümeye katkıda bulunduğunun bilincindedir. 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı sisteminin getirilmesiyle bu hedefe daha fazla önem verilmiş ve e-devletten dijital devlete geçiş için güçlü bir temel oluşturmak amacıyla Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (DTO) kurulmuştur (OECD 2023a: 15). Ofis "Dijital Devlet Stratejisi" adı altında farklı Türkiye'nin öncelikli ihtiyaçları ve uluslararası eğilimler dikkate alınarak stratejik uyum ve yönetişim, dijital beceriler, kamuda veri yönetimi, teknolojik altyapılar, hizmet tasarımı ve sunumu, dijital kapsayıcılık ve katılım başlıkları kapsamında sürdürülmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi 2023).

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Sermaye Piyasası Kurulunun da katkılarıyla 10- 11 Mart 2011 tarihlerinde İstanbul'da "Finansal Eğitim ve Finansal Farkındalık: Zorluklar, Fırsatlar ve Stratejiler" başlığı altında uluslararası bir konferans düzenlemiştir. Bu kapsamda, düzenlenen Konferansın finansal eğitim ve finansal farkındalık konularında ulusal ve uluslararası kurumlar arasındaki iş birliğini ve bilgi paylaşımını artırması ve Türkiye'de eksikliği duyulan ulusal finansal eğitim stratejisinin oluşturulmasına katkıda bulunması hedeflenmiştir (TCMB ve SPK 2011).

Türkiye Bankalar Birliği, finansal okuryazarlığa katkı sağlamak amacıyla "finansal okuryazarlık" sitesini açmıştır. Bu site üzerinden finansal eğitimler, anketler ve infografikler sunulmaktadır (TBB 2019).

Türk Sanayici ve İş adamları Derneği (TÜSİAD) gibi iş dünyası örgütleri, politika yapıcılar ve finans sektörü temsilcilerinin finansal eğitim ve okuryazarlığın ekonomiye genel olarak fayda sağlayacağına olan inancı nedeniyle finansal kapsayıcılık reform girişimlerini desteklemiştir (Gürgen 2016: 336).

Türkiye'de finansal okuryazarlıkla alakalı son gelişmeler ise, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) koordinasyonunda oluşturulan Finansal Okuryazarlık Platformu'nun hayata geçirilmesi ve bu kapsamda çeşitli kurumsal iş birliklerinin geliştirilmesiyle dikkat çekmektedir. Hazine ve Maliye Bakanı Mehmet Şimşek'in katılımıyla gerçekleştirilen tanıtım toplantısında, finansal okuryazarlığın bireylerin bilinçli yatırım kararları alabilmesi açısından kritik bir öneme sahip olduğu vurgulanmış ve bu konuda çeşitli kamu kurumları tarafından yürütülen çalışmalar ele alınmıştır (SPK 2024).

Tablo 2. Türkiye'de Finansal Tabana Yayılma Göstergeleri (2011- 2024)

%	2011	2014	2017	2021	2024
Hesap	57,6	56,68	68,59	74,09	81,55
Kredi veya Banka Kartı	57,39	50,24	65,72	59,59	79,35
Tasarruflar	4,17	9,11	22,82	9,55	27,45
Borçlanma	4,55	35,92	42,84	37,83	41,5
Dijital Ödeme	-	44,28	54,21	61,67	62,41
Mobil Hesap	-	0,08	16,41	18,28	23,32

Tabloda 2011–2024 yılları arasında Türkiye'de hesap sahipliği, kredi kartı, resmi bir finans kuruluşundan tasarruf yapanlar, borç alanlar ve dijital ödeme yapanların oranları gösterilmektedir. 2011 yılında % 57,6 olan hesap sahipliği 2024 yılında % 81,55'e ulaşarak hesap sahipliği son on yılda önemli ölçüde artmıştır. Bu durum Türkiye'de banka ya da finansal hizmetlere erişimin arttığını göstermektedir. Kredi kartı veya banka kartı sahipliğinde 2011 yılından 2021 yılına kadar dalgalanmalar gözlemlenmektedir. 2024 yılında kredi ve banka kartı sahipliği zirveye çıkmıştır. Bir resmi banka hesabında tasarruf yapanların oranı 2011 yılında % 4,17 iken 2017 yılında tasarruflar artmış ancak 2021 yılında tekrar düşüşe geçmiştir. 2024 yılında ise tekrar yükselmiştir. Burada resmi bir finansal hesapta tasarruf yapanların oranını göstermektedir. Borçlanma oranları ise 2011'de % 4,55 olan oran, 2014'de önemli şekilde artarak % 35,92'e çıkmış ve 2024 yılına kadar dalgalı seyretmektedir.

Kredi kartları hem bir ödeme aracı hem de bir kredi kaynağı olarak en yaygın borçlanma yöntemidir. Bu yüzden 2014'deki kredi kartı kullanımın artışıyla 2014'de belirgin şekilde borçlanma artışını ilişkilendirmek mümkündür. Yani krediye erişim artmış fakat aynı orantıda hane halkının borçlanma alışkanlıklarının da arttığı gözlemlenmektedir. Dijital ödemeler COVID-19 salgınının ardından gelişmekte olan ekonomilerde dijital ödeme yapan yetişkinlerin oranı arttığı bilinmektedir. 2014 yılında % 44,28 iken 2024 yılında % 62,41'e yükselmiştir. Hesap sahipliği ile doğru orantılı olarak artmıştır. Dijital ödemelerin artışı yetişkin bireylerin nakit para ile ödemelerinin azaldığını göstermektedir. Mobil para hesabı sahipliği 2014 yılında % 0,08'den 2024 yılında finansal teknolojinin de gelişmesiyle beraber % 23,32 oranına ulaşmıştır.

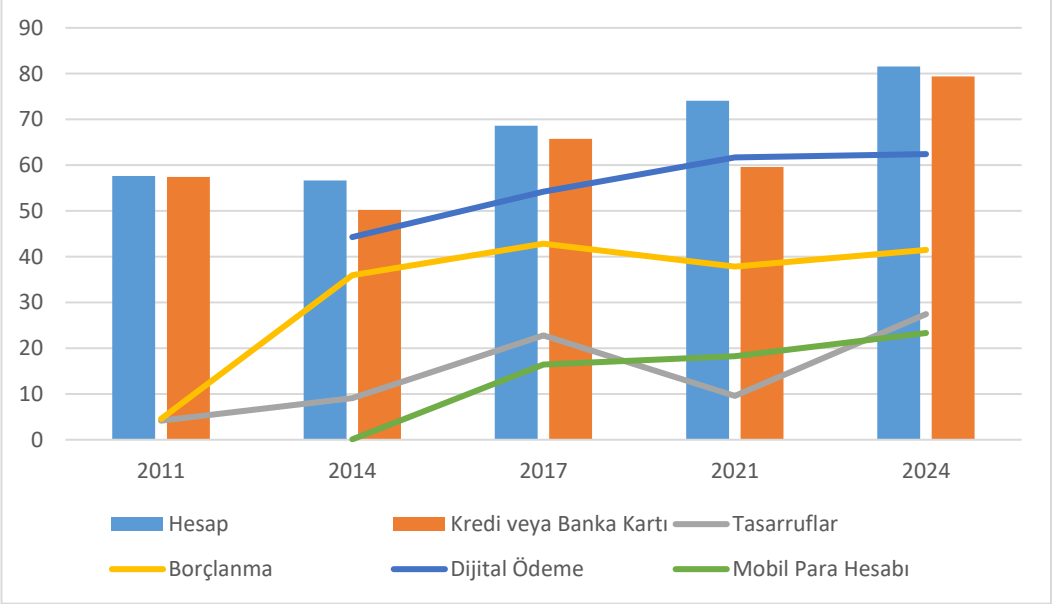

Şekil 3. Türkiye'de Finansal Tabana Yayılma Göstergeleri (2011-2024)

3.3.2.Hindistan'da Finansal Tabana Yayılma

Hindistan'da finansal tabana yayılmada işbirlikçi müdahale ilkeleri, ülkenin çeşitli ve karmaşık finansal yapısı göz önünde bulundurulduğunda özellikle önem kazanmaktadır. Ülkenin büyük nüfusu, belirgin kırsal-kentsel ayrımı ve farklı ekonomik gelişmişlik seviyeleri finansal kapsayıcılık açısından özgün zorluklar ve fırsatlar sunmaktadır (Khan ve Sahu 2024: 274).

Hindistan Merkez Bankası, finansal kapsayıcılığı artırmayı hedeflemiştir. Bu amaçla düşük mevduat ve kredi gerektiren "No-Frills" hesaplarını uygulamaya koymuştur. Ayrıca Genel Kredi Kartları gibi çeşitli uygulamaları da hayata geçirmiştir. (Sarma ve Pais 2011: 614).

Aadhaar, Hindistan'ın her bir yerleşik kişiye benzersiz bir kimlik numarası sağlamayı amaçlayan program, dünyadaki en büyük biyometrik kimliklendirme programı olarak tanımlanmaktadır. Program aynı zamanda sosyal kapsayıcılığı sağlama ve kamu ile özel hizmet sunumunu daha verimli hale getirmeyi amaçlamaktadır. Aadhaar, kamu sübvansiyonlarının dijitalleştirilmesi finansal hizmetler; devlet çalışanlarının devamsızlığını azaltmak amacıyla yoklama kaydının tutulması; pasaport, seçmen kimlik kartı ve diğer kimlik türlerinin düzenlenmesi gibi çeşitli kamu amaçları için de kullanılmaya başlanmıştır (Banerjee 2016: 1).

Finans sektöründeki çeşitli paydaşlarla yapılan görüşmeler, Aadhaar'ın finansal hizmetlerdeki en önemli katma değerinin "Müşterini Tanı" sürecini hızlandırmadaki rolü olduğunu ortaya koymaktadır (Banerjee 2016: 6).

Hindistan hükümeti Aadhaar sistemine daha ilk günden itibaren entegre olmayı istemektedir. Bunun başlıca nedeni, hedef kitlelerinin çoğunlukla göçmen işçilerden oluşması ve Aadhaar'ın bu kişilere yalnızca Delhi veya Mumbai gibi çalışmak için geldikleri şehirlerden değil, aynı zamanda ikamet ettikleri yerlerden de ödeme yapma imkânı tanıyan taşınabilir bir kimlik sunulmasına bağlanmaktadır (Banerjee 2016: 7).

Pradhan Mantri Jan Dhan Yojana (PMJDY) programı, 2014 yılında banka hesabı olmayan veya yetersiz bankacılık hizmetine erişimi olan bireyleri finansal sisteme dahil etmek amacıyla başlatılmıştır. Bu girişim, finansal kapsayıcılığı artırarak toplumun dezavantajlı kesimlerini ekonomik olarak güçlendirmeyi hedeflemektedir (Pandey vd., 2022: 2).

Hindistan'da başlatılan Aadhaar biyometrik kimlik sistemine sahip her yetişkine hükümetin Jan Dhan Yojana programı kapsamında asgari bakiye veya ücret gerektirmeyen bir hesap verilmektedir. Buna rağmen, bu hesapların birçoğunun atıl durumda olduğu veya çok az işlem gördüğü tespit edilmiştir. Hindistan'da atıl hesap sahiplerinin önemli bir kısmı, finansal hizmetler karşısında kendilerini rahat hissetmediklerini bu kullanım eksikliğinin temel nedeni olarak göstermektedir.

Özellikle, atıl hesap sahiplerinin yaklaşık % 30'u hesaplarını yalnız kullanmaya kendilerini yeterince rahat hissetmediklerinden kullanmamaktadır (Lusardi ve Messy 2023: 4). Bu durum bize bir hesap sahibi olmanın her zaman bu hesapların etkin bir şekilde kullanılacağı anlamına gelmediğini göstermektedir. Ayrıca, Hindistan Merkez Bankası 2015 yılında, çocukların bağımsız olarak tasarruf hesapları açmalarını ve kullanmalarını teşvik etmek amacıyla Chillar Bank Programı'nı başlatmıştır (Pandey vd., 2022: 6).

Hindistan Merkez Bankası, ülkede finansal kapsayıcılığa başarılı şekilde ulaşmak için özgün programlar ve politikalar uygulamaktadır. Ekonomik olarak dezavantajlı kesimler için Temel Tasarruf Banka Mevduatı hesapları, basitleştirilmiş Müşterini Tanı kuralları ve kırsal alanlarda daha fazla banka şubesinin açılmasına yönelik yönergeler gibi banka öncülüğünde yaklaşımlar benimsenmektedir. Kırsal bölgelerde kurulan Ortak Hizmet Merkezleri ise elektronik ticari hizmetler ve e-devlet uygulamalarını kırsal nüfusa sunmaktadır. (Pandey vd., 2022: 6).

Hindistan Ulusal Ödeme Kurumu Ağustos 2016'da dünyayı değiştiren yeni bir dijital ödeme yöntemi olan Birleşik Ödeme Arayüzü (UPI) oluşturmuştur. Bu arayüz, müşterilere bir banka hesabından diğerine anında, güvenli ve birbiriyle uyumlu bir şekilde para transferi yapma olanağı sunmaktadır. UPI, müşterinin banka hesabına bağlı bir sanal ödeme adresi (VPA) oluşturmaktadır. Müşteriler bu VPA'yı kullanarak diğer kullanıcılardan ödeme yaparak para almaktadır. Müşteriler, UPI'yi fatura ödemeleri, kontör yükleme vb. çeşitli hizmetler için de kullanmaktadır. UPI, müşterilerin bankacılık işlemleri hakkında önceden bilgi sahibi olmalarına gerek kalmadan akıllı telefonları veya diğer cihazları aracılığıyla güvenli bir şekilde para göndermelerine ve almalarına olanak tanımaktadır (George vd., 2023: 16).

8 Kasım 2016 tarihinde Hindistan Hükümeti, tüm 500 ve 1000 rupi banknotların tedavülden kaldırıldığını ve tedavülden kaldırılan banknotların yerine resmi finans kurumlarında yeni 500 ve 2000 rupi banknotların basılacağını duyurmuştur. Bu para tedavülden kaldırılmasının temel amaçlarından biri, Hintliler arasında dijital finansal hizmetlerin kullanımını teşvik etmektir. Bu, Hindistan hükümetinin toplumu nakitsiz ekonomiye geçirmek için attığı önemli bir gelişme

olarak öne çıkmaktadır. Para tedavülden kaldırılması, Hindistan'da finansal kapsayıcılığın düzeyini artırmıştır (Ghosh ve Chaudhury 2020: 344).

Şimdiye kadar Hindistan Merkez Bankası, Birleşik Ödeme Arayüzü, Bharat Fatura Ödeme Sistemi, dijital ödemeler, borç verme ve otomatik algoritmalar aracılığıyla finansal danışmanlık gibi yenilikleri desteklemektedir. Ayrıca merkez bankası, tasarruf, mevduat ve havale hizmetleri sunabilecek 11 Fintech kuruluşuna ödeme bankası lisansı vermiştir (Kandpal ve Mehrotra 2019: 91). Hindistan'da kırsal kesimdeki nüfusun finansal okuryazarlık ve farkındalık düzeyinin düşük olması, ülke ekonomisinin büyümesini engellemektedir; nüfusun büyük bir kısmı resmi krediye erişimden yoksun bulunmaktadır. Bu durum, ülkenin ekonomik kalkınması açısından ciddi bir sorun teşkil etmektedir (Kandpal ve Mehrotra 2019: 86).

Hindistan, Finansal İstikrar ve Kalkınma Konseyi'nin finansal kapsayıcılık ve finansal okuryazarlık konusunda özel bir yetkiye sahip olduğu ülkelerden biri haline gelmiştir. Konsey himayesinde, tüm finansal sektör düzenleyicilerinin temsil edildiği ayrı bir Finansal Kapsayıcılık ve Finansal Okuryazarlık Teknik Grubu bulunmaktadır. Daha geniş kapsamlı finansal kapsayıcılık çabalarına öncülük etmek amacıyla, Hindistan Merkez Bankası (RBI) bünyesinde, bir Finansal Kapsayıcılık Danışma Komitesi oluşturulmuştur (Iqbal ve Sami 2017: 2). 2014 yılından bu yana Hindistan hükümeti, dijital verimliliği artırmak için çeşitli adımlar atmıştır. Mobil bankacılık ve diğer dijital teknolojiler aracılığıyla bankacılık hizmetlerinin yaygınlaşmasını sağlamak amacıyla Hindistan'da Gerçek Zamanlı Brüt Ödeme Sistemi (RTGS), RuPayCards, Birleşik Ödeme Arayüzü (UPI), Anında Ödeme Hizmeti (IMPS), Aadhaar Ödeme Köprüsü Sistemi (APBS), BHIM Aadhaar Pay vb. birçok dijital platformun kullanıma sunulmuştur. Hindistan'ın kablosuz abone tabanı, özellikle kırsal kesimde hızla büyümektedir (Ghosh ve Chaudhury 2020: 345).

Tablo 3. Hindistan'da Finansal Tabana Yayılma Göstergeleri (2011-2024)

%	2011	2014	2017	2021	2024
Hesap	35,23	53,14	79,88	77,53	89,02
Kredi veya Banka Kartı	9,13	22,26	33,5	27,83	37,62
Tasarruflar	11,6	14,36	19,6	12,75	23,84
Borçlanma	7,7	9,12	8,15	11,78	14,49
Dijital Ödeme	-	15,72	19,97	24,69	29,32
Mobil Hesap	-	2,35	1,99	10,43	23,10

Hindistan'da hesap sahipliği 2011 yılında % 35,23'ten 2024 yılında % 89,02'e sürekli artış olduğu görülmektedir. Hindistan'da 2014 yılında başlatılan Jan Dhan Yojana gibi finansal kapsayıcılığı destekleyen programların amacına hizmet ettiğini ortaya koymaktadır. Kredi kartı veya banka kartı sahipliğinde 2011-2017 yılları arasında bir artış görülmekte ancak 2021'de gerilemektedir ve 2024 yılında tekrar yükseldiği gözlemlenmektedir. Resmi finansal hesapta tasarrufların sürekli dalgalanmalar gözlemlenmektedir. 2017'de % 19,6'ya yükselmiştir ancak 2021'de %1 2,75 oranında bir düşüş görülmektedir. 2024'te ise tekrar % 23,8'e çıkmıştır. Bu durumun temel sebebi pandemiden sonraki istikrarsız ekonomi veya işsizliğin artışı bununla birlikte oluşan gelir durgunluğu ile açıklanabilir. Bir finansal kurumdan borçlanma oranları ise 2011 yılında % 7,7 iken 2024 yılında kademeli olarak artarak % 14,49'a yükselmiştir. Veriler resmi krediye erişimin arttığını ve bireylerin borçlanmaya açık bir hale geldiğini göstermesine rağmen hala görece düşük olduğunu ifade etmektedir. Dijital Ödemelerin 2014 yılında % 15,72 olduğu ve 2024 yılında % 29,32'e çıkarak finansal tabana yayılma yönünden olumlu bir değişim göstermiştir. Mobil para hesabı sahipliği 2014 yılında % 2,35'ten 2024 yılında % 23,10'a yükselmiştir. Söz konusu veriler Hindistan hükümetinin dijitalleşme politikalarıyla tutarlılık göstermektedir.

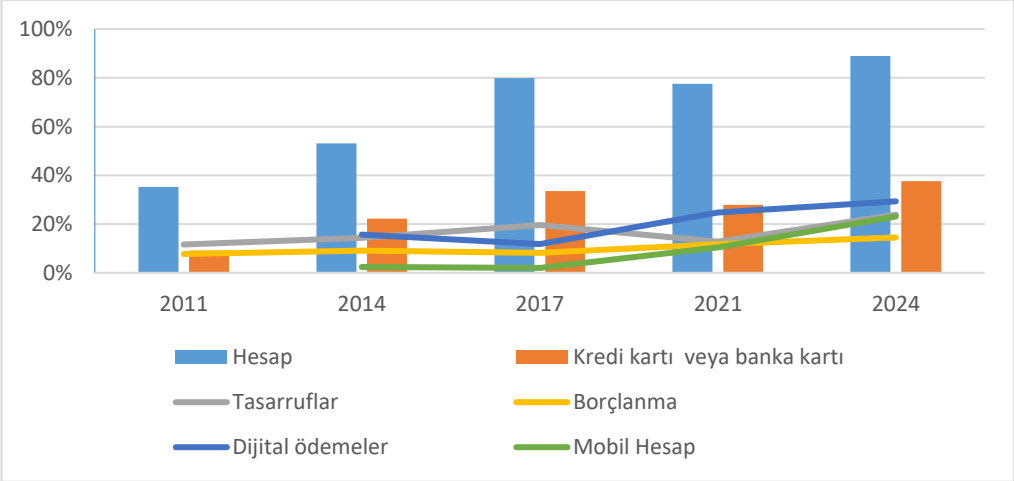

Şekil 4. Hindistan'da Finansal Tabana Yayılma Göstergeleri (2011-2024).

3.3.3. Endonezya'da Finansal Tabana Yayılma

Finansal kapsayıcılık, sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın temel taşlarından biri olmaya devam etmekteyken, 17.000'den fazla adadan oluşan geniş bir takımada olan Endonezya'da milyonlarca insan resmi finansal hizmetlere erişimde engellerle karşılaşmaya devam etmektedir. Hızlı kentleşme ve dijital dönüşüme rağmen, Endonezyalı yetişkinlerin yaklaşık % 26'sı hala banka hesabı sahibi değildir ve kırsal nüfus, coğrafi parçalanma, yetersiz altyapı ve düşük finansal okuryazarlık nedeniyle orantısız bir şekilde dışlanmaktadır (Pradhipta vd., 2025: 450).

Endonezya takımadalardan oluşan yapısıyla dikkat çekmektedir. Ülke, çeşitli nüfus yapısına ve hızla büyüyen bir ekonomiye sahiptir. Bu özellikleriyle finansal kapsayıcılık açısından hem benzersiz zorluklar hem de önemli fırsatlar sunmaktadır. (Alhammadi 2023: 1986).

Finansal hizmetlere erişimi artırmak ve Endonezya'da finansal hizmetlere erişimi olmayan bireylerin sayısını azaltmak amacıyla Endonezya Hükûmeti 2016 yılında Ulusal Finansal Kapsayıcılık Stratejisi'ni (SNKI) hayata geçirmiştir. Bu plan, finansal hizmetlere erişimi ve bu hizmetlerin uygun maliyetli olmasını sağlamak amacıyla dijital finansal hizmetlerin kullanımını teşvik etmeyi ve hem bireyler hem de işletmeler için tasarruf hesapları, ödeme hizmetleri, kredi imkânları ve sigorta gibi resmi finansal hizmetlere erişimi artırmayı amaçlamaktadır. Teknoloji kullanımı ile hizmet dışı kalmış topluluklara ulaşmanın önemini kavrayarak hedefler ve eylem planları belirlemiştir. SNKI'nın uygulanmasından bu yana, Endonezya finansal kapsayıcılığı artırmada önemli ilerlemeler kaydetmiştir (Alhammadi 2023: 1986).

Endonezya Hükûmeti, finansmana erişimin ve finansal hizmetlerin kullanımının artırılmasının halkın refahını yükselteceğine güçlü bir biçimde inanmaktadır. Bu doğrultuda atılan somut adımlardan biri, Aralık 2010'da Endonezya Merkez Bankası (Bank Indonesia, BI) tarafından Ulusal Finansal Kapsayıcılık Stratejisi'nin başlatılması olmuştur. O tarihten bu yana, hükûmet ve BI ile Endonezya Finansal Hizmetler Otoritesi (OJK) gibi para otoriteleri finansal kapsayıcılığa ilişkin birçok üst düzey görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşmelerde, bankacılık hizmetlerine daha iyi erişim sağlama yolları üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede,

finansal kapsayıcılık hakkında arz (bankalar) ile talep (özellikle yoksullar) arasında bilgi asimetrisinin önemli bir sorun olduğu kabul edilmiştir (ADBI 2015: 3).

Endonezya'da Finansal Hizmetler Otoritesi (OJK), krizle mücadele kapsamında kapsayıcı finansmanı teşvik ederek halkın finansal ürün ve hizmetlere erişimini artırmayı amaçlamaktadır. Kapsayıcı finansman, ulusal ekonomik toparlanma için bir çözüm olarak halkın refahını artırmaktadır, çünkü bireylere ihtiyaçlarına uygun finansal ürün ve hizmetlerden yararlanma olanağı sunmaktadır (Putri vd., 2024: 214).

Endonezya Hükûmeti, Finansal Hizmetler Otoritesi (OJK) aracılığıyla halkın finansal okuryazarlığını artırmak amacıyla giderek daha fazla finansal eğitim programı başlatmaktadır. Günümüzde finansal okuryazarlık küresel bir mesele hâline gelmiştir. Atkinson ve Messy (2013), finansal okuryazarlık ile finansal kapsayıcılığın finansal hizmetlerin güçlendirilmesinde önemli iki temel unsur olduğunu belirtmektedir. 2013 yılında, Endonezya Cumhurbaşkanı halkın güvenini (piyasa güveni) artırmak ve tüketiciler ile finansal hizmet sektörü arasında eşit rekabet ortamını sağlamak amacıyla Finansal Okuryazarlık Ulusal Stratejisi'ni (SNLKI) başlatmıştır. Son yıllarda, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı ilerleme, bireylerin tercihlerindeki değişim ve finansal ürün ve hizmetlerin artan karmaşıklığı gibi dinamikler dikkat çekmektedir (Kartawinata vd., 2021: 2).

Endonezya Merkez Bankası (Bank Indonesia) ve Finansal Hizmetler Otoritesi (OJK), bireylere ve küçük ve orta ölçekli işletmelere (KOBİ) yönelik yenilikçi finansal ürün ve hizmet seçenekleri hakkında eğitim sağlamak için iki Dijital Finansal Hizmetler (DFS) eğitim modülü geliştirmiştir. Bu modüller, bireyleri hedefleyen sosyal medya kampanyalarında ve KOBİ'lere yönelik eğitim kurslarının müfredatında kullanılmak üzere tasarlanmıştır (World Bank 2023).

Endonezya'da gerçekleştirilen bir proje hem havale gönderenlere hem de alanlara eğitim vermeyi amaçlayarak bilgi artırmayı ve davranışları değiştirmeyi hedeflemiştir. Projenin sağlam bir değerlendirmesi, alıcı ailelerin yanı sıra göçmenlere de eğitim verilmesinin büyük bir katma değer sağladığını ortaya koymuştur (Atkinson ve Messy 2013: 32).

Endonezya hükümeti, finansal kapsayıcılık yoluyla ekonomik büyüme hızını artırmaya, yoksulluğu azaltmaya ve bireyler ile bölgeler arasındaki eşitsizlikleri gidermeye çalışarak Endonezya toplumunun refahını sağlamayı amaçlamaktadır (Putri vd., 2024: 214). Gelir dağılımında adaleti sağlamak, yoksulluğu azaltmak ve finansal sistemin istikrarını destekleyerek ekonomik büyümeyi teşvik etmek için finansal tabana yayılmayı ulusal bir strateji olarak benimsenmiştir. Her bireyin, kaliteli finansal hizmetlere uygun maliyetlerle erişim hakkı güvence altına alınmıştır. Bu politikaların öncelikli grupları; düşük gelirli yoksullar, üretken yoksullar, göçmen işçiler ve kırsal kesimde yaşayan bireyleri hedeflemektedir (Umar 2017: 101).

Endonezya'nın finansal kapsayıcılık yolculuğu, özellikle kırsal ve hizmete erişimi kısıtlı topluluklar için ekonomik fırsatların kapısını aralama vaadiyle devam etmektedir. Yenilikçi finansal teknolojilerin sunduğu faydaların Endonezya genelinde benimsenmesini desteklemek, bu yolculuğun temel unsurlarından biri haline gelmektedir (World Bank 2023).

Endonezya gençlere yönelik bir pilot programa ev sahipliği yapmıştır. Bu programın adı Y-Bank olarak belirlenmiştir. Yenilikçi ve deneyimsel bir yaklaşım sunan program, finansal eğitim ve kariyer keşfine odaklanmaktadır (ADB 2020: 4).

ASEAN'ın en büyük ve en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri olan Endonezya, dijital ödemelerin benimsenmesinde önemli bir artış yaşamaktadır. 270 milyondan fazla nüfusu, akıllı telefonların yaygın kullanımı ve finansal kapsayıcılığı artırmaya yönelik hükümet çabaları, yeni ve yenilikçi ödeme sistemlerinin büyümesi için elverişli bir ortam yaratmaktadır. Endonezya Merkez Bankası, tüm bankalar ve elektronik cüzdanların birbiriyle uyumlu çalışmasını sağlamak için dijital ödeme hizmetlerinin standartlaştırılmış QR kodları kullanmasını zorunlu hale getirmiştir. QR ödemeleri, standartlaştırılmasından bu yana her yıl üç katından fazla artmıştır (ITA 2024b).

Endonezya'daki FinTek sektörü, iki devlet kurumu olan Bank Indonesia (BI) ve Finansal Hizmetler Otoritesi (OJK) tarafından düzenlenmektedir. Bank Indonesia para politikasını ve ödeme ekosistemini denetlerken, OJK eşler arası kredilendirme, kitle fonlaması, dijital bankacılık, finansal veri güvenliği, sigorta teknolojisi ve finansal tüketici korumasını denetlemektedir. Her iki kurumun da finansal teknoloji

bölümleri vardır ve sektör oyuncularıyla düzenli olarak işbirliği yapar ve finansal teknoloji sektörünün gelişimini teşvik eden uzun vadeli stratejiler izlemektedir (ITA 2024b).

Endonezya Merkez Bankası, para ve finansal istikrar gündeminin bir parçası olarak dijital dönüşüm ve finansal kapsayıcılığın önemini vurgulamaktadır. Endonezya'nın dijital ekonomisinin hızlı büyümesi ve finansal teknoloji (FinTek) şirketlerinin artan etkisiyle, merkez bankası düzenleyici gözetimi sürdürürken inovasyonu teşvik etmek için politikalar getirmektedir. Ulusal Ödeme Sistemleri Master Planı 2025 gibi girişimler, ödeme platformları arasında birlikte çalışabilirliği teşvik etmek, dijital bankacılığın yaygınlaşmasını desteklemek ve FinTek şirketlerinin istikrarlı bir finansal çerçeve içinde faaliyet göstermesini sağlamak amacıyla tasarlanmıştır (Putri vd., 2023: 157).

FinTek, COVID-19 salgını nedeniyle yeni normalde önemli bir artış yaşamıştır. Gelecekte kullanıcı penetrasyonunun artması ve dijital işlemlerdeki önemli artış potansiyeli, FinTek'in ilerlemesinin hızını belirlemiştir. Fintek'in Endonezya'daki başarısının temel itici güçlerinden biri, dijital platformların hızlı entegrasyonu olarak tanımlanmaktadır. Bu platformlar, e-cüzdan, internet bankacılığı ve Endonezya Standart Hızlı Yanıt Kodu (QRIS) gibi işlemleri basitleştirerek, geleneksel çevrimdışı finansal faaliyetlerden çevrimiçi finansal faaliyetlere geçişi kolaylaştırmıştır (ITA 2024b).

Endonezya'nın FinTek sektörü sadece bankalara yardımcı olmakla kalmayıp, aynı zamanda geçmişte olduğundan daha fazla banka hesabı olmayan ve banka hizmetlerinden yeterince yararlanamayan müşterilerle hızla bağlantı kuran yeni finansal aktörler haline getirmektedir. Sorumlu bir şekilde uygulandığında, FinTek, geleneksel finansal hizmetlerden daha hızlı bir şekilde finansal kapsayıcılık açığını kapatma kapasitesi taşımaktadır (ADB 2020: 1).

OJK ayrıca (i) dijital finansal hizmetlerin benimsenmesini teşvik etmek için sosyal pazarlama ve FinTek destekli finansal okuryazarlık ve eğitim çabalarını teşvik edecek; (ii) FinTek sektöründeki yeteneklerin geliştirilmesini hızlandırmaya yönelik çabaları destekleyecek ve (iii) öncelikli altyapı ihtiyaçlarının daha da genişletilmesi için hükümet ve özel sektörle iş birliği yapacaktır (ADB 2020: 4).

Endonezya, Güneydoğu Asya'nın en hızlı büyüyen FinTek pazarlarından birini elinde bulundurmaktadır. OVO, Gojek gibi FinTek girişimleri büyük ilgi görmektedir. Regülasyonlar ve altyapı açısından Endonezya hükümeti, FinTek ekosistemini teşvik etmek için çeşitli düzenlemeler yapmaktadır. Ancak, altyapı eksiklikleri ve dijital okuryazarlık gibi zorluklar bulunmaktadır. Türkiye ve Endonezya'nın ekonomik yapısı ve finansal sistemlerdeki kırılganlıkları benzerlik göstermektedir. Endonezya'daki FinTek şirketlerinin dijital ödemeler ve finansal katılımı artırma hedefi, Türkiye'dekilerle benzerlik göstermektedir (Umarbeyli ve Arabacıoğlu 2025: 108).

Tablo 4. Endonezya'da Finansal Tabana Yayılma Göstergeleri (2011- 2024)

%	2011	2014	2017	2021	2024
Hesap	19,58	36,06	48,86	51,76	56,32
Kredi veya Banka Kartı	10,68	26,21	30,85	35,25	41,58
Tasarruflar	15,29	26,56	21,53	19,56	22,57
Borçlanmalar	8,55	13,72	18,44	12,86	14,36
Dijital Ödeme	-	16,39	26,76	29,13	30,02
Mobil Hesap	-	0,44	3,12	9,29	22,01

Endonezya'da hesap sahipliği 2011 yılında % 19,58'den 2024 yılında % 56,32 oranına kadar dikkate değer ölçüde artmıştır. Finansal tabana yayılma stratejilerini hızla gerçekleştirmeye başladıklarını gösterebilir. Kredi kartı veya banka kartı sahipliği 2011 yılında % 10,68'den 2024 yılında hızlı bir ivme yakalayarak % 41,58'e ulaşmıştır. Bu yükselişle beraber Endonezyalıların banka sistemine entegre olduğu sonucuna varılabilir. Resmi bir finansal kurumdan tasarruf eden yetişkinlerin sayısında dalgalanmalar söz konusudur. 2011 yıllında % 15,29'dan 2014'te % 26,56'ya yükselmiş ancak bu yükselişten sonra tekrar istikrarlı bir düşüş gözlemlenmiştir. 2024 yılında ise bu oran % 22,57'ye yükselmiştir. Bunun nedeni ekonomik istikrarsızlık, tüketim alışkanlıklarının değişmesi veya tasarrufları farklı şekilde değerlendirmiş olabileceklerini göstermektedir. Örneğin hayvan, mücevher veya gayrimenkul gibi varlıkları tercih etmiş olabilirler. Resmi bir finansal hesaptan borçlanma oranlarına bakıldığında 2011 yılında % 8,55 iken 2017'de % 18,44'e kadar artış göstermiş ve 2021'den sonra hafif gerileme gözlemlenmiştir. Kredi ve banka kartı sahipliğinde artış olmasına rağmen kredi kullanıma daha temkinli bir yaklaşımda bulundukları öngörülmektedir. Dijital ödemeler 2014'te % 16,39'dan 2024'de % 30,02'e yükseldiği gözlemlenmektedir. Mobil para hesabı sahipliği 2014 yılında % 0,44'den 2024 yılında % 22,01'e yükselmiştir. Endonezya hükümetinin son zamanlarda dijital finansal

hizmetlere yaptığı katkılar nedeniyle dijital ödemelerin yükselmiş olabileceği öngörülebilir.

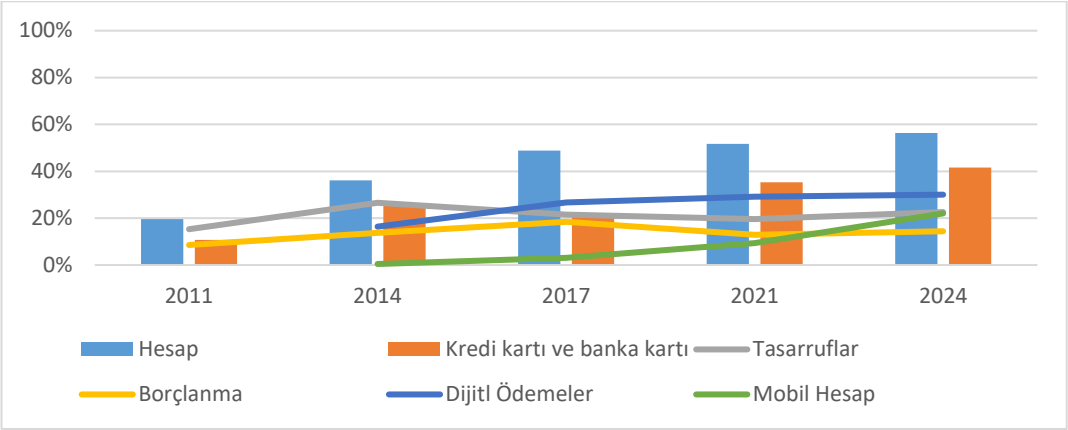

Şekil 5. Endonezya'da Finansal Tabana Yayılma Göstergeleri (2011-2024).

3.3.4. Brezilya Brezilya'da Finansal Tabana Yayılma

Brezilya ekonomisi, Latin Amerika'nın en büyük ekonomisi olarak kabul edilmektedir. 200 milyonluk nüfusuyla, 8,515 milyon kilometrekarelik geniş bir coğrafyaya yayılan Brezilya'da nüfus dağılımı son derece dengesizdir; Amazon çevresindeki bölgelerde kilometrekare başına yalnızca iki kişi düşerken, şehirlerde bu oran 400'ün üzerinde seyretmektedir (National Treasury 2023: 65).

1999 yılında, Brezilya belediyelerinin % 29,8'i banka şubelerine erişim imkânı bulunmamaktaydı. Ülkenin kuzey ve kuzeydoğusunda yer alan en yoksul eyaletlerde bu oran daha da yüksekti; bankacılık hizmeti alamayan belediye oranı kuzeydoğuda % 45,6, kuzeyde ise % 60,3'e ulaşmaktaydı. Bu bölgeler aynı zamanda yoksul nüfusun en yoğun olduğu yerler olarak değerlendirilmektedir. Müşteriler bir banka şubesine ulaşabilmek için uzun mesafeler kat etmek, zaman harcamak ve uzun kuyruklarda beklemek zorunda kalmıştı. Brezilya'nın kamu bankası olan Caixa Econômica Federal (CEF) tarafından yapılan bir müşteri anketi, Caixa Aqui temsilci noktalarının açılmasından önce, katılımcıların % 51'inin bir banka şubesine ulaşmak için bir saatten fazla yol kat ettiğini ve % 55'inin ulaşım için 5-15 Brezilya Reali (R$) harcadığını ortaya koymuştur. (National Treasury 2023: 65).

Günümüzde Brezilya'da yaklaşık 467.000 banka temsilcisi bulunmaktadır ve bu temsilciler, neredeyse tüm belediyelerde hizmet vermektedir. Brezilya'daki banka temsilcileri, bankalar adına oldukça kapsamlı hizmetler sunabilmektedir. Bunlar

arasında para yatırma işlemleri, ödemeler, kredi ve kredi kartı başvuruları da yer almaktadır (National Treasury 2023: 65).

Brezilya'da finansal tabana yayılma kavramı gelişim göstermiştir ve finansal hizmetlere erişim ile bu hizmetlerin basit kullanım boyutlarını içermektedir. Ayrıca, toplumun refahını sağlamayı hedeflemekte olup, tüm bunlar uygun fiyatlar dikkate alınarak ele alınmaktadır (BACEN 2015).

Brezilya'da Merkez Bankası da finansal sistemdeki değişiklikleri göz önünde bulundurarak finansal kapsayıcılık, finansal eğitim ve tüketici koruması alanlarında çalışmaların sürekli olarak geliştirilmesi, Merkez Bankası'nın ilgi alanındadır ve Brezilya'da kapsayıcılığa yeni ufuklar açabilecek yeni katkıları teşvik etmektedir (BACEN 2021: 95).

Brezilya federal hükümeti 2004 yılında devlet bankalarının şubelerini açarak bankacılık hizmetlerinden yeterince yararlanamayan şehirleri açıkça hedefleyen "Herkes için Banka" (Banco para Todos) programını başlatılmıştır (Fonseca ve Matray 2024: 1). Aynı yıl, düşük gelirli aileleri desteklemek amacıyla Bolsa Família programına bankacılık hizmetlerini entegre etmiştir (Talbi ve Sebai 2025: 2).

2010 yılında Brezilya Merkez Bankası (BCB), finansal kuruluşlar ve Merkez bankası tarafından faaliyet göstermesi onaylanan diğer kuruluşlardan elde edilen ve Merkez bankası tarafından yönetilen veriler ışığında Brezilyalıların finansal hizmetlere erişimi ve bu hizmetlerin kullanımına ilişkin bilgileri derleyip analiz eden İlk Finansal Kapsama Raporu'nu (RIF) sunmuştur (BACEN 2010: 8).

Merkez Bankası 2015-2020 döneminde dijital kapsayıcılıkta kayda değer ilerleme sağlandığını belirtmektedir. Bu bağlamda, finansal kapsayıcılık endeksleri, mobil kullanıcı sayısı internet erişimi olan nüfusun yüzdesi gibi dijitalleşmeyle ilgili unsurları dikkate almaktadır (Souza vd., 2025: 9).

Brezilyalıların tasarruf düzeyini artırmak bir zorluktur ve bu zorluğun aşılabilmesi, aynı zamanda halkın finansal okuryazarlığının artırılmasını da gerektirmektedir. Finansal eğitimin teşvik edilmesinde en iyi yollardan biri olarak geniş ölçüde ulusal düzeyde koordine edilen stratejilerin oluşturulmasının kabul gördüğü uluslararası yönergelerle uyumlu olarak, Brezilya'da 2010 tarihli 7.397 sayılı Kararname ile Ulusal Finansal Eğitim Stratejisi (Enef) oluşturulmuştur. Bu stratejinin

amacı, vatandaşlık bilincinin güçlendirilmesine, ulusal finansal sistemin etkinliğine, sağlamlığına ve tüketicilerin bilinçli kararlar almasına katkıda bulunmaktır. Enef, kalıcı bir devlet politikası olarak benimsenmiş ve birçok kamu kurumu ile sivil toplum temsilcisinden oluşan Ulusal Finansal Eğitim Komitesi (Conef) tarafından koordine edilmektedir. Komitenin çalışmaları; okullarda finansal eğitim programı, kırılgan durumdaki yetişkinlere yönelik finansal eğitim programı gibi yatay programlar ve komite üyeleri tarafından ayrı ayrı yürütülen sektörel programlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (BACEN 2018: 41).

Bireylerin bankacılık sisteminin dışında kalmalarına neden olan başlıca sebepler açısından bakıldığında ise, Brezilyalıların yanıtları dünya genelindeki eğilimle örtüşmektedir: başlıca neden para eksikliği olarak belirtilirken, bunu finansal hizmetlerin yüksek maliyeti, ailede başka bir kişinin hesap sahibi olması ve finansal sisteme duyulan güvensizlik izlemektedir (BACEN 2018: 83).

Covid-19 pandemisi, Brezilya toplumuna büyük zorluklar getirmiş ve kamu otoritelerinden ekonomik etkilerle başa çıkmak için çeşitli önlemler alınmasını gerektirmiştir. Bu kapsamda Brezilya'da, nüfusun bir kısmına yönelik finansal destek sağlanması amacıyla Acil Yardım (Auxílio Emergencial) adlı bir program başlatılmıştır (BACEN 2021: 9).

COVID-19 pandemisi ve Acil Yardım programı sonucunda Finansal Sistemle (SFN) birçok yeni ilişki kurulmuştur. COVID-19 pandemisi, Brezilya toplumuna büyük zorluklar getirmiş ve kamu otoritelerinin ekonomik etkileriyle başa çıkmak adına çeşitli önlemler almasını gerektirmiştir. Bu kapsamda Brezilya'da, nüfusun bir kısmına yönelik mali destek sağlamak amacıyla Acil Yardım (Auxílio Emergencial) uygulamaya konulmuştur. Söz konusu yardımın doğrudan etkilerinden biri, milyonlarca yeni hesabın bu ödemelerin alınabilmesi amacıyla açılması olmuş ve bu durum, 2020 yılında yeni finansal ilişkilerdeki kayda değer artışı kısmen açıklamaktadır (BACEN 2021: 9).

Anlık ödeme sistemleri alanında, Brezilya Merkez Bankası (BCB) tarafından oluşturulan yeni anlık ödeme düzenlemesi Pix, önemli bir ilgi çekmektedir. BCB, hem sistemin düzenleyicisi hem de denetleyicisi konumundadır. Pix, bireylerin, şirketlerin ve kamu kurumlarının günün her saatinde, hatta resmi tatil ve hafta sonları dahil olmak

üzere, saniyeler içinde ödeme transferi göndermesine veya almasına olanak tanımaktadır. Bireyler için işlem ücreti bulunmazken, şirketler için düşük ücretler uygulanmaktadır. Pix'i finansal işlemler için kullanabilmek adına temel gereklilik, bir banka veya ödeme kuruluşunda hesap sahibi olmaktır. Ayrıca, bu işlemleri gerçekleştirmek için telefon veya bilgisayar gibi elektronik bir cihaza ihtiyaç duyulmaktadır (Duarte 2024: 380).

Brezilya'da dijital ödemeler yoluyla finansal katılımın bir diğer katalizörü, Brezilya Merkez Bankası tarafından 2020 yılında başlatılan gerçek zamanlı ödeme sistemi Pix'in tanıtılmasıydı. Pix, 40 milyondan fazla kişinin ilk banka havalesini yapmasına olanak sağlamıştır. Kasım 2020 ile Mart 2022 arasında Pix kullanıcı sayısı 41 milyondan 124 milyonun üzerine fırladı ve Uluslararası Ödemeler Bankası'nın (BIS) yakın tarihli bir raporuna göre, Pix, dünyada ankete katılan tüm gerçek zamanlı ödeme sistemleri arasında en hızlı benimsenme eğrisine sahip sistem olmuştur. Sistem şu anda CadUnico ve Bolsa Familia gibi sosyal yardım programlarının ödemelerinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Pix, gerçek zamanlı ödeme altyapısının oluşturulmasının, Merkez Bankalarının bölgede finansal katılımı teşvik etmesinde önemli bir araç olabileceğini göstermektedir (World Economic Forum 2022).

12 Ağustos 2020 tarihinde Brezilya Merkez Bankası (BCB), bireyler, şirketler ve kamu kurumları arasında haftanın her günü, hafta sonları ve tatiller de dahil olmak üzere, kullanıcıdan ücret almaksızın anlık ödeme hizmeti sunan Pix adlı yeni bir anlık ödeme düzenlemesini hayata geçirmiştir. Bu ödemeler, "katılımcılar" veya "ödeme hizmet sağlayıcıları" (PSP'ler) olarak bilinen finansal ve ödeme kurumları tarafından sağlanmaktadır. Brezilya Merkez Bankası, bu yeni aracın tüm yapısını ve düzenlemelerini tasarlamakla birlikte, sistemin işleyişini denetlemek ve düzenlemek sorumluluğunu üstlenmektedir (Duarte 2024: 382-284).

Pix, Brezilya'da kısa sürede büyük bir popülerlik kazanarak oyunun kurallarını değiştirmiştir. ACI Worldwide tarafından yapılan güncel bir ankete göre, Brezilya gerçek zamanlı işlemler açısından dünya genelinde Hindistan'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Bu yeni anlık ödeme sistemi, ülkede finansal kapsayıcılık için temel bir araç olarak tanımlanmakta ve hesap sahipliği oranının artmasında önemli bir rol oynamaktadır (Duarte 2024: 380).

Brezilya hükümeti, 2018 yılında dijital kapsayıcılığı teşvik etmek, siber güvenliği güçlendirmek, internet erişimini genişletmek ve teknolojik girişimciliği desteklemek gibi temel hedefler belirleyen Brezilya Dijital Dönüşüm Stratejisi'ni (E-Dijital) başlatmıştır. Ayrıca, kamu hizmetlerini dijitalleştirmeyi, dijital eğitimi teşvik etmeyi ve ekonominin kilit sektörlerinde inovasyonu teşvik etmeyi amaçlamaktadır (ITA 2024c).

COVID-19 pandemisinin başlangıcından bu yana, yaklaşık 16 milyon kişi Brezilya finans sistemine dahil olmuştur. Nitekim, bu dönemde çevrimiçi hizmetlere artan göç, Brezilyalıların %85'inin artık finansal hizmetlere erişebildiği anlamına gelmektedir. Bu, bankacılık sektöründeki nüfus artışının on yıllardır görülen en yüksek artışlardan biri olduğunu göstermektedir (World Economic Forum 2022).

Tablo 5. Brezilya'da Finansal Tabana Yayılma Göstergeleri (2011-2024).

%	2011	2014	2017	2021	2024
Hesap	55,86	68,12	70,04	84,04	86,38
Kredi veya Banka Kartı	46,35	61,47	62,42	70,12	75,77
Tasarruflar	10,29	12,33	14,5	22,82	34,15
Borçlanma	6,33	33,79	26,29	40,75	45,92
Dijital Ödeme	-	46,96	45,89	70,74	69,97
Mobil Ödeme	-	0,85	4,83	26,96	58,16

Brezilya'da hesap sahipliği 2011 yılında % 55,86'dan 2024'te % 86,38'e çıkarak yüksek bir orana ulaşmıştır. Pandemide nüfusun bir kısmına yönelik mali destek sağlamak amacıyla Acil Yardım programı oluşturulmuştur. Söz konusu yardımın doğrudan etkilerinden biri de milyonlarca yeni hesap açılmış olmasıdır. Kredi kartı veya banka kartı sahipliği 2011 yılında % 55,86'dan 2024'te istikrarlı bir artış eğilimi göstererek % 75,77'ye ulaşmıştır. Finansal bir kurumdan tasarruf yapanların oranı 2011'de % 10,29'dan 2024'te % 34,15'e yükselmiştir. Bu durum minimum düzeyde de olsa finansal hizmetlere zamanla güvenin arttığını göstermektedir. Resmi bir finansal kurumdan borçlanma 2011-2017 yıllarında zamansal dalgalanmalar göstermesine rağmen 2021-2024 yılında % 45,92'e ulaşarak kayda değer bir yükselme göstermektedir. Dijital ödemeler 2014 yılında % 46,96 2017'de % 45,89 ve 2021 yılında % 70,74 oranına yükselerek zirveyi görmüştür. Mobil para hesabı sahipliği 2014 yılında % 0,85'ten 2024 yılında % 58,16 ile zirve seviyelere ulaştığı gözlemlenmektedir. Mevcut sonuçlar göz önüne alındığında

Brezilya'nın dijital finans alanında kayda değer bir gelişim olduğu şeklinde yorumlanabilir.

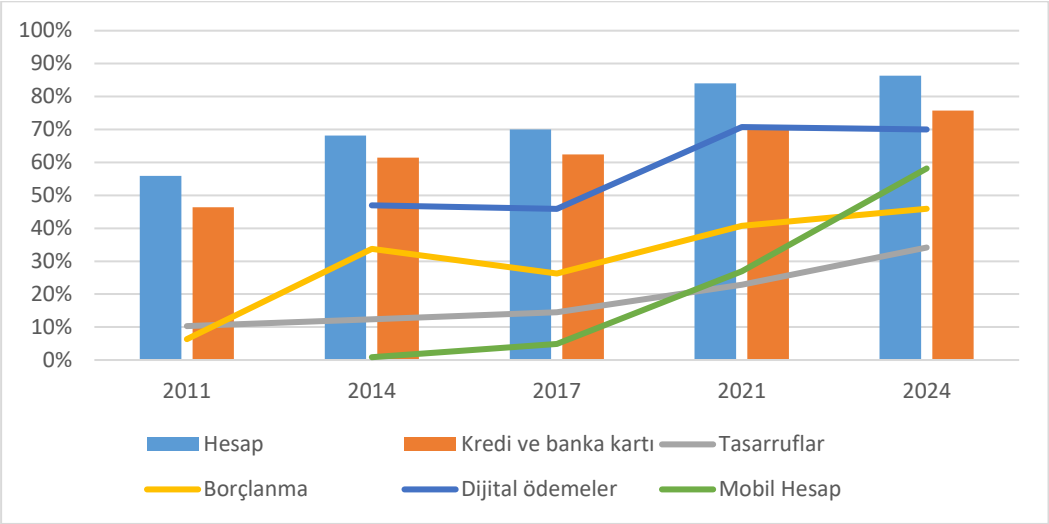

Şekil 6. Brezilya'da Finansal Tabana Yayılma Göstergeleri (2011-2024).

3.3.5. Güney Afrika'da Finansal Tabana Yayılma

Güney Afrika'da finansal hizmet sunumunun yapısı son yirmi yılda önemli ölçüde değişmiştir. Sektör giderek daha sofistike, iyi düzenlenmiş ve istikrarlı hale gelmiş, 2008 finansal krizi gibi olayları atlatmış ve banka kapanışlarının etkilerini güvenli bir şekilde yönetmiştir. Geniş fiziksel ve dijital ağı sayesinde sektör, Güney Afrikalıların paralarını yönetmelerine, geleceklerini planlamalarına ve finansal baskı ve stresle başa çıkmalarına yardımcı olmayı amaçlayan çeşitli finansal ürün ve hizmetlere erişim sağlamıştır. Daha önce finansal sistemin ve ana akım ekonominin dışında kalan birçok insanın, banka hesaplarına erişimin artırılması da dahil olmak üzere, sisteme dahil edilmesinde büyük adımlar atılmıştır. Dijital kanalların ortaya çıkışı, sektöre erişimin genişlemesine ve finansal hizmet sunumunun verimliliğinin artırılmasına katkıda bulunmuştur (FSCA 2020: 5).

Finansal Sektör Sözleşmesi'nin temel hedeflerinden biri, düşük gelirli nüfusun %80'ine banka hesabı sağlamaktı. 2003 yılında, daha düşük gelirli Güney Afrikalıların (Yaşam Standardı Ölçütü kategorileri 1-5'te yer alanların) yalnızca %30'u banka hesabına sahipti. Bu açığı kapatmak için, Güney Afrika'daki bankalar 2004 yılında Mzansi hesabını başlatmak üzere iş birliği yapmıştır. Bu giriş düzeyindeki bankacılık çözümü yalnızca kimlik kartı gerektirmekte, aylık ücret içermekte, bir banka kartı

sunmakta ve bankadan bağımsız olarak tüm ATM'lerde standartlaştırılmış çekim ücretleri uygulamaktadır. 2009 yılına gelindiğinde, yaklaşık 32 milyon yetişkinin bulunduğu ülkede altı milyondan fazla Mzansi hesabı açılmıştı; bu önemli bir başarı olarak görülmektedir. Mzansi girişimi önemli bir ivme sağlarken, 2003 ile 2023 yılları arasında yetişkin nüfus içinde resmi finansal kapsayıcılığın % 55'ten % 98'e genişlemesi başka etkenleri de içermektedir. Mzansi hesabı birçok kullanıcı için yoksullukla ilişkilendirilen bir damga taşımaktadır ve cazip düşük maliyetli hizmetler sunan yeni bankalar önemli bir pazar payı kazanmış, bu da yerleşik kurumları yeniden markalanmış ürünlerle rekabet etmeye zorlamaktadır (Mutsonziwa ve Berkowitz 2025).

Mzansi hesabı, banka kartı, sınırlı maliyetli temel işlem olanakları ve aylık veya yönetim ücreti alınmaması özelliği taşımaktadır. Bireylerin ülke çapındaki herhangi bir Postbank şubesinden para çekebilmeleri için karşılıklı kullanılabilirlik özelliği de eklenmiştir. İkinci adım, 2012 yılında Güney Afrika Sosyal Güvenlik Kurumu (SASSA) MasterCard'ın piyasaya sürülmüştür. Bu kartlar, kart sahiplerinin ATM'lerden ve satış noktalarından herhangi bir ücret ödemeden nakit para çekmelerine olanak tanımaktadır. Bu iki program banka hesaplarının önemli ölçüde yaygınlaşmasına yol açmıştır. Resmi olarak kapsama dahil olan bireylerin oranı 2004 yılında % 50 iken, 2018 yılında % 93'e yükselmiştir (Simatele ve Maciko 2022: 5).

Güney Afrika, finansal kapsayıcılığın en temel göstergesi olan, daha önce banka hesabı olmayan kişilere hesap erişimi sağlama konusunda ilerleme kaydetmiştir. Finansal okuryazarlık eksikliği, ülkenin daha fazla sosyo-ekonomik kalkınma elde etmesini engellemektedir. Nüfusun % 70'i işlem yapabilen bir banka hesabına erişime sahip olmasına rağmen, ülke büyük ölçüde nakit para kullanımıyla işleyen bir toplum olmaya devam etmekte ve düşük gelirli tüketiciler ücretlerden çekinmektedir. Kullanım oranı da düşüktür ve nüfusun % 27'si paralarını hesaplarından hemen çekmektedir (Njanike ve Mpofu 2023: 98).

Finansal kapsayıcılığa yönelik bütüncül yaklaşımının bir parçası olarak, Ulusal Hazine bir finansal kapsayıcılık politikası hazırlamıştır. Bu politika, Güney Afrika'daki finansal kapsayıcılığın mevcut durumunu değerlendirir, finansal kapsayıcılığın sürdürülebilir bir şekilde iyileştirilmesine rehberlik edecek genel ilkeler

ortaya koyar ve bu ilkeleri politika hedeflerini destekleyen belirli temellere yerleştirmektedir (FSCA 2020: 9).

Güney Afrika'da cep telefonlarının hızlı yaygınlaşması ve Dördüncü Sanayi Devrimi çağında artan dijital inovasyon, yeni finansal hizmetlerin ve ürünlerin ortaya çıkmasına ve yeni dağıtım kanallarının oluşmasına yol açmıştır. Bunlar, finansal hizmetlerin, hizmet almayan ve yetersiz hizmet alan nüfuslara (erişilebilirlik) düşük maliyetle (uygun fiyat) ve ihtiyaçlarını karşılayan verimli, güvenli ve güvenilir şekillerde (kalite) sunulmasına katkıda bulunma potansiyeline sahiptir. Küresel olarak, FinTek (finansal teknoloji) şirketlerinin ortaya çıkması, finansal düzenleyicilerin bu şirketlerin getirebileceği faydalara aynı derecede yenilikçi ve çevik bir şekilde yanıt verirken, potansiyel risklerin anlaşılmasını ve yönetilmesini sağlamalarını gerektirmiştir (FSCA 2020: 21).

2016 yılında, Ulusal Hazine, Güney Afrika Merkez Bankası, Finansal Sektör Davranış Otoritesi, Ulusal Kredi Düzenleme Kurumu, Güney Afrika Gelir İdaresi ve Finansal İstihbarat Merkezi temsilcilerinden oluşan bir hükümetler arası FinTek çalışma grubu (IFWG) kurulmuştur. Ayrıca, Finansal Kurumların Davranışları (COFI) Tasarısı'nın önceliği, dijital finansal hizmetlerde tüketici risklerini yönetmek ve finansal sektöre olan güvenin devamını sağlamaktır. COFI Tasarısı, adil müşteri muamelesine öncelik verirken, FinTek sektörüne yeni girenlere destekleyici ve orantılı bir yaklaşım öngören hükümler içermektedir (National Treasury 2023: 19).

Finansal kapsayıcılık, temel politika öncelikleri arasında yer almaktadır. Önerilen reformları hayata geçirmek için 2017 tarihli Finansal Sektör Düzenleme Kanunu (FSR Kanunu) çıkarılmıştır. FSR Kanunu'nun amaçları arasında finansal kapsayıcılığı teşvik eden bir düzenleme ve denetim çerçevesinin oluşturulması yer almaktadır. FSR Kanunu ayrıca, müşterilerin finansal kurumlar tarafından adil bir şekilde muamele görmesini sağlamak ve finansal müşterilere finansal eğitim programları sunmak amacıyla Finansal Sektör Davranış Otoritesi'ni (FSCA) kurmuştur. FSCA, hedeflerine ulaşmak için finansal kapsayıcılığı da teşvik etmekle yükümlüdür (FSCA 2020: 5).

2017 tarihli Finansal Sektör Düzenleme Kanunu (FSR Kanunu) yürürlüğe girmeden önce, Güney Afrika'da finansal kapsayıcılığın teşvik edilmesi veya

desteklenmesini açıkça öngören bir mevzuat bulunmamaktaydı. Bu bağlamda, FSR Yasası Güney Afrika'da finansal kapsayıcılığın teşvikinde bir zafer olarak görülmektedir (Ncube 2024: 20).

Güney Afrika'da, FSR Yasası finansal kapsayıcılığı, tüm kişilerin uygun, adil ve uygun fiyatlı finansal ürün ve hizmetlere zamanında ve adil bir şekilde erişimi olması olarak tanımlamaktadır. Ulusal Hazine finansal kapsayıcılık politikası, finansal kapsayıcılığı, finansal hizmetlere ihtiyaç duyulan ancak bu hizmetlerin sağlanmadığı veya yetersiz sağlandığı toplum kesimlerine düzenlenmiş, uygun fiyatlı ve uygun finansal hizmetlerin sunulması ve kullanılması olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlardan, finansal kapsayıcılığın basit erişimden daha geniş bir kavram olduğu ve ürün ve hizmetlerin kullanımı ve uygunluğunu da dikkate almaktadır (FSCA 2020: 6).

Ulusal Kalkınma Planı'nda (2013) belirtildiği üzere, hükümetin vizyonu, her vatandaşın ana ekonomiye eşit katılım fırsatına sahip olduğu bir Güney Afrika'dır. Ekonominin kalbinde yer alan finans sektörü, böyle bir toplumun gelişmesinde hayati bir rol oynamaktadır. Sektör, bankacılık ve sigortacılık hizmetlerine erişimi genişleterek, hane halkı tasarruflarının teşvik edilmesi ve harekete geçirilmesine yardımcı olarak ve krediye erişimi kolaylaştırarak, tarihsel olarak marjinalleştirilmiş grupların daha fazla dahil edilmesine katkı sağlamaktadır. Sektörün insanları ana akım ekonomiye entegre etme kapasitesini etkin bir şekilde kullanmak için finansal kapsayıcılığa yönelik bütüncül bir politika yaklaşımı gerekmektedir (FSCA 2020: 8).

Finansal Sektör Dönüşüm Konseyi (FSTC), finansal sektör, hükümet, sendikalar ve toplum temsilcilerinin Finansal Sektör Şartı (FSC) aracılığıyla finansal sektör için dönüşüm hedefleri belirlemek üzere iş birliği yaptığı benzersiz bir forum olma niteliğini taşımaktadır. FSC'nin odaklandığı alanlar arasında finansal hizmetler sektöründeki mülkiyet, yönetim, kontrol ve istihdamda eşitlik, altyapı yatırımları, güçlendirme finansmanı ve girişimcilik geliştirme yer almaktadır. Finans sektörünün dönüştürücü etkisini kabul etmek ve bunu siyahi Güney Afrikalıların finans sektörüne katılımını, finansal hizmetlere erişimini ve tüketici finansal eğitimini değiştirmek için kullanmak da FSC'nin önemli bir bileşenidir. FSC nedeniyle gerçekleştirilen müdahaleler, Güney Afrika'da finansal kapsayıcılığa, özellikle işlem bankacılığına

anlamlı katkılar sağlamaktadır. Cenaze ve kredi sigortası dışında sigorta alanında çok daha az ilerleme kaydedilmiştir (National Treasury 2023: 23).

Sigorta Kanunu (2017), düzenlemesi düşük gelirli Güney Afrikalılara erişilebilir ve uygun fiyatlı sigorta hizmetleri sunmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, bu hedef doğrultusunda yeni bir düzenleyici çerçeve oluşturulmaktadır (FSCA 2020: 11).

Güney Afrika finansal hizmetler sektörü, özellikle bankacılık sektörü, iyi gelişmiş bir hizmet ağı ile faaliyet göstermektedir. Bankacılık sektörü için otomatik para çekme makineleri (ATM'ler) ve banka şubeleri, bankalar ve müşteriler arasında kritik bir arayüz görevi görmektedir. Nakit paranın Güney Afrika'da hala baskın bir işlem aracı olması ATM ağı gibi geleneksel fiziksel dağıtım platformlarını gerekli kılmaktadır (FSCA 2020: 12).

Güney Afrika yetkilileri, FinTek alanında ülkenin yaklaşımını geliştirmek amacıyla çabaları koordine etmek üzere bir FinTek çalışma grubu kurmuştur. Bu çalışma grubu, Ulusal Hazine, Güney Afrika Merkez Bankası, Finansal Sektör Denetim Kurumu, Güney Afrika Gelir İdaresi, Ulusal Kredi Düzenleyicisi ve Finansal İstihbarat Merkezi gibi kurumların iş birliğini temsil etmektedir (National Treasury 2023: 67).

Hükümetlerarası FinTek çalışma grubu (IFWG) aracılığıyla finansal sektör düzenleyicileri birlikte çalışmaktadır. Bu iş birliği, düzenleyici ortamı sadeleştirmeyi hedeflemektedir. Ayrıca güvenli deneyimler için alan yaratmakta ve yeniliği aktif şekilde ilerletmektedir. IFWG, yakın zamanda yayımladığı FinTek Vizyon Belgesinde aşağıdaki vizyon beyanlarını ortaya koymaktadır:

1. Hizmetten yoksun ve marjinalleşmiş kesimlerin ihtiyaçlarına cevap vermek,
2. Güney Afrika FinTek sektörüne yapılan yatırımları artırmak,
3. Yenilik ve rekabeti teşvik edecek hukuki ve düzenleyici ortamı geliştirmek,
4. Güney Afrika’nın yetenek havuzunu güçlendirmek.

Zaman içinde gelişmesi beklenen alanlar ise şunlardır:

Peer-to-peer (P2P) kredi verme, çevrimiçi pazar yeri kredileri veya "kredi bazlı kitle fonlaması", dijital cüzdanlar dahil olmak üzere banka dışı ödeme hizmetleri, büyük veri kullanımı da dâhil olmak üzere düzenleyici teknoloji (regtech), robot danışmanlık (robo-advice), veri yönetimi, buna bulut bilişim ve veri yurtdışına taşıma (offshoring) da dahil edilmektedir (National Treasury, 2023: 67-68).

Güney Afrika'da finansal hizmetlerin mevcudiyeti önemli sonuçlar doğurmuştur. Hane halkının tasarrufları bu sayede artmıştır. Ayrıca daha iyi finansal kararlar alınabilmiş ve bu durum iyi bir yaşam standardına katkı sağlamıştır (Mishra vd., 2024: 10).

Tablo 6. Güney Afrika'da Finansal Tabana Yayılma Göstergeleri (2011-2024).

%	2011	2014	2017	2021	2024
Hesap	53,65	70,32	69,22	85,38	81,12
Kredi veya Banka Kartı	45,64	55,54	36,58	60,38	60,18
Tasarruflar	22,08	32,73	22,09	37,21	31,96
Borçlanma	8,87	18,91	13,5	18,21	12,35
Dijital Ödeme	-	52,7	43,08	70,47	44,63
Mobil Hesap	-	14,42	19,01	36,56	31,62

Güney Afrika'da hesap sahibi olanların oranı 2011- 2024 yıları arasında istikrarlı olarak artmış ancak 2024 yılında hafif bir düşüş söz gözlemlenmektedir. Kredi ve banka kartı sahipliği 2011-2017 yılları arasında değişken bir seyir izlemiştir. 2021-2024 yılları arasında durgunluk tespit edilmiştir. Resmi bir finansal kurumdan tasarruf yapanların oranı ise 2011-2017 yılları arasında dönemsel artış ve azalışlar kaydedilmiştir. 2021 yılına itibariyle tekrar % 37,21 artışla zirve yaptığı dikkat çekmektedir. Ancak 2024 yılında % 31,96'ya düşmüştür. Resmi bir finansal kurumdan borçlanma verilerinde 2011 yılında % 8,87 iken 2021'e kadar sürekli dalgalı bir seyir izlemiş ve % 18,21'e yükselmiş ancak 2024 yılında % 12 civarına geri dönülmüştür. Dijital ödemeler 2014 yılında % 52,7'den 2017'de % 43,08'e düşmüştür. 2021 yılında pandeminin de etkisiyle % 70,47 oranında belirgin bir artış izlenmektedir. Ancak 2024 yılında % 44,63 oranında belirgin bir azalma gözlemlenmektedir. Mobil hesap sahipliği, 2014 yılında % 14,42 iken 2021'de % 36,56'ya yükselmiş, ancak 2024'te % 31,62'ye gerilediği tespit edilmektedir. 2024 yılında tespit edilen bu düşüş Güney Afrika'da finansal dışlanmanın yükseldiği şeklinde yorumlanabilir.

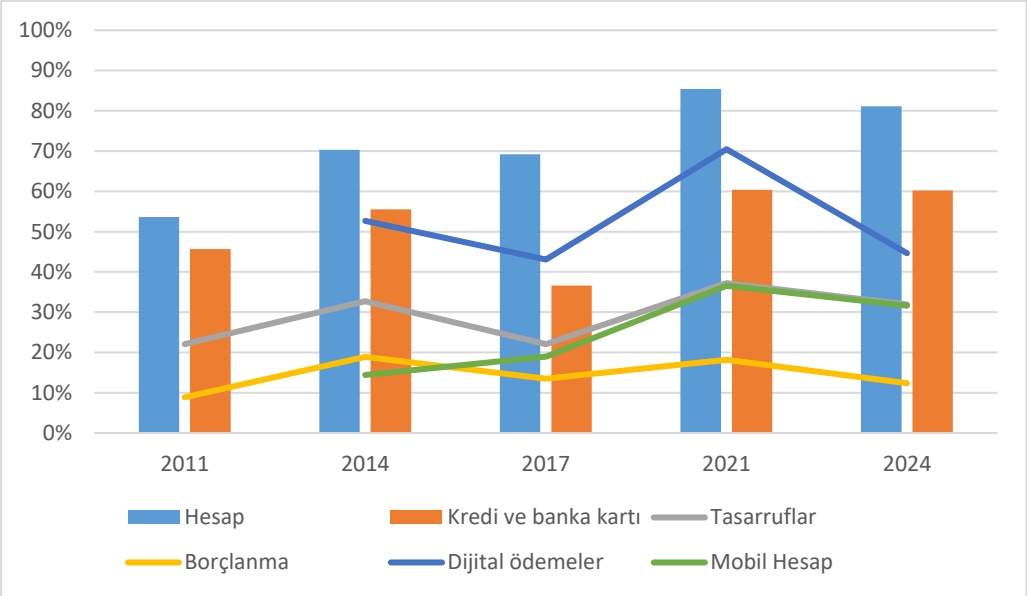

Şekil 7. Güney Afrika'da Finansal Tabana Yayılma Göstergeleri (2011-2024).

3.3.6. Kırılgan Beşli Ülkelerinde Finansal Tabana Yayılma Göstergelerinin Karşılaştırılması

Tablo 7. Kırılgan Beşli Ülkelerin 2024 yılı Finansal Tabana Yayılma Verileri

Ülkeler%	Hesap	Kredi veya Banka Kartı	Tasarruflar	Borçlanma	Dijital Ödemeler	Mobil Hesap
Türkiye	81,55	79,35	27,45	41,5	62,41	23,32
Hindistan	89,02	37,62	23,84	14,49	29,32	23,10
Endonezya	56,32	41,58	22,57	14,36	30,02	22,01
Brezilya	86,38	75,77	34,15	45,92	69,97	58,16
Güney Afrika	81,12	60,18	31,96	12,35	44,63	31,62

Hesap sahipliği oranı en yüksek ülke % 89,02 ile Hindistan olurken, onu sırasıyla Brezilya (% 86,38) ve Türkiye (% 81,55) izlemektedir. Endonezya (% 56,32) listenin en alt sırasında yer almıştır. Bu durum Endonezya'da diğer ülkelere kıyasla finansal dışlanmanın daha fazla olduğunu yansıtabilmektedir. Kredi ya da banka kartı sahipliği bakımından Türkiye (% 79,35) ilk sırada yer almaktadır, ikinci sırada Brezilya (% 75,77) ve onu Güney Afrika (% 60,18) izlemektedir. Hindistan (% 37,62) ve Endonezya (% 41,58) diğer ülkelere kıyasla kayda değer bir fark gözlemlenmektedir. Resmi bir finansal kuruluştan tasarruf yapanların oranında ise Brezilya (% 34,15) ve Güney Afrika (% 31,96) ülkeleri diğer ülkelere kıyasla daha yüksek tasarruf oranlarına sahiptir. Bu ülkeleri sırasıyla Türkiye (% 27,45), Hindistan

(% 25,84) ve Endonezya (% 22,57) izlemektedir. Resmi bir finansal kurumdan borçlanma oranı en yüksek ülkeler Brezilya (% 45,92) ve Türkiye (% 41,5) olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra Hindistan (% 14,49), Endonezya (% 14,36) ve Güney Afrika'da (% 12,35) borçlanma oranları diğer ülkelere kıyasla minimum düzeyde kalmıştır. Dijital ödeme oranlarında en yüksek orana Brezilya (% 69,97) sahipken, Türkiye (% 62,41) kırılgan beşli ülkeleri arasında dijital ödemelerde ikinci sıradadır. Bu durumda Brezilya ve Türkiye'de dijital finansal katılımın diğer ülkelere kıyasla daha fazla kullanıldığını göstermektedir. Mobil hesap kullanımında da Brezilya (% 58,16) ön plana çıkmakladır. Diğer ülkeler sırasıyla Güney Afrika (% 31,62), Türkiye (% 23,32), Hindistan (% 23,10) ve Endonezya (% 22,01) olarak gözlemlenmektedir.

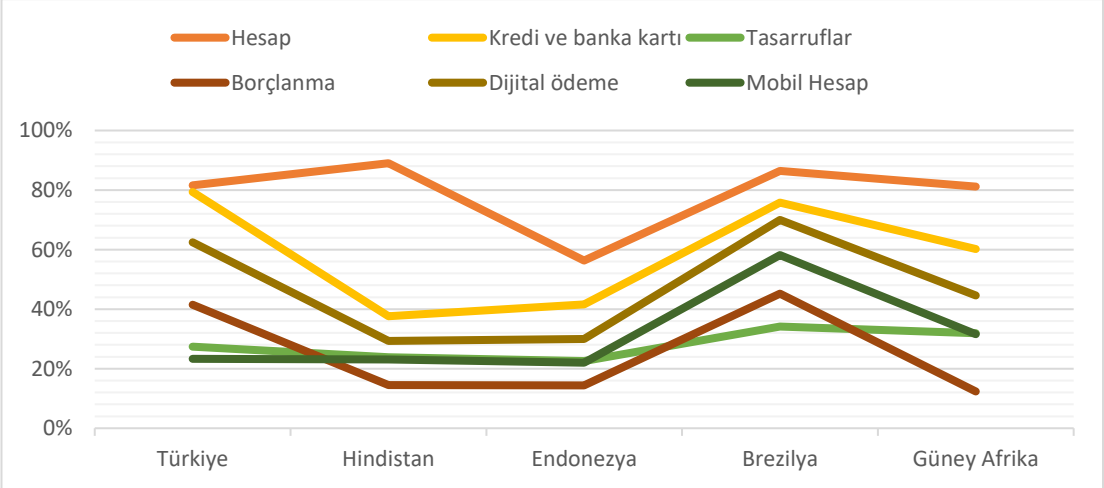

Şekil 8. Kırılgan Beşli Ülkelerinde Finansal Tabana Yayılma Göstergelerinin Karşılaştırılması

Bu çalışma çerçevesinde, kırılgan beşli ülkeleri, yetişkin bireylerin finansal hizmetlere erişimi ve bu hizmetleri kullanım biçimleri altı temel gösterge (hesap sahipliği, kredi veya banka kartı kullanımı, resmi bir finansal kuruluştan tasarruf ve borçlanma, dijital ödemeler ve mobil para hesabı sahipliği) üzerinden karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

Veriler, söz konusu ülkeler arasında finansal tabana yayılma konusunda yapısal ve dinamik boyutlarda belirgin farklılıklar sergilemektedir. Brezilya, finansal hizmetlerin geniş bir tabana yayılması ve finansal teknolojileri diğer ülkelere kıyasla daha etkin kullanmaktadır. Bu bağlamda, ülkedeki dijital altyapının gelişmişliği ve

bireylerin finansal teknolojilere entegre olması ile doğrudan bağlantılı olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye ise hesap sahipliği, kart kullanımı ve dijital ödemelerde yüksek oranlara ulaşmaktadır. Ancak tasarruf düzeyi ve mobil para hesabı sahipliği konusunda zayıf olduğu görülmektedir. Bu durum, finansal araçlara erişimin varlığına rağmen finansal okuryazarlık ve finansal yetkinlik açısından gelişmemiş olabileceği yönünde çıkarımlar sunmaktadır.

Hindistan, hesap sahipliğinde zirvede olmasına rağmen, bu hesapların etkin kullanılmadığı ve özellikle kredi kartı veya banka kartı sahipliği, tasarruf ve dijital ödeme gibi göstergelerde düşük oranlara sahip olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum, sahiplik ile kullanım arasındaki uçurumu ve finansal kapsayıcılığın sadece fiziksel finansal hizmetlere erişimle sınırlı kalmaması gerektiğini gösterebilmektedir. Endonezya, tüm göstergelerde düşük seviyelerde yer alarak finansal tabana yayılma açısından yapısal reformlara ve kapsamlı politikalara ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır. Güney Afrika'da ise hesap sahipliği ve dijital ödeme oranları görece yüksek seviyelerde seyretmektedir. Buna karşın borçlanma oranının dikkate değer biçimde düşük olması tespit edilmektedir.

Sonuç olarak, finansal tabana yayılma hesap sahipliği tek başına bir ölçüt olarak değerlendirilmemeli, buna ek olarak yetişkinlerin finansal ürünleri nasıl kullandığına, bu araçlardan ne bu hizmetlerden hangi düzeyde fayda gördüğüne ve finansal dijitalleşmeye ne derece entegre edildiğine dair göstergelerin dikkate alınması gerekliliği açıkça gözlemlenmektedir. Dolayısıyla, finansal okuryazarlığın yaygınlaştırılması, dijital finansal hizmetlerin benimsenmesi ve politika enstrümanlarının güçlendirilmesi, özellikle kırılgan grupların finansal tabana yayılmaya yönelik stratejilerinin uygulanması açısından büyük önem arz etmektedir.

SONUÇ

Finansal tabana yayılma, bireylerin ve işletmelerin işlem, ödeme, kredi, tasarruf ve sigorta gibi ihtiyaçlarını karşılayan, sorumlu ve sürdürülebilir bir şekilde sunulan uygun ve makul finansal ürün ve hizmetlere erişimine atıfta bulunmaktadır. Bilgi eksikliğini ve bilgi haritasını meydana getirmek için bu çalışma gerçekleştirilmiştir.

Çalışma kırılgan beşli ülkelerinde finansal tabana yayılmayı benimsemenin birçok kişi tarafından hala bilinmediğini, örneğin tasarruf hesapları ve mobil hesap sahipliği gibi finansal hizmetlere ilişkin farkındalıklarının oldukça düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bilgi eksikliği, hedeflenen yetişkinlerin finansmana erişme ve bunları uygun şekilde yönetme becerisi önünde büyük bir engel teşkil etmektedir. Bu durum, özellikle gençlerin finansal ürün ve hizmetlere ilişkin uygun finansal okuryazarlık koşuluyla finansal sistemle etkileşime geçme süreçlerine başladıklarında anlamlı hale gelmektedir.

Mevcut çalışma, kuramsal bir çalışmadır ve bu çalışmada finansal tabana yayılmanın Kırılgan beşli ülkeleri üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Bu kapsamda 2011-2024 dönemine ait Kırılgan Beşli Ülkelerinin finansal tabana yayılma göstergeleri Dünya Bankası Global Findex verileri kullanılmıştır.

Dünya Bankası Global Findex (2025) verileri iki önemli zorluğu da ortaya koymaktadır. Birincisi, çok sayıda yetişkinin dijital ekonomi ve resmi finansal sistemden tamamen dışlanmış durumda olması veya bu sistemlere erişim imkanlarının sınırlı olduğu görülmektedir. İkincisi finansal erişim ve kullanımda umut verici bir büyüme olsa dahi, birçok insan hala günlük ihtiyaçlarını karşılamakta ve gelecek için plan yapmada zorluk çekmektedir. Buna bağlı olarak, bu verilerin ortaya koyduğu zorlukların ele alınması da çok önemli hale gelmektedir. Bazıları için bu zorluklar gelir veya tasarruf eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

Finansal tabana yayılmanın artışı, yoksulluk ve eşitsizlik seviyelerini düşürme potansiyeline sahiptir. Ayrıca, finansal dijitalleşme ve finansal okuryazarlık, finansal tabana yayılma oranlarının artırılmasını desteklemektedir. Finansal olarak dışlanmış kesimler için oldukça yararlı olduğu tespit edilmektedir.

Kırılgan beşli ülkelerinde finansal tabana yayılmanın, devlet, finansal kurumlar, kamu kuruluşları ve iş dünyası arasında kapsamlı çözümler ve iş birliği gerektirmektedir. Tüm yetişkinlerin çeşitli finansal hizmetlere erişimi, yoksulluk ve sosyal eşitsizlikte azalma, girişimcilik ve yatırımlarda artış, finansal istikrar ve ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiler yaratabilir.

Bu çalışmanın bulguları, gelişmekte olan ülkeler için ve özellikle kırılgan beşli ülkeleri politika çıkarımları ortaya koymaktadır. İlk olarak, finansal hizmetlere olan talep kültür, gelenekler, inançlar ve gelir düzeylerindeki farklılıklar nedeniyle değişiklik gösterdiğinden, finansal kurumlar, finansal hizmetlerden mahrum kalan kesimlere uygun, yenilikçi ve ihtiyaç temelli finansal hizmetler sunmalıdır. Ayrıca denetim ve düzenlemeleri artırarak, kapsayıcı finansal ürünler geliştirerek finansal sistemin verimliliğini ve istikrarını artırması beklenmektedir.

İkinci olarak, hükümetler ve finansal kurumlar, düşük gelirli kesimlerin finansal farkındalığını artırmak ve finansal davranışlarını değiştirmek amacıyla çeşitli çalışmalar yürütmelidir. Bu kapsamda, özellikle kırsal ve uzak bölgelerde olmak üzere tüm ülkelerde finansal okuryazarlık eğitim programlarının artırılması büyük önem taşımaktadır. Bu program, insanların teknoloji tabanlı finansal hizmetleri en iyi şekilde kullanabilmeleri için dijital finansal altyapının iyileştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Uzak bölgelerde internet erişimini genişletmek için telekomünikasyon hizmet sağlayıcılarına teşvikler ve erişilebilir dijital bankacılık hizmetleri sunmak için finansal kurumlarla iş birliği gibi dijital uçurumu azaltmaya yönelik eşzamanlı politikalar da gerekmektedir.

Üçüncüsü, hükümetler, merkez bankaları, finansal kurumlar ve kalkınma ortakları, kırsal ve kentsel alanlarda finansal hizmetler altyapısını geliştirmek ve finansal hizmetler ağını iyileştirmek için karşılıklı iş birliği yapmalıdır. Bankanın toplumun erişebileceği finansal sektördeki ağını genişletmesi, ardından insanların hesap açmaya ikna olması ve güven duyması için çalışması gerektiğini göstermektedir. Böylece insanlar finansal işlemlerini kolay ve verimli bir şekilde gerçekleştirebilir ve bu da ekonominin gelişmesine katkı sağlayabilir.

Dördüncüsü, aktif olmayan hesapların oranının yüksek olması gerçek anlamda finansal kapsayıcılığı artırmadığı için, bu hesapların etkin kullanımı için hesap

sahiplerine devlet sübvansiyonu aktarılması gibi destekleyici politikalarla tamamlanmalıdır.

Beşinci olarak, gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri, nüfusun büyük kesimlerinin istem dışı finansal dışlanmasını en aza indirmek için kişi başına düşen geliri ve bilgiye erişimi iyileştirmeye devam etmelidir.

Son olarak, politikalar, daha kapsayıcı bir finansal sistemi teşvik etmek için ülke düzeyinde belirli sosyo-ekonomik kısıtlamalar, makroekonomik oynaklık, kurumsal verimsizlikler ve finansal sistem verimsizlikleri ile ilgili gerekli önlemleri başlatmalıdır.

Kırılgan beşli ülkeleri gibi gelir eşitsizliğinin oldukça fazla olduğu ekonomilerde, düşük gelir gruplarının yaşam standartlarını ve refahını destekleyen ve finansal sistemin verimliliğini ve yayılımını artıran reformlar uygulanmalıdır. Ayrıca, kırılgan beşli ülkeleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu nedenle, gelecekte finansal tabana yayılmanın etkileri ve politika çıkarımlarını daha iyi anlamak için ülkeye özgü araştırmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Abbas, Sohail., Dastgeer, Ghulam., Nasreen, Samia., Kousar, Shazia., Riaz, Urooj., Arsh, Saira., ve Imran, Muhammad., (2024). How Financial Inclusion and Green Innovation Promote Green Economic Growth in Developing Countries. *MDPI*, s. 1-19

Abdullahı, Abubaqar, Sadıq., Ladan, Auwalu., Yusuf, Auwalu., ve Salısu, Maryam. (2025). Financial Technology and Financial Inclusion: The Role of Financial Literacy. *International Journal of Financial Research and Business Development*, s. 115-128.

ADB (2020). *Digital Finance Innovation Road Map and Action Plan 2020-2024.* Asian Development Bank.

ADBI (2015). *Financial inclusion, financial education, and financial regulation: A story from Indonesia.* Asian Development Bank Institute. Temmuz 1, 2025 tarihinde alındı

Adeola, Ogechi., (2022). Gendered Perspectives on Covid-19 Recovery in Africa: Towards Sustainable Development. O. Adeola içinde, *Gendered Perspectives on Covid-19 Recovery in Africa: Towards Sustainable Development* (s. 1-16).

Affandi Hina ve Malik Qaisar Ali (2021). Financial Inclusion between Financial Innovation and Economic Growth: A Study of Lower Middle Income Economies. *Journal of Accounting and Finance in Emerging Economies* .

Afonso, Antonio ve Blanco-Arana, Maria del Carmen (2024). Does financial inclusion enhance per capita income in the least developed countries? *International Economi*.

Agustina, Arin Dwi ve Hafidh, Aula Ahmad (2025). The Influence of Financial Literacy, Financial Technology and Financial Inclusion on MSME Performance in Bandar Lampung City. *International Journal of Economics and Management Sciences*, s. 200-218.

Akpa, Armand Fréjuis., Asonguc, Simplice Anutechia., ve Batuo, Michael Enowbi., (2024). The role of governance in the effect of the internet on financial

inclusion in Sub-Saharan Africa. *Informatıon Technology For Development*, s. 1-19.

Alam, Md. Kausar., Rahman, Md. Mizanur., Islam, Fakir Tajul., Adedeji, Babatunji Samuel., Mannan, Md. Abdul., ve Sahabuddin, Mohammad., (2021). The practices of Shariah governance systems of Islamic banks in Bangladesh. *Pacific Accounting Review*, s. 505-524.

Alhammadi, Salah. (2023). Expandingfinancial inclusion in Indonesia through Takaful: Opportunities, Challenges and Sustainability. *Journal of Financial Reporting and Accounting*.

Alkaseasbeh, Murad., Alqurran, Talal., ve Orabi, Marwan Mohamed Abu., (2023). Role of Fintech in Uncovering Parallel Economy Initiatives among House-Held Business Intrapreneurs. *Journal of System and Management Sciences*.

Allan, A., Massu, M., ve Svarer, C. (2013). *Banking on Change: Breaking the Barriers to Financial Inclusion.*

Allen, Franklin., Demirguc-Kunt, Asli., Klapper, Leora., ve Peria, Maria Soledad Martínez., (2014). The foundations of financial inclusion: Understanding ownership and use of formal accounts. *J. Finan. Intermediation*, s. 1-30.

Alliance for Financial Inclusion (AFI) Report. (2015). *Maya declaration report: Commitments into action.* Alliance for Financial Inclusion (AFI) Report.

Alqam Mohammad Ahmad ve Hamshari Yaser Mohd (2024). The Impact of Financial Literacy on Financial Inclusion for Financial Well-being of Youth: Evidence From Jordan. *Discover Sustainability*.

Alsmadi, Ayman Abdalmajeed., Al_hazimeh, Amer Moh'd., Al-Afeef, Mohammad Ali., ve Al-Smadi, Arkan Walid., Rifai, Firas., Al-Okaily, Manaf., (2022). Banking Services Transformation and Financial Technology Role. *Information Sciences Letters*, s. 315-324.

Amidžić, Goran., Massara, Alexander., ve Mialou, Andre. (2014). *Assessing Countries' Financial Inclusion Standing—A New Composite Index.* International Monetary Fund.

Angeles, Imelda Tolejano., (2022). The Moderating effect of Digital and Financial Literacy on the Digital Financial Services and Financial Behavior of MSMEs. *Review of Economics and Finance*, s. 505-515.

Ansar, Saniya., Klapper, Leora., ve Singer, Dorothe. (2023). The Importance of Financial Education for The Effective Use of Formal Financial Services. *Journal of Financial Literacy and Wellbeing*, s. 28–46.

Arebo, Mohmmed., Hando, Filmon., ve Mekonnen, Andualem. (2024). Financial Inclusion and Stability in Ethiopia Using Bank level data: A two-step system GMM estimation. *F1000Research*, s. 1-40.

Arshad, Muhammad Usman., Ahmed, Zeeshan., Ramzan, Ayesha., Shabbir, Muhammad Nadir., Bashir, Zahid., & Khan, Fahad Najeeb. (2021). Financial inclusion and monetary policy effectiveness: A sustainable development approach of developed and under-developed countries. *Plos One*.

Aryan, Laith Abdallah., Alsharif, Alaa., Alquqa, Enass Khalil., Al Ebbini, Mohannad Mohammad., Alzboun, Nidal., Alshurideh, Muhammad Turki., ve Al-Hawary, Sulieman Ibraheem Shelash. (2023). How digital financial literacy impacts financial behavior in Jordanian millennial generation. *International Journal of Data and Network Science*, s. 1-8.

Atkinson Adele ve Messy Flore-Anne. (2013). *Promoting Financial Inclusion through Financial Education: OECD/INFE Evidence, Policies and Practice.* OECD.

Ayyagari Meghana ve Beck Thorsten (2015). *Financial Inclusion in Asia: An Overview.* Asıan development bank.

Babajide, Abiola Ayopo., Adegboye, Folasade Bosede.,ve Omankhanlen, Alexander Ehimare. (2015). Financial Inclusion and Economic Growth in Nigeria. *International Journal of Economics and Financial Issues*, s. 629-637.

Babar, Hasan. (2023). Fintech- a solution for financial inclusion and women's economic empowerment? *Qeios*, s. 1-13.

Babarinde, Gbenga Festus., Abdulmajeed, Idera Tajudeen., ve BabatundeKazeem, Abass. (2020, Haziran). Understandıng dıgıtal fınance: a conceptual analysıs. *Lapaı ınternatıonal journal of management and socıal Scıences*, s. 92-102.

Babu, Mujahid Mohiuddin., Dey, Bidit. L., Rahman, Mizan., Roy, Sanjit. K., Alwi, Sharifah Faridah Syed., ve Kamal, Muhammad Mustafa., (2020, Haziran 30). Value co-creation through social innovation: A study of sustainable strategic alliance in telecommunication and financial services sectors in Bangladesh. *Industrial Marketing Management*, s. 13-27.

BACEN. (2010). *Relatório de Inclusão Financeira.* Banco Central do Brasil. https://www.bcb.gov.br/nor/relincfin/relatorio_inclusao_financeira.pdf, Erişim Tarihi: 01.07.2025.

BACEN. (2015). *Relatório de Inclusão Financeira.* Banco Central do Brasil. https://www.bcb.gov.br/Nor/relincfin/RIF2015.pdf, Erişim Tarihi: 01.07.2025.

BACEN. (2018). *Relatório de Cidadania Financeira.* Banco Central do Brasil. https://www.bcb.gov.br/nor/relcidfin/index.html, Erişim Tarihi: 01.07.2025.

BACEN. (2021). *Relatório de Cidadania Financeira.* Banco Central do Brasil. https://www.bcb.gov.br/content/cidadaniafinanceira/documentos_cidadania/rif/relatorio_de_cidadania_financeira_2021.pdf, Erişim Tarihi: 01.07.2025.

Banerjee, Shweta. (2016). Aadhaar: Digital Inclusion and Public Services in India. *World Development Report*.

Banna, Hasanul., Mia, Aslam., ve Rana, Sohel. (2022). The role of banking and financial institutions in the tourism and hospitality industry in Bangladesh. Azizul., Hassan içinde, *In Tourism in Bangladesh: Investment and Development Perspectives* (s. 111-123). London: Springer.

Barajas, Adolfo., Beck, Thorsten., Belhaj, Mohamed., ve Naceur, Sami Ben. (2020). *Financial Inclusion: What Have We Learned So Far? What Do We Have to Learn?* IMF.

Bayraktar, Yüksel., Eğri, Taha., ve Yıldız, Furkan. (2016). A causal relationship between oil prices current account deficit, and economic growth: An empirical analysis from fragile five countries. *Ecoforum*, s. 29-44.

Beck, Thorsten. (2020). *Fintech and Financial Inclusion: Opportunities and Pitfalls.* ADBI.

Beck Thorsten ve Torre de la Augusto. (2007). The Basic Analytics of Access to Financial Services. *Financial Markets, Institutions & Instruments*, s. 79-117.

Beck, Thorsten., Demirguc-Kunt, Asli., ve Levine, Ross. (2007). Finance, Inequality and the Poor. *Journal of Economic Growth* , s. 27–49.

Bekele, Wuddasie Dereje. (2023). Determinants of Financial Inclusion: A Comparative Study of Kenya and Ethiopia. *Journal of African Business*, s. 301–319.

Berg Gunhild ve Zia Bilal Husnain (2017, Ekim). Harnessing Emotional Connections to Improve Financial Decisions: Evaluating the Impact of Financial Education in Mainstream Media. *Journal of the European Economic Association*, s. 1025-55.

Bernanke Ben S. ve Gertler Mark. (1995). Inside the black box: The credit channel of monetary policy transmission. *Journal of Economic Perspectiv*, s. 27–48.

Berument, Hakan., Konac, Nazlı., ve Senay, Özge. (2007). *Openness and the effectiveness of monetary policy: A cross-country analysis.* International Economic Journal.

Bilici Mustafa Recep ve Çevik Saygın (2022). *Financial Literacy and Cash Holdings in Turkey.* Ankara: TCMB.

Bozkurt İbrahim ve Karakuş Rıfat (2020). "Provincial Financial Inclusion in Turkey: Measurement and Its Spatial Determinants". *Ege Academıc Revıew*, s. 101-124.

Brauchli, Christian. (2021). Determinants of Financial Inclusion in Emerging Europe and Asia. *Yüksek Lisans Tezi*. Zurih, İsviçre: Christian Brauchli.

Cámara Noelia ve Tuesta David (2014). *Measuring Financial Inclusion: A Multidimensional Index.* BBVA.

Central Bank of Kuwait. (2024). *Financial Literacy and Personal Finance: Basics of Budget Management.* Central Bank of Kuwait.

Chen, Zhong., Ali, Sajid., Lateef, Majid., Khan, Ahmad Imran., Anser, Muhammad Khalid. (2023). The nexus between asymmetric financial inclusion and economic growth: Evidence from the top 10 financially inclusive economies. *Borsa İstanbul Review*, s. 368–377.

Cheng Xiaoqiang ve Degryse Hans (2010). The Impact of Bank and Non-Bank Financial Institutions on Local Economic Growth in China. *J Financ Serv Res*, s. 179–199.

Chhatoi, Biswajit Prasad., Sahoo, Sharada Prasad., ve Nayak, Durga Prasad. (2021, Ekim). Assessing the Academic Journey of 'Financial Inclusion' from 2000 to 2020 through Bibliometric Analysis. *Journal of Scientometric Research*, s. 148-159.

Cicchiello, Antonella Francesca., Kazemikhasragh, Amirreza., Monferrá, Stefano., ve Girón, Alicia. (2021). Financial inclusion and development in the least developed countries in Asia and Africa. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 10(49), 1-13

Clamara, Noelia., Peña, Ximena., ve Tuesta, David. (2014). *Factors that Matter for Financial Inclusion: Evidence from Peru.* BBVA.

Clark, Robert L. (2023). *Effectiveness of Employer-Provided Financial Education Programs.* G53 Network Working Paper Series.

Conley Timothy G. ve Udry Christopher R. (2000). *Learnıng About A New Technology: Pıneapple In Ghana.* Economic Growth Center Yale University.

Conroy, Jhon. (2005). APEC and financial exclusion: missed opportunities for collective action? *Asia Pacific Development Journal*, s. 53-79.

Cull, Robert., Ehrbeck, Tilman., ve Holle, Nina. (2014). *Financial Inclusion and Development: Recent Impact Evidence.* CGAP.

Damane Moeti ve Ho Sin Yo (2024). The Impact of Financial Inclusion on Financial Stability: Review of Theories and International Evidence. *Development Studies Research*, s. 2-19.

Daud, Siti Nurazira Mohd., Ahmad, Halim., ve Trinugroho, Irwan. (2024). Financial inclusion, digital technology, and economic growth: Further evidence. *Research in International Business and Finance*.

Davoodi, Hamid Reza., Dixit, Shiv., ve Pinter, Gabor. (2013). *Monetary transmission mechanism in the East African Community: An empirical investigation.* International Monetary Fund.

Demertzis, Maria., Domínguez-Jiménez, Marta., ve Lusardi, Annamaria. (2020, Temmuz). The Financial Fragility of European Households in the Time of COVID-19. *Bruegel Policy Contribution*, s. 1-16.

Demir, Yusuf., (2023). *Krediler, Finansal Tabana Yayılma ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki. İstihdam, Yatırım ve Büyüme* (pp.170-180), Eğitim Yayınevi.

Demirguc-Kunt, Asli., Klapper, Leora., ve Singer, Dorothe. (2017). *Financial Inclusion and Inclusive Growth: A Review of Recent Empirical Evidence.* World Bank.

Demirguc-Kunt, Asli., Klapper, Leora., Singer, Dorothe., ve Van Oudheusden, Peter. (2015). *The Global Findex Database 2014 Measuring Financial Inclusion around the World.* World Bank Policy Research Working Paper.

Demirguc-Kunt Asli ve Klapper Leora (2013). *Measuring Financial Inclusion: Explaining Variation in Use of Financial Services across and within Countries.* Washington, DC: Brookings Papers on Economic Activity.

Demirguc-Kunt, Asli, Klapper, Leora., Singer, Dorothe., ve Ansar, Saniya. (2021). *Financial Inclusion, Digital Payments, and Resilience in the Age of COVID-19.* The Global Findex Database.

Demirguc-Kunt, Asli., Klapper, Leora., Singer, Dorothe., Ansar, Saniya., ve Hess, Jake Richard. (2018). *Global findex database 2017 measuring financial inclusion and the fintech revolution.* Washington: World Bank.

Dev, S. Mahendra (2006). Financial Inclusion: Issues and Challenges. *Economic and Political Weekly*, s. 4310-4313.

Diallo, Aïda Sadio (2024). Financial Inclusion In Sub-Saharan Africa: A Multidimensional Index . Master thesis Aïda Sadio Diallo .

Doğan Emrah ve Güler Cengizhan (13.06.2021). An Analysıs of The Impact of Financial Inclusion on Income Inquality in The Fragile Five Counries. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, s. 1-20.

Drehmann, Mathias., Borio, Claudio., Gambacorta, Leonardo., ve Gabriel, Jiménez., Carlos, Trucharte. (2010). *Countercyclical Capital Buffers: Exploring Options.* BIS Working Papers.

Duarte, Paula da Cunha. (2024). Digital financial inclusion and women: a case study of Pix, the Brazilian instant payment system. *Eurasian Economic Review*, s. 379–400.

Ediagbonya Victor ve Tioluwani Comfort (2023). The role of fintech in driving financial inclusion in developing and emerging markets: issues, challenges and prospects. *Technological Sustainability*, s. 100-119.

European Comission. (2008). *Financial Services Provision and Prevention of Financial Exclusion.* European Commission.

European Comission. (2023). *Eurobarometer survey reveals low levels of financial literacy across the EU*. European Comission: https://finance.ec.europa.eu/news/eurobarometer-survey-reveals-low-levels-financial-literacy-across-eu-2023-07-18_en adresinden alındı

Fonseca Julia ve Matray Adrien (2024). Financial inclusion, economic development, andinequality: Evidence from Brazil. *Journal of Financial Economics*, s. 1-22.

Fornero Elsa ve Prete Anna Lo (2023). Financial Education: From Better Personal Finance to Improved Citizenship. *Journal of Financial Literacy and Wellbeing*, s. 12–27.

Frame, W. Scott., Wall, Larry D., ve White, Lawrance. J. (2018). *Technological Change and Financial Innovation in Banking: Some Implications for Fintech.* Federal reserve bank of atlanta workıng paper serıe.

Frisancho, Veronica. (2023). Spillover effects of financial education: The impact of school-based programs on parents. *Journal of Financial Literacy and Wellbeing*, s. 138–153.

FSCA. (2020). *Financial Inclusion Strategy.* FSCA.

Furusawa, Mitsuhiro. (2016). *Financial Inclusion: Bridging Economic Opportunities and Outcomes*. International Monetary Fund: https://www.imf.org/en/News/Articles/2016/09/20/sp092016-Financial-Inclusion-Bridging-Economic-Opportunities-and-Outcomes adresinden alındı

G20. (2021). *Italian G20 Presidency Third Finance Ministers and Central Bank Governors* . G20.

García, María José Roa. (2016). Can financial inclusion and financial stability go hand in hand? *Economic Issues*, s. 81-103.

Garg Neha ve Singh Shveta (2016). Financial literacy among youth. *International Journal of Social*, s. 173-186.

George, A.Shaji., George, A.S.Hovan., Dr.T.Baskar, ve Martin, A.S. Gabrio. (2023). An Overview of India's Unified Payments Interface (UPI): Benefits, Challenges, and Opportunities. *Partners Universal International Research Journal*, s. 16-23.

Gerrans, Paul., Abisekaraj, Sherin Babu., ve Liu, Zhangxin. (. (2023, Nisan 28). The Fear of Missing out on Cryptocurrency and Stock Investments: Direct and Indirect Effects of Financial Literacy and Risk Tolerance. *Journal of Financial Literacy and Wellbeing* , s. 103–137.

Ghosh Chandralekha ve Chaudhury Rimita Hom (2020, Aralık 1). Determinants of digital finance in India. *Innovation and Development*, s. 343–362.

GPFI. (2015). Innovative Digital Payment Mechanisms Supporting Financial Inclusion. GPFI Stocktaking Report.

Geetha K.S ve Kalaiselvi S. (2023). Impact of Fintech Innovations- Expanding Access and Empowering Communities. International Journal for Multidisciplinary Research, s. 1-8.

Guterres, António. (2022). Transforming Education: An urgent political imperative for our collective future. United Nations.

Gürgen, Ali Rıza. (2016). Financial Inclusion and Policy-Making: Strategy, Campaigns and Microcredit a la Turca. New Political Economy, s. 331-347.

Güz Tuğba ve Poyraz Gülden. (2024). Digital Financial Inclusion and its Determinants: Evidence from Türkiye. Journal of Research in Economics, Politics & Finance, s. 700-714.

Hannig Alfred ve Jansen Stefan (2010). Financial Inclusion and Financial Stability: Current Policy Issues. ADBI Working Paper Series.

Hasan, Rashedul., Ashfaq, Muhammad., Parveen, Tamiza., ve Gunardi, Ardi. (2022). Financial inclusion – does digital financial literacy matter for women entrepreneurs? International Journal of Social Economics, s. 1085-1104.

Hasler, Andrea., Lusardi, Annamaria., Yagnik, Nikhil., ve Yakoboski, Paul. (2023). Resilience and wellbeing in the midst of the COVID-19 pandemic: The role of financial literacy. Journal of Accounting and Public Policy.

Hossain, Afzal., Chowdhury, Humayun Kabir., Hasan, Shahedul., Shamsuzzaman, M., Fahim, Ather. Y., ve Khan, Yusuf Hossein. (2020). Banking service in Bangladesh: The impact of service marketing mix on purchase intention of university students. Strategic Change, s. 363–374.

Houben, Aerdt., Kakes, Jan., ve Schinasi, Garry. (2004). Toward a Framework for Safeguarding Financial Stability. IMF.

Howell Nicola ve Wilson Therese (2005). Access to Consumer Credit: the Problem of Financial Exclusion in Australia and the Current Regulatory Framework. Maquarie Law Journal.

Hua, Xiuping., Bi, Jianda., ve Shi, Haoqian. (2023). The appropriate level of financial inclusion: The perspective of financial stability. China Economic Quarterly International, s. 167-178.

Huynh, Tuan Luu Duc., Nasir, Muhammad Ali., Nguyen, Sang Phu., ve Duong, Duy. (2019). An assessment of contagion risks in the banking system using non-parametric and Copula approaches. Economic Analysis and Policy, s. 105–116.

Iqbal, Badar Alam., ve Sami, Shaista. (2017). Role of banks in financial inclusion in India. Contaduría y Administración. s. 1-13.

ITA. (2021). Indonesia Digital Banking. International Trade Adminstration: https://www.trade.gov/market-intelligence/indonesia-digital-banking adresinden alındı

ITA. (2024a). Turkey Country Commercial Guide. Haziran 13, 2025 tarihinde International Trade Adminester: https://www.trade.gov/country-commercial-guides/turkiye-digital-economy adresinden alındı

ITA. (2024b). Indonesia Country Commercial Guide. Temmuz 5, 2025 tarihinde International Trade Administration: https://www.trade.gov/country-commercial-guides/indonesia-financial-services-financial-technology adresinden alındı

ITA. (2024c). Brazil Country Commercial Guide. International Trade Administration:https://www.trade.gov/country-commercial-guides/brazil-digital-economy adresinden alındı

Jiang, Wei., Hu, Yanhui., ve Cao, Hongjie. (2024). Does Digital Financial Inclusion Increase the Household Consumption? Evidence from China. Journal of the Knowledge Economy, s. 17333–17364.

Jima Meshesha Demei ve Makoni Patricia Lindelwa (2022). Causality between Financial Inclusion, Financial Stability and Economic Growth in Sub-Saharan Africa. Sustainability, s. 1-13.

Johnson Elizabeth ve Sherraden Margaret S. (2007). From Financial Literacy to Financial Capability Among Youth. The Journal of Sociology & Social Welfare, s. 119-146.

Joshi Mrunal C. ve Rajpurohit Vikram P. (2016). Awareness of Financial Inclusion: An Empirical Study. International Journal of Multidisciplinary, s. 1-6.

Kaiser, Tim., Lusardi, Annamaria., Menkhoff, Lukas., ve Urban, Carly J. (2020). Financial educatıon affects fınancıal knowledge and downstream behavıors. Massachusetts: Natıonal Bureau Of Economıc Research.

Kaligis, Novi V.B., Tewal, Bernhard., Maramis, Joubert B., ve Mangantar, Maryam. (2018). Financial Inclusion Profile: Determinant and Barriers. International Journal of Economics and Financial Issues.

Kamal, Asghar., Hussain, Talat., ve Khan, M. Mahmood Shah (2021). Impact of financial inclusion and financial stability: Empirical and theoretical review. Liberal Arts and Social Sciences International Journal, s. 510-524 .

Kandpal Vinay ve Mehrotra Rajat (2019). Financial Inclusion: The Role of Fintech and Digital Financial Services in India. Indian Journal of Economics & Business, s. 85-93.

Karakuş, Rıfat (2019). Türkiye'de Finansal Tabana Yayılma Düzeyi ve Belirleyicileri . Business and Economics Research Journal, s. 147-160 .

Kartawinata, Budi Rustandi., Fakhri, Mahendra., Pradana, Markus., Hanifan, N. F., ve Akbar, A. (2021). The Role Of Financial Self-Efficacy: Mediating Effects Of Financial Literacy and Financial Inclusion Of Students In West Java, Indonesia. Journal of Management Information and Decision Sciences, s. 1-9.

Kebede, Jeleta., Selvanathan, Saroja., ve Naranpanawa, Athula. (2021). Foreign bank presence, institutional quality, and financial inclusion: Evidence from Africa. Economic Modelling.

Khan Imran ve Sahu Mrutuyanjaya (2024). Enhancing financial inclusion in India: the impact of socioeconomic and macroeconomic factors. Journal of Financial Economic Policy, s. 270-294.

Kim, Dai-Won., Yu, Jung Suk., ve Hassan, M. Kabir. (2016). Financial inclusion and economic growth in OIC countries. Research in International Business and Finance, s. 1-14.

Kim Soyoung ve Mehrotra Aaron (2018). Effects of monetary and macroprudential policies—Evidence from four inflation targeting economies. Journal of Money, Credit, and Banking, s. 967–992.

Klapper, Leora., Singer, Dorothe., Starita, Laura., ve Norris, Alexandra. (2025). The Global Findex Database 2025; Connectivity and Financial Inclusion in the Digital Economy. World Bank Group .

Kling, Gerhard., Pesqué-Cela, Venesa., Tian, Lihui., ve Luo, Deming. (2019). A theory of financial inclusion and income inequality. The European Journal of Finance, s. 137–157.

Koku, Paul Sergius (2014). Financial Exclusion of The Poor: A Literature Review. International Journal of Bank Marketing, s. 654-668.

Korkmaz Ömer Faruk, Korkmaz Selin Soğukoğlu, Tunçez H. Arif ve Gültekin Nuri (2024). "Finansal Okuryazarlık, Finansal Tabana Yayılma ve Finansal Erişim Üzerine Literatür İncelemesi." *Söke İşletme Fakültesi Dergisi*, 1(1). 16-25.

Kovacı Süreyya ve Şen Sen (2022). Central Bank Policies of Fragile Five Countries in the Covid-19 Process. Journal of Yasar University, 838-856.

Kumar Rishi ve Pathak DC. (2022). "Financial awareness: a bridge to financial inclusion". Development In Practıce, s. 968–980.

Lee, Chien-Chiang., Lou, Runchi., ve Wang, Fuhao. (2023). Digital financial inclusion and poverty alleviation: Evidence from the sustainable development of China. Economic Analysis and Policy, s. 418–434.

Leyshon Andrew ve Thrift Nigel (1994). Geographies offinancial exclusion: financial abandonment in Britain and the United States. Transactions of the Institute of British Geographers, s. 312–341.

Li Yi ve Cheng Jiahe (2023). Research On The İmpact Of Digital İnclusive Finance On Carbon Emmision Intensity — An Emprical Test Based On Chinise Data. The International Journal of Organizational Innovation, s. 155-179.

Lusardi, Annamaria. (2011). Americans' financial capability. National Bureau of Economic Research Working Paper.

Lusardi Annamaria ve Messy Flore-Anne (2023). The importance of financial literacy and its impact on financial wellbeing. Journal of Financial Literacy and Wellbeing, s. 1–11.

Lusardi Annemaria ve Mitchell Olivia S. (2023). The Importance of Financial Literacy: Opening a New Field. Journal of Economic Perspectives, s. 137–154.

Mahmood, Qaisar Khalid., Jafree, Sara Rizvi., Sohai, Malik Muhammad., ve Akram, Muhammad Babar. (2021, Mart 11). A Cross-Sectional Survey of Pakistani Muslims Coping with Health Anxiety through Religiosity during the COVID-19 Pandemic. Journal of Religion and Health , s. 1462–1474.

Maity Sagnik ve Majumder Amit (2025). A comparative study on the financial inclusion status of G20 countries. Journal of Decision Analytics and Intelligent Computing , s. 14-24.

Maknickienė Nijolė ve Lapkovskaja Joana (2024). An exploratory review of the fintech influence field. Journal of Infrastructure, Policy and Development, s. 1-27.

Maurya, Prince Kumar., Bansal, Rohit., ve Mishra, Anand Kumar. (2023). Russia–Ukraine conflict and its impact on global inflation: an event study-based approach. Journal of Economic Studies, s. 1824-1846.

Mhlanga, David. (2022). Digital Financial Inclusion, and the Way Forward for Emerging Markets: Towards Sustainable Development. D. Mhlanga içinde, Digital Financial Inclusion (s. 323-341). Roma: Palgrave Studies in Impact Finance.

Mishkin, Frederic. S. (1996). The channels of monetary transmission: Lessons for monetary policy. National Bureau of Economic Research.

Mishra, Deepak., Kandpal, Vinay., Agarwal, Naveen., ve Srivastava, Barun. (2024). Financial Inclusion and Its Ripple Effects on Socio-Economic Development: A Comprehensive Review. Joural of Risk and Financial Menagement, s. 1-20.

Mitton, Lavinia. (2008). Financial inclusion in the UK Review of policy and practice. Kent Academic Repository.

Mohan, Rakesh. (2006). Economic growth, financial deepening and financial inclusion. Annual Bankers' Conference, (s. 1-18). Mumbai.

Morgan Peter J. ve Pontines Victor. (2014). Financial Stability and Financial Inclusion. Asian Development Bank Institute.

Motelle Sephooko ve Biekpe Nicholas. (2015). Financial integration and stability in the Southern African development community. Journal of Economics and Business, s. 100-117.

Mpofu, Favourate Y. (2023). Gender disparity and Digital Financial inclusion in Advancing the Attainment of Sustainable Development Goals in Developing Countries. International journal of Innovation in Management Economics and Social Sciences, s. 49-70.

Muhammad, Niaz Makhdum., Kassim, Salina, Mahadi, Nur Farhah., & Ali, Engku Rabiah. (2023). Role of Islamic Microfinance in Enhancing Financial Inclusion in Bangladesh: A Systematic Literature Review. N. Mansour, & L. M. Vadell içinde, Islamic Sustainable Finance, Law and Innovation (s. 105-116). Springer.

Mulyono. (2023). The Impact of Digital Literacy on Fintech Service Usage Through Financial Literacy. E3S Web of Conferences, s. 1-5.

Mutsonziwa Kingstone ve Berkowitz Bobby. (2025). South Africa's Inclusion Story: Two Decades of Financial Progress Amid Economic Challenges. Temmuz 16, 2025 tarihinde Center for Financial Inclusion: https://www.centerforfinancialinclusion.org/south-africas-inclusion-story-two-decades-of-financial-progress-amid-economic-challenges/#:~:text=In%202023%2C%2098%20percent%20of,percent%20served%20by%20formal%20institutions. adresinden alındı

Naito Hisahiro ve Yamamoto Shinnosuke. (2021). Is Better Access to Mobile Networks Associated with Increased Mobile Money Adoption? Evidence from the Micro-data of Six Developing Countries. Telecommunications Policy, s. 1-49.

Nasir, Muhammad Safar., Wibowo, Ana Rahmawati., ve Yansyah, Dedy. (2021). The Determinants of Economic Growth: Empirical Study of 10 Asia-Pacific Countries. Jurnal Ilmu Ekonomi, s. 149 - 160.

National Treasury. (2023). An Inclusive Financial Secor For All. National Treasury.

Ncube, Menelisi. (2024). South Africa Aims to Increase Financial Inclusion to 90 Percent by 2030: Plausible or a Mere Ideal? Potchefstroom Electronic Law Journal.

Ngonyanı, Danstun. (2022). Financial Inclusion In Developing Countries. A Review Of The Literature On The Costs and Implications. Centre for Financial and Monetary Research.

Nipa, Meherun Nisa., Khan, Shahariar Rahman., Milon, Md. Emdadul Haque., Chowdhury, Sharmin Ara., ve Mahtab, Rezwan. (2025). Assessing the Role of Mobile Financial Service in Promoting financial Inclusion in Bangladesh. Business and Economics in Developing Countries, s. 1-12.

Njanike Kosmas ve Mpofu Raphael T. (2023). Factors Influencing Financial Inclusion for Social Inclusion in Selected African Countries. Insight on Africa, s. 93-112.

Oanh Tran Thi Kim, Van, Le Thi Thuy, ve Dinh, Le Quoc. (2023). Relationship between financial inclusion, monetary policy and financial stability: An analysis in high financial development and low financial development countries. Heliyon, s. 1-16.

OECD. (2005). Improving Financial Literacy. OECD.

OECD. (2014). PISA 2012 Results: Students and Money (Volume VI): Financial Literacy Skills for the 21st Century. Paris: OECD.

OECD. (2018). G20/OECD INFE Policy Guidance on Digitalisation and Financial Literacy. OECD.

OECD. (2022). Policy Handbook on Financial Education in the Workplace. Paris: OECD.

OECD. (2023a). Digital Government Review of Türkiye. OECD.

OECDb. (2023). OECD/INFE 2023 international survey of adult financial literacy. OECD.

Omar Abdullah ve Inaba Kazuo. (2020). Does financial inclusion reduce poverty and income inequality in developing countries? A panel data analysis. Journal of Economic Structures, s. 2.

Onatunji, Olufemi G.. (2025). The Potency of Financial Inclusion for Income Inequality Reduction in BRICS Economies: Does Institutional Quality Matter? Global Journal of Emerging Market Economies, s. 49 –72.

Ozili, Peterson K. (2021a). Financial inclusion-exclusion paradox: how banked adults become unbanked again. Financial Internet Quarterly, s. 44-50.

Ozili, Peterson K. (2021b). Financial inclusion research around the world: a review. Forum for Social Economics, s. 457–479.

Ozili, Peterson K. (2025). What's next after achieving 100 percent level of financial inclusion?. In Microfinance, Financial Innovation, and Sustainable Entrepreneurship in Economics, s. 303-318.

Pandey, Amit., Kiran, Ravi., ve Sharma, Rakesh Kumar. (2022). Investigating the Impact of Financial Inclusion Drivers, Financial Literacy and Financial Initiatives in Fostering Sustainable Growth in North India. Sustainability, s. 1-21.

Park, Cyn-Young., ve Rogelio V. Mercado, Jr. (2015). Financial Inclusion, Poverty, and Income Inequality in Developing Asia. Asıan development bank.

Polloni-Silva, Eduardo., Costa, Naijela da., Moralles, Herick Fernando., ve Neto, Mario Sacomano (2021). Does Financial Inclusion Diminish Poverty and Inequality? A Panel Data Analysis for Latin American Countries. Social Indicators Research, s. 889–925.

Pradhipta, Rama Dwika., Wafdayanti, Haasya., Mawardi, Wisnu ve Pangestuti, Irene Rini Demi. (2025). Measuring Fintech and Digital Banking Scalability to Enhance Financial Inclusion in Indonesia . Economic and Business Horizon, s. 449-458.

Prete, Anna Lo. (2013). Economic Literacy, Inequality, and Financial Development. Economics Letters, s. 74-76.

Prina, Silvia. (2013). Banking the poor via savings accounts: Evidence from a field experiment. Journal of Development Economics, s. 16-31.

Priyadarshi Aryan ve Prasad Dinesh (2025). An Analysis of Rural Consumers' Financial Behavior in the Context of Financial Inclusion through FinTech. Parikalpana KIIT Journal of Management, s. 43-54.

Priyadarshi, Aryan., Prasad, Dinesh., ve Kesari, Nidhi. (2025). Determınıng Fıntech User Behavıour And Intentıon In Saarc Countrıes Through Theory Of Planned Behavıour Perspectıve. Journal of Commerce and Accounting Research, s. 100-110.

Priyadarshi, Aryan., Singh, Pankaj., Dawadi, Padam., Dixit, Akhilesh Kumar., ve Prasad, Dinesh. (2024, Temmuz 5). Role of FinTech Apps in Increasing Investment Decisions: A Study on the Capital Market. Financial Markets, Institutions and Risks, s. 2521-1250.

Purbey, Uttam Kumar. (2020). Financial Inclusion and Growth of Banking Services in India. International Journal of Research in Finance and Management, s. 59-64.

Putra, Fariz Hutama., Suhardjanto, Djoko., Trinugroho, Irwan., ve Arifin, Taufiq. (2024). Overcoming Barriers to Inclusion: The Role of Financial Literacy and Digital Divide in Expanding Financial Access in Indonesia. Journal of Ecohumanism, s. 9956 – 9966.

Putri, Febiolany Amelia. (2023). The Impact of Monetary Policy on the Fintech Industry in Indonesia: Growth, Consumer Behavior, and Financial Inclusion. Law and Economics, s. 156-167.

Putri, Nadhia Hananti., Sukarniati, Lestari., Asmara, Gea Dwi., ve Purna, Fitra Prasapawidya. (2024). Analysis of financial inclusion and financial stability on economic development in APEC member countries. Jurnal Ekonomi dan Pembangunan, s. 213-223.

Rahayu, Rita., Juita, Verni., ve Rahman, Annisaa. (2023). Financial Literacy, Digital Financial Literacy and Women's Economic Empowerment. Journal of Telecommunications and the Digital Economy, s. 118-138.

Rangarajan Committee. (2008). Report of the Commıttee on Fınancıal Inclusıon. Rangarajan Committee.

Ratnawatı, Kusuma. (2020). The Impact of Financial Inclusion on Economic Growth, Poverty, Income Inequality, and Financial Stability in Asia. Journal of Asian Finance, Economics and Business.

Rooij, Maarten van., Lusardi, Annamaria., ve Alessie, Rob. (2011, Mart 10). Financial Literacy and Stock Market Participation. Journal of Financial Economics, s. 449–472.

Russell, Helen., Maître, Bertrand., ve Donnelly, Nora. (2011). Financial Exclusion and Over-indebtedness in Irish Households. Dublin.

Sahay, Ratna., Čihák, Maryin., N'Diaye, Papa., Barajas, Adolfo., Mitra, Srobona., Kyobe, Annette, Yousefi, Mooi, Yen Nian ve Yousefi, Seyed Reza. (2015). Financial Inclusion: Can It Meet Multiple Macroeconomic Goals? IMF.

Sapienza, Paola. (2022). The effects of government ownership on bank lending. Journal of Financial Economics, s. 357–384.

Sarma, Mandira (2008). Index of Financial Inclusion. Indıan councıl for research on ınternatıonal economıc relatıons.

Sarma Mandira ve Pais Jesim. (2011). Financial Inclusion and Development. Journal of International Development.

Schinasi, Garry J. (2005). Safeguarding Financial Stability: Theory and Practice. IMF.

Schoenmaker, Dirk (1996). Contagion Risk in Banking. LSE Financial Markets Group.

Scholtens Bert ve Wensveen van Dick (2003). The theory of financial intermediation: an essay on whatit does (not) explain.

Sebai, Meriem, Talbi, Omar, ve Guerchi-Mehri, Hella (2024). Optimal financial inclusion for financial stability: Empirical insight from developing countries. Finance Research Letters, s. 1-7.

Sertyesilisik, Egemen (2022). Political Economy of Microfinance from the Gender and Politics Point of View: Enhancing Social Inclusion of Women to the

Workforce. R. C. Das içinde, Microfinance to Combat Global Recession and Social Exclusion: An Empirical Investigation (s. 177-193). Palgrave Macmilla.

Servon Lisa J. ve Kaestne Robert (2008). Consumer financial literacy and the impact of online banking on the financial behavior of lower-income bank customers. Journal of Consumer Affairs, s. 271–305.

Shepherd-Barron, James (2025). The Fınancıal Inclusıon Paradox.

Siddiqui, Mohsen (2023). Financial Inclusion: Is More Really Better? Ocak 25, 2025 tarihinde Center for Financial Inclusion: https://www.centerforfinancialinclusion.org/financial-inclusion-is-more-really-better/ adresinden alındı

Simatele Munacinga ve Maciko Loyiso (2022). Financial Inclusion in Rural South Africa: A Qualitative Approach. Journal of Risk and Financial Management, s. 1-22.

Sinclair, Stephen P. (2001). Financial Exclusion: An Introductory Survey. Edinburgh: Centre for Research into Socially Inclusive Services.

Soederberg, Susanne. (2013). Universalising Financial Inclusion and the Securitisation of Development. Third World Quarterly, s. 593–612.

Somuncu, Kartal. (2025). The Impact Of Financial Inclusion On Economic Growth: The Case Of Turkey. Journal of Administrative Sciences, s. 310-335.

Song, Xiaoling, Li, Jiaqi, ve Wu, Xueke. (2024). Financial inclusion, education, and employment: empirical evidence from 101 countries. Humanıtıes and Socıal Scıences Communıcatıon, s. 1-11.

Souza, Gustavo Henrique Dias, Bressan, Valéria Gama Fully, ve Hermeto, Ana Maria. (2025). Índice de Inclusão Financeira municipal: uma proposta para o território brasileiro. Nova Economia, s. 1-29.

SPK. (2024). https://spk.gov.tr/duyurular/baskanin-konusmalari/2024/finansal-okuryazarlik-platformu-acildi. Haziran 12, 2025 tarihinde https://spk.gov.tr: https://spk.gov.tr/duyurular/baskanin-konusmalari/2024/finansal-okuryazarlik-platformu-acildi adresinden alındı

Talbi Omar ve Sebai Meriem (2025). Exploring The Relationship Between Financial Inclusion and Financial Stability in BRICS Countries: A Panel Smooth Transition Regression Analysis. Development and Sustainability in Economics and Finance, s. 2-9.

Taylan Osman, Alkabaa Abdülaziz S., ve Yılmaz Mustafa Tahsin (2022). Impact of COVID-19 on G20 countries: analysis of economic recession using data mining approaches. Financial Innovation.

TBB. (2019). TBB. Haziran 11, 2025 tarihinde Finansal Okuryazarlık Platformu: https://foy.tbb.org.tr/ adresinden alındı

TBB. (2023). Cumhuriyetimizin 100. yılında Türkiye Bankacılık Sektörü. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.

TCMB. (2014). Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicicnin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları. Ankara: TCMB.

TCMB. (2019). Finansal İstikrar Raporu. TCMB.

TCMB ve SPK. (2011). Finansal Eğitim ve Finansal Farkındalık: Zorluklar, Fırsatlar ve Stratejiler. Uluslararası Konferans. İstanbul: TCMB ve SPK.

Temizel, Fatih (2015).” Finansal Dışlanmaya Bakış”. Dumlupınar Üniversitesi *Sosyal Bilimler Dergisi,* s. 124-128.

Terzi, Nuray (2017*). Küresel Finansta Güncel Konular*. İstanbul: Beta.

Thathsarani, Udullage Shanika ve Jianguo, Wei (2022, Temmuz 7). Do Digital Finance and the Technology Acceptance Model Strengthen Financial Inclusion and SME Performance? Information, s. 1-17.

Tok Yoke Wang, ve Heng Dyna (2022). Fintech: Financial Inclusion or Exclusion? IMF Working Papers.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi. (2023). Dijital Devlet Stratejisi. Haziran 13, 2025 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi: https://cbddo.gov.tr/dijital-devlet-stratejisi/ adresinden alındı

Ul-Durar, Shajara, Iqbal, Mubasher, Naveed, Shabana, Massacci, Alberto, ve Saleem, Irfan (2025, Şubat 14). Sustainable financial inclusion through social progress and regularity quality interaction – Implication for least developed countries. Research in International Business and Finance.

Umar, Azwar Iskandar (2017). Index of Syariah Financial Inclusion in Indonesia. Bulletin of Monetary Economics and Banking, s. 98-126.

Umarbeyli Şükrü ve Arabacıoğlu Erdinç (2025). "Fintek Hizmetlerinin Türkiye Cumuriyeti'ndeki Finansal Kuruluşlardaki Rolleri". *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 89-117.

Urban, Carly., Schmeiser, Maximilian., Collins, J. Michael, ve Brown, Alexandra. (2018, March 16). The Effects of High School Personal Financial Education Policies on Financial. Economics of Education Review, s. 1-35.

Wang, Qing, Liu, Chengjun, ve Lan, Sai (2021, Haziran 3). Digital literacy and financial market participation. Economic and Political Studies, s. 441-468.

World Bank. (2014). Financial Inclusion. Washington: International Bank for Reconstruction and Development.

World Bank. (2014). Global Fınancıal Development Report: Financial Inclusion. World Bank.

World Bank. (2014). Turkey: Financial Inclusion Conference. Mart 24, 2025 tarihinde World Bank Group: https://www.worldbank.org/tr/ events/2014/06 /03/turkey-financial-inclusion-conference adresinden alındı

World Bank. (2014). Türkiye Finansal Tabana Yayılma Konferansı. Dünya Bankası Grup:https://www.worldbank.org/tr/events/2014/06/03/turkey-financial-inclusion-conference#1 adresinden alındı

World Bank. (2023). Inclusion Through Innovation in Financial Services: Winning Over Businesspeople and Consumers in Indonesia. Temmuz 13, 2025 tarihinde World Bank Group: https://www.worldbank.org/en/news/feature/2023/11/13/inclusion-through-innovation-in-financial-services-winning-over-businesspeople-and-consumers-in-indonesia adresinden alındı

World Bank. (2025). Financial İnclusion. Mart 28, 2025 tarihinde World Bank Group: https://www.worldbank.org/en/topic/financialinclusion/overview adresinden alındı

World Economic Forum. (2022). Brazilians are adopting digital payments faster than anyone else — what lessons can we learn? Temmuz 19, 2025 tarihinde World Economic Forum: https://www.weforum.org/stories/2022/05/brazilians-are-adopting-digital-payments-faster-than-anyone-else-what-lessons-can-we-learn/ adresinden alındı

Xie Xin, Barut Abdulkadir, Mohammed Kamel Si ve Torusda Mustafa (2024). Empowering energy access: Exploring financial inclusion's impact on energy poverty in the fragile five economies. Energy 309, s. 1-11.

Xu Lisa Lynn ve Zia Bilal Husnain (2012). Financial Literacy around the World: An Overview of the Evidence with Practical Suggestions for the Way Forward. World Bank.

Zheng Chengting ve Chen Hongxi (2023, Mayıs 30). Revisiting the linkage between financial inclusion and energy productivity: Technology implications for climate change. Sustainable Energy Technologies and Assessmen.

Zins Alexandra ve Weill Laurent (2016). The determinants of financial inclusion in Africa. Review of Development Finance, s. 1-12.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Ayşenur EKERER

Uyruğu : TC